

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोग

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क कायदा

आपली सेवा आमचे कर्तव्य

वार्षिक अहवाल
(२०२०-२१)

महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोग

वार्षिक अहवाल २०२०-२१

राज्य मुख्य लोकसेवा हक्क आयुक्त कार्यालय

नवीन प्रशासन भवन, सातवा मजला, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मादाम कामा मार्ग, मंत्रालय, मुंबई ४०००३२

अनुक्रमणिका

प्रकरण	तपशील	पृष्ठ क्र.
	प्रस्तावना	१ ते ४
	प्रोत्साहनपर पत्रे — १) मा. पंतप्रधान कार्यालय, भारत सरकार २) निती आयोग, भारत सरकार ३) प्रशासकीय सुधारणा व सार्वजनिक गाऱ्हाणी विभाग, भारत सरकार	
प्रकरणे		
प्रकरण १	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम २०१५	११ ते २०
	प्रारंभ	११
	अधिनियमाची अनन्य वैशिष्ट्ये	११
	महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोग	१२
	आपले सरकार सेवा पोर्टल व मोबाईल ॲप	१४
	प्रशिक्षण तांत्रिक / दिशानिर्देशन	१४ ते १६
	महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या प्रवासावर एक दृष्टिक्षेप	१६ ते २०
प्रकरण २	आयोगाचे उपक्रम	२१ ते ३४
प्रकरण ३	आपले सरकार सेवा पोर्टल व मोबाईल ॲप	३५ ते ५०
प्रकरण ४	प्रशिक्षण व क्षमता बांधणी	५१ ते ५४
	जागरूकता प्रशिक्षण	५१ ते ५३
	तांत्रिक प्रशिक्षण	५४
प्रकरण ५	लोकसेवा हक्काचा नागरिकांकडून उपयोग	५५ ते ७६
	विभागवार अधिसूचित लोकसेवा	५५ ते ५७
	संख्याशास्त्रीय माहिती व विश्लेषण	५८ ते ७६
प्रकरण ६	शिफारशी, सूचना व पुढील वाटचाल आणि नाविन्यपूर्ण उपक्रम व यशोगाथा	७७ ते ११८
परिशिष्टे		
	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५	परिशिष्ट अ
	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत नियम	परिशिष्ट ब
	अधिसूचित लोकसेवांची सूची	परिशिष्ट क

प्रस्तावना

आपल्या राज्यातील नागरीकांना राज्य शासनातर्फे दिल्या जाणाऱ्या सेवा पारदर्शक, गतिमान व कालबद्ध पद्धतीने देण्याकरिता महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ पारित करण्यात आला. नागरीकांना अधिकार देणारा व प्रशासनाला जबाबदार व उत्तरदायी करणारा हा क्रांतिकारी कायदा आहे. शासनाच्या सेवा सामान्य माणसापर्यंत पोहचत नाहीत किंवा त्या सेवा प्राप्त करण्यासाठी नागरीकांना अनेकवेळा प्रयत्न करावे लागतात. या परिस्थितीमध्ये अमूलाग्र बदल करण्याच्या दृष्टीने सेवा हक्क कायदा पारित करण्यात आला. या कायद्याचे उद्दिष्ट नागरीकांना तत्परतेने, सहज व सुलभपणे सेवा देण्यात यावी असे आहे.

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ हा दिनांक २८ एप्रिल २०१५ पासून हा कायदा अंमलात आला. या कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी आवश्यक असलेली नियमावली दिनांक १६ नोव्हेंबर २०१६ रोजी प्रसिद्ध करण्यात आली. दिनांक १ मार्च, २०१७ रोजी माजी मुख्य सचिव, श्री स्वाधीन क्षत्रिय यांची राज्याचे पहिले राज्य मुख्य लोकसेवा हक्क आयुक्त म्हणून नियुक्ती करण्यात आली.

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ चे कलम १९ (१) प्रमाणे आयोग, प्रत्येक वित्तीय वर्ष संपल्यानंतर, मागील वर्षामधील आपल्या कार्याचा तसेच सार्वजनिक प्राधिकरणांच्या लोकसेवा देण्याच्या कामगिरीच्या मूल्यमापनाबाबतचा अहवाल तयार करील आणि तो राज्य शासनाला सादर करील. त्याचप्रमाणे कलम १९ (२) प्रमाणे राज्य शासन, आयोगाने सादर केलेला वार्षिक अहवाल राज्य विधी मंडळाच्या प्रत्येक सभागृहासमोर ठेवील.

२०२०-२१ हे आर्थिक वर्ष कोविड - १९ या अभूतपूर्व साथीच्या रोगाने ग्रासलेले होते. महाराष्ट्र राज्य हे देशात सर्वात जास्त प्रभावित झाले होते. तथापि, कोरोना महामारी असूनही, आपले सरकार पोर्टलद्वारे प्रदान केलेली ऑनलाईन प्रणाली कार्यक्षम पद्धतीने कार्यरत राहिली. मोबाईल ॲप आणि आपले सरकार केंद्रांद्वारे प्रदान केलेल्या सुविधेने नागरीकांना कोरोना महामारी असूनही ऑनलाईन सार्वजनिक सेवांचा लाभ घेता आला. सन २०२०-२१ या वर्षात एकूण १,५२,३६,१६९ अर्ज ऑनलाईन प्राप्त झाले आणि ते ९३ टक्के निकाली काढण्यात आले.

महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोगाचा हा चौथा वार्षिक अहवाल आहे. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाची अंमलबजावणी करण्यात लक्षणीय प्रगती झाल्याचे दिसून येत आहे. ऑनलाईन दिल्या

जाणाऱ्या सेवांच्या संख्येमध्ये महाराष्ट्र राज्याने आघाडी घेतली आहे. दिनांक ३१ मार्च, २०२१ रोजी अधिसूचित करण्यात आलेल्या एकूण ५०६ पैकी ४०९ सेवा ऑनलाईन स्वरूपात देण्यात येत आहेत. आपले सरकार पोर्टल व सेवा अधिकारांच्या मोबाईल ॲपद्वारे ऑनलाईन सेवा देण्यात येतात. त्याशिवाय ३२,५४३ आपले सरकार सेवा केंद्रांच्या माध्यमातून सुद्धा नागरीकांना ऑनलाईन सेवा उपलब्ध करून देण्यात आल्या आहेत. सदर अधिनियम लागू झाल्यापासून ऑनलाईन सुविधांचा लाभ घेऊन ९,७८,८१,८१२ अर्ज प्राप्त झाले आहेत व निपटार्याचे प्रमाण ९६% आहे. सन २०२०-२१ मध्ये एकूण १,५२,३६,१६९ सेवा अर्ज प्राप्त झाले असून निपटार्याचे प्रमाण ९३% आहे. अनेक अर्ज ऑफलाईन स्वरूपात सुद्धा प्राप्त झालेले असल्याचे दिसून आले आहे. मात्र आयोगाने अनेक प्रयत्न करून सुद्धा, ऑफलाईन स्वरूपात प्राप्त झालेल्या व निपटारा केलेल्या अर्जांची आकडेवारी "अ", "ब" व "क" या विहित नमुन्यांमध्ये उपलब्ध झालेली नाही. त्यामुळे सदर अहवाल हा महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान महामंडळ (महा.आय.टी. महामंडळ) पुरविण्यात आलेल्या ऑनलाईन अर्जांच्या आकडेवारी वर आधारित आहे.

नागपूर येथे दिनांक २१ व २२ डिसेंबर २०१९ रोजी "लोकसेवांच्या वितरणातील सुधारणा - शासनाची भूमिका" या विषयावरील राष्ट्रीय परिषद आयोजित करण्यात आली. भारत सरकारचे प्रशासकीय सुधारणा व सार्वजनिक गाऱ्हाणी विभाग, महाराष्ट्र शासन व महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोगाच्या संयुक्त विद्यमाने सदर परिषद आयोजित करण्यात आली होती. "लोकसेवांचे वितरण सुधारणे" या विषयावर परिषदेने विचारविनिमय केला. सर्व सहभागी राज्यांनी सर्वोत्तम कार्यपद्धतींचे सादरीकरण केले. प्रत्येक राज्यासाठी तो शिकण्याचा उत्तम अनुभव होता. भारतातील वीस राज्यांनी नागरीकांना कालबद्ध, पारदर्शक व कार्यक्षम पद्धतीने लोकसेवा पुरविण्यासाठी कायदा पारित केला आहे. महाराष्ट्र, पंजाब, हरियाणा, उत्तराखंड व पश्चिम बंगाल या पाच राज्यांनी सेवा हक्क कायद्याची अधिक प्रभावी अंमलबजावणी सुनिश्चित करण्याकरीता स्वतंत्र आयोग स्थापित केले आहेत. ज्या राज्यांनी माहिती व तंत्रज्ञानाचा वापर केला तेथे सेवा वितरीत करण्यामध्ये लक्षणीय सुधार झाला आहे. या परिषदेमध्ये एकमताने 'नागपूर ठराव' पारित करण्यात आला. या ठरावामध्ये महत्वाच्या शिफारशी व पुढील वाटचाल विशद करण्यात आली आहे. या परिषदेचा अहवाल आपले सरकार पोर्टलवर उपलब्ध आहे.

महाराष्ट्र राज्याने ५०६ विविध प्रकारच्या सेवा अधिसूचित करून महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणीत निश्चितपणे मोठी प्रगती जरी दाखवलेली असली तरीही अन्य राज्यांनी अधिक सेवा अधिसूचित केल्या असल्याचे निदर्शनास आले आहे. कर्नाटक राज्याने १०३३ सेवा, तर पंजाब

राज्याने ५६८ सेवा व आसाम राज्याने ५०६ सेवा अधिसूचित केल्या आहेत. राज्य शासनातर्फे दिल्या जाणाऱ्या सर्व सेवांची एक संपूर्ण सुची तयार करण्याची व अधिनियमाच्या अंतर्गत सर्व सेवा अधिसूचित करण्यासाठी एक वेळापत्रक तयार करण्याची शिफारस आयोगाने या आधीच केली आहे. आयोगाची सदर शिफारस प्राधान्याने अंमलात आणण्याची नितांत आवश्यकता आहे.

आयोगाकडून करण्यात आलेल्या काही सूचना व शिफारशींवर राज्य शासनाने कार्यवाही केली आहे. त्यामध्ये शासन परिपत्रक दिनांक १२.०३.२०१८ अन्वये जिल्हाधिकाऱ्यांना सेवा अधिनियमाच्या अंमलबजावणीसाठी व आपले सरकार सेवा केंद्रांच्या माध्यमातून सर्व अधिसूचित सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी “नियंत्रक अधिकारी” म्हणून नियुक्ती करण्याचा निर्णय समाविष्ट आहे. अशा निर्णयांमुळे सार्वजनिक सेवा अधिनियमाची परिणामकारक अंमलबजावणी होण्यास प्रोत्साहन मिळेल. मात्र सर्वसामान्य जनतेत सदर अधिनियमाबाबत जागरूकता निर्माण करण्यासाठी अधिक परिश्रम करणे आवश्यक आहे. अधिनियम अधिक लोकप्रिय करण्यासाठी आयोगाने बोधचिन्ह व घोषवाक्य निर्धारित केले आहे. सर्व विभागांनी सदर बोधचिन्ह व घोषवाक्य यांचा उपयोग करण्याची विनंती आयोगाने शासनाला केली. त्यानुसार शासन परिपत्रक दिनांक १५.०२.२०२० अन्वये सर्व विभागांना आयोगाचे घोषवाक्य व बोधचिन्ह अधिसूचित सेवा देताना वापरण्यात यावे, अशी सूचना केली आहे. ऑनलाईन दिल्या जाणाऱ्या दाखल्यावर आता आयोगाचे बोधचिन्ह व घोषवाक्य चिन्हांकित करण्यात येत आहे.

अधिसूचित सेवांची संख्या वाढत नसल्याबाबत तसेच आपले सरकार संकेतस्थळाशी सेवांचे एकीकरण न झाल्याबाबत आयोगाने आपली काळजी व्यक्त केली आहे. तसेच एकमंच (Single Platform) धोरणाचे पालन न करणे, अनेक सेवांना मिळणारा अल्प प्रतिसाद, ९७ सेवा अद्यापही आपले सरकार संकेतस्थळावर उपलब्ध नसणे, ऑफलाईन प्राप्त व निकाली काढलेल्या अर्जांची माहिती, प्रथम व द्वितीय अपिल प्रलंबित असल्याबाबत सुद्धा आयोगाने आपली काळजी व्यक्त केली आहे. सदर बाबींचे निराकरण संबंधित विभागांनी सातत्याने करणे आवश्यक आहे. ही अतिशय काळजीची बाब आहे की, वारंवार विनंती करून सुद्धा सर्व सहा आयुक्तांची पदे रिक्त आहेत. सहा आयुक्तांची पदे शासनाने तात्काळ भरण्याची नितांत आवश्यकता आहे.

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोगाचा चौथा वार्षिक अहवाल तयार करण्यासाठी यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रशिक्षण प्रबोधिनी (यशदा), पुणे व महा.आय.टी. महामंडळ यांचे बहुमूल्य सहकार्य प्राप्त झाले. या वार्षिक अहवालामध्ये महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ च्या अंमलबजावणीमध्ये

वेगवेगळ्या विभागांनी केलेली कामगिरी, जिल्हानिहाय व महसूल विभागनिहाय मिळालेला प्रतिसाद या सर्वांचे तुलनात्मक मुल्यांकन करण्यात आले आहे. तसेच आयोगाने राज्य शासनाला केलेल्या महत्वपूर्ण सूचना व शिफारशी व त्यांची सध्यस्थिती बाबतची माहिती देण्यात आली आहे. या सर्व माहिती व अनुभवाच्या आधारे पुढील वाटचालीबाबत काही सूचना करण्यात आल्या आहेत, जेणेकरून महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ ची अधिक प्रभावी अंमलबजावणी होऊ शकेल. गडचिरोली, गोंदिया, सोलापूर, वाशिम, धुळे, पालघर जिल्हयात आणि महसूल विभाग, राज्य उत्पादन शुल्क विभाग व यशदा यांच्याकडून आयोगाच्या निर्दर्शनास आलेल्या नाविन्यपूर्ण उपक्रमांची दखल घेऊन त्याची पुनरुक्ती करण्याची शिफारस आयोग करीत आहे.

स्वाधीन क्षत्रिय

मुख्य आयुक्त

महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोग

मुख्य आयुक्त, राज्य लोकसेवा हक्क आयोग, मा. मुख्यमंत्री महोदयांना वार्षिक अहवाल
२०१९-२० ची प्रत सादर करताना

Bhaskar Khulbe
Advisor to PM
Tele: 2301 0838

150
YEARS OF
CELEBRATING
THE INDEPENDENCE
प्रधान मंत्री कार्यालय
नई दिल्ली - 110011
PRIME MINISTER'S OFFICE
New Delhi - 110011

10th August, 2021

Dear Shri Kshatriya,

I thankfully acknowledge the receipt of your letter alongwith a copy of the Annual Report 2019-20 of Maharashtra State Commission for Right to Public Services.

For us, the civil servants, bringing about a perceptible public services delivery improvement has remained a governance challenge all along. Guaranteed delivery of public services through specific laws has helped us to deal with this challenge effectively. I feel. As outlined by you, its utility has been proved through the public response of more than 10 crore online applications. Equally satisfying is the efficient disposal of such applications within stipulated time, in as many as 96% of applications.

Aaple Sarkar Services portal has remained a subject of discussion in the Department of Administrative Reforms & Public Grievances. Maharashtra has taken the lead by providing 486 public services to the citizens under this law. Under your leadership, the institution has made the citizen-government interface easy, electronic and enabled. The words in the Preamble of our Constitution "We the people" have been assigned real meaning by making them meaningful for "I, the citizen". Kudos to your team and you as their leader, Sir.

I renew my gratitude to you for sharing the Annual Report of the Commission with us.

With warmest regards

Yours sincerely,

BK
10/08/2021
(Bhaskar Khulbe)

Shri S.S. Kshatriya,
State Chief Commissioner for Right to Public Services,
Government of Maharashtra,
7th Floor, New Administrative Building,
Opposite Mantralaya, Madam Cama Road,
Mumbai 400 032

अमिताभ कांत
Amitabh Kant
मुख्य कार्यकारी अधिकारी
Chief Executive Officer

भारत सरकार
नीति आयोग, संसद मार्ग,
नई दिल्ली-110 001
Government of India
NATIONAL INSTITUTION FOR TRANSFORMING INDIA
NITI Aayog, Parliament Street,
New Delhi-110001
Tel. : 23096576, 23096574 Fax : 23096575
E-mail : ceo-niti@gov.in, amitabh.kant@nic.in

July 27, 2021

Dear Swadheen,

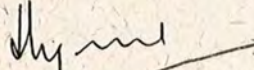
Thanks for sending me a copy of the Maharashtra State Commission for Right to Public Services – Annual Report for 2019-20.

I am extremely impressed with the work being done. I am getting the report analysed so that other States can learn from your experience.

Congratulations on being a leader and a key driver on Right to Public Services.

Warm Regards,

Yours sincerely,

(Amitabh Kant)

Shri S.S. Kshatriya
State Chief Commissioner for
Right to Public Services
7th Floor, New Administrative Building
Madam Cama Road,
Mumbai – 400 032

वी. श्रीनिवास, आई.ए.एस.
V. Srinivas, IAS
अपर सचिव
ADDITIONAL SECRETARY

भारत सरकार,
कार्मिक, लोक शिकायत तथा पेंशन मंत्रालय,
प्रशासनिक सुधार और लोक शिकायत विभाग,
सरदार पटेल भवन, संसद मार्ग,
नई दिल्ली-110001
GOVERNMENT OF INDIA
MINISTRY OF PERSONNEL, PUBLIC GRIEVANCES & PENSIONS,
DEPARTMENT OF ADMINISTRATIVE REFORMS
& PUBLIC GRIEVANCES
SARDAR PATEL BHAWAN, SANJAD MARG,
NEW DELHI-110001

D.O.No.PS/AS(AR&PG)/Misc./2021

Dated : August 03, 2021

Dear Sir,

Thank you for your letter dated 13th July, 2021 enclosing a copy of Annual Report 2019-20 of the Maharashtra State Commission for Right to Public Services. Your commendable leadership role has enabled timely and quality compliance of the Right to Public Services in Government of Maharashtra which is evident from the fact that 96 per cent of the applications have been disposed within stipulated time.

Please accept my good wishes in your challenging future policy endeavours.

With best regards,

Yours sincerely,

(V.Srinivas)

Shri S.S. Kshatriya
State Chief Commissioner
Maharashtra State Commission for Right to Public Services
7th Floor, New Administrative Building,
Madam Cama Road, Mumbai-400 032.
Email : crts@maharashtra.gov.in

सूचना का
अधिकार

Please Visit our Website : <http://darpg.gov.in>, <http://goicharters.nic.in>

Ph. : 91-11-23741004, Fax : 91-11-23741005 Email : vsrinivas@nic.in

प्रकरण १ :

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५

१.१ प्रारंभ

केंद्र शासनाने नेमलेल्या दुसऱ्या प्रशासकीय सुधारणा आयोगाने सन, २००५ च्या अहवालामध्ये नागरीकांना लोकसेवा सहज, सुलभ व कालबद्ध पद्धतीने उपलब्ध करून देण्याची शिफारस केली. त्यानुसार केंद्र आणि राज्य शासनाच्या विविध विभागांनी नागरीकांची सनद तयार केली. परंतू नागरीकांच्या सनदेमध्ये नमूद केलेल्या कालमर्यादेचे पालन न झाल्यास संबंधित कर्मचारी / अधिकारी यांच्यावर कार्यवाही करण्याची स्पष्ट तरतूद करण्यात आली नव्हती. ही उणीव दूर करण्यासाठी महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम पारित करण्यात आला. सुशासनाबाबत महाराष्ट्र राज्य नेहमीच आघाडीवर राहिले आहे. यापूर्वी महाराष्ट्र शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या बदल्यांचे विनियमन आणि शासकीय कर्तव्ये पार पाडताना होणाऱ्या विलंबास प्रतिबंध अधिनियम, २००५ आपल्या राज्यात लागू करण्यात आला होता. नागरीकांना लोकाभिमुख प्रशासन देण्याकरिता अशासकीय विधेयक २००९ मध्ये मांडण्यात आले. त्यानंतर सन, २०१५ मध्ये महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, पारित करण्यात आला. हा अधिनियम दिनांक २८ एप्रिल, २०१५ पासून अंमलात आला.

१.२ अधिनियमाची अनन्य वैशिष्ट्ये

देशातील अन्य राज्यांमधील अधिनियमांहून वेगळेपण दिसून येणारा महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ हा एक क्रांतिकारक अधिनियम आहे. डिजिटल मंचाचा उपयोग करून व सार्वजनिक वितरण प्रणालीच्या गुणवत्तेत सुधारणा करणाऱ्या कार्यसंस्कृतीवर सदर राज्य अधिनियमात भर देण्यात आला आहे. पात्र व्यक्तींना लोकहक्क सेवांचे वितरण हे पारदर्शक व कालबद्ध पद्धतीने उत्तरदायित्वाचे भान ठेऊन झाले पाहिजे, ह्यावर सदर अधिनियमाचा भर आहे. जनतेच्या गाऱ्यांच्या प्रभावी निराकरण करण्याची प्रणाली लोकसेवा वितरण प्रणालीची कार्यक्षमता वाढविणे यावर अधिनियमात विशेष जोर दिला आहे. सेवेची मागणी करण्याचा हक्क नागरीकांना दिल्यामुळे कार्यक्षम व पारदर्शक पद्धतीने विहित कालावधीत लोकसेवा देण्याचे वैधानिक उत्तरदायित्व शासनावर असल्यामुळे हा अधिनियम म्हणजे पूर्वीच्या कामकाजाच्या पद्धतीत केलेला आमूलाग्र बदलच आहे.

लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या कलम-३ नुसार लोकसेवा, प्रथम व द्वितीय अपिलीय अधिकाऱ्यांच्या सहित पदनिर्देशित अधिकारी, कालबद्ध मर्यादा हे अधिनियम अंमलात आल्यानंतर तीन महिन्यांमध्ये व त्यानंतर वेळोवेळी अधिसूचित करणे प्रत्येक विभागावर बंधनकारक आहे. त्यानुसार दिनांक ३१.०३.२०२१ पर्यंत एकूण ३१ विभागांपैकी २८ विभागांनी ५०६ सेवा अधिसूचित केल्या आहेत.

१.३ महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोग

विविध सेवांचे वितरण करण्याबाबत राज्य शासनाच्या विविध विभागांवर निगराणी, संनियंत्रण, नियमन व सुधारणा करण्यासाठी अधिनियमाच्या कलम १३ (१) नुसार राज्य शासनाने आयोगाची स्थापना करून दिनांक १ मार्च, २०१७ रोजी मुख्य आयुक्तांची नियुक्ती केली. कोणत्याही संयुक्तिक कारणाशिवाय सेवा देण्यात विलंब झाल्यास विभागाकडे प्रथम, द्वितीय व आयोगाकडे तिसरे अपिल करता येते.

१.३.१ कर्तव्ये

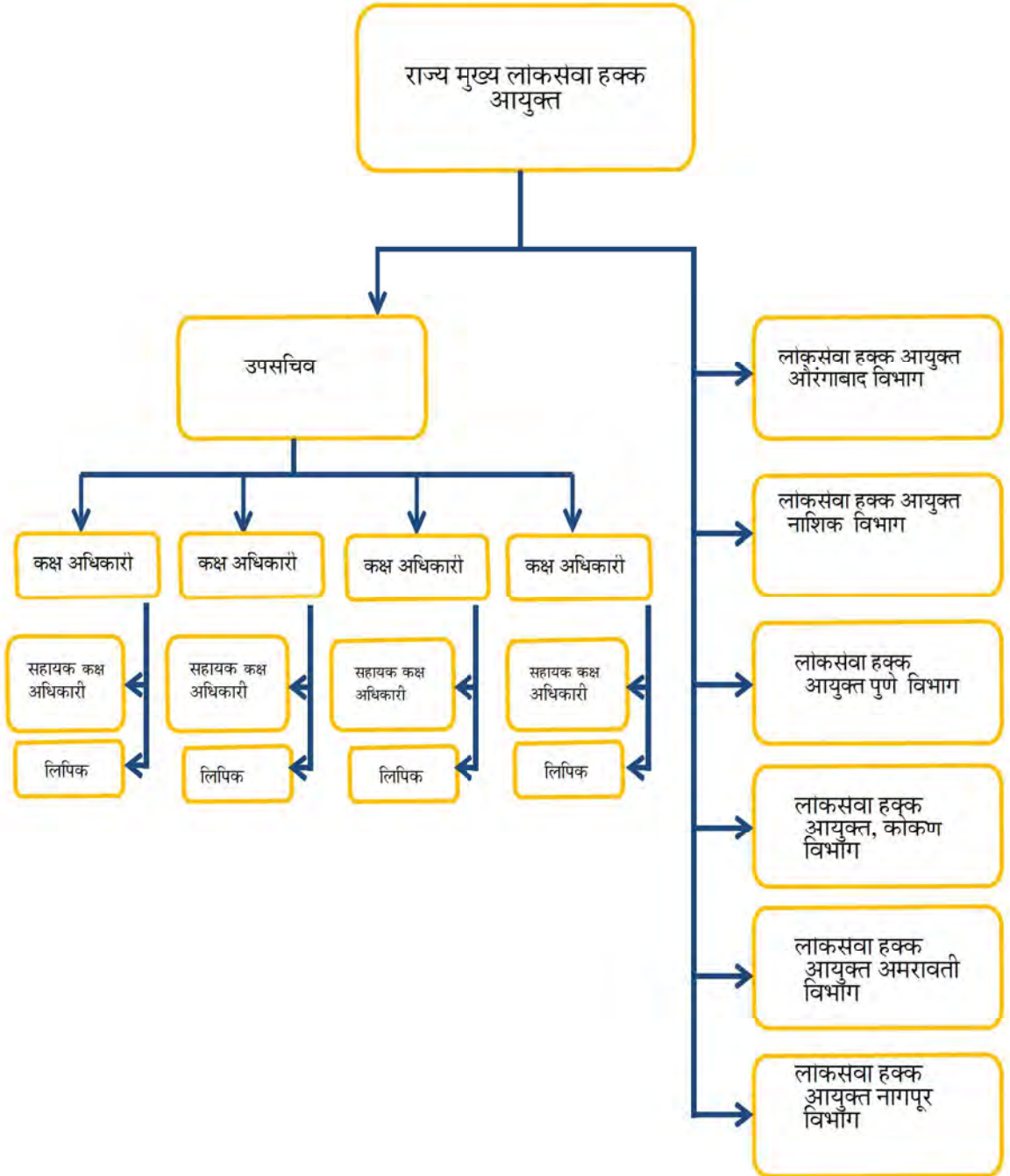
अधिनियमानुसार आयोगाला विविध कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या सोपविण्यात आल्या असून अधिनियमाची राज्यामध्ये अंमलबजावणी करण्याच्या जबाबदारी सोबतच आयोगाला एक वेगळी ओळख देण्यात आली आहे. अधिनियमाच्या कलम १६ नुसार, अधिनियमाची प्रभावी अंमलबजावणी करण्याची व लोकसेवांचे प्रभावी वितरण होण्याची खबरदारी घेण्यासाठी सूचना करण्याची जबाबदारी आयोगावर सोपविण्यात आली आहे. तसेच सेवा देण्यात अपयशी ठरल्यास स्वतः होऊन दखल घेण्याचे व विभागीय चौकशीची शिफारस करण्याचे, कार्यालयांची तपासणी करण्याचे, सार्वजनिक प्राधिकरणांनी वितरीत केलेल्या सेवांवर संनियंत्रण ठेवण्याचे व अपिलांवर निर्णय घेण्याचे हक्क आयोगाला बहाल करण्यात आले आहेत.

दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ नुसार दिवाणी न्यायालयाचे हक्क आयोगाला बहाल करण्यात आले आहेत. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ मधील कलम १६ नुसार आयोगाच्या शिफारशींवर विचार करून त्यांची अंमलबजावणी करणे राज्य शासनावर बंधनकारक आहे

१.३.२ संघटनात्मक संरचना

आयोगाचे कार्यालय मुंबई येथे स्थित आहे. आयोगाच्या कार्यालयात ३४ मंजूर पदे आहेत. त्यापैकी २४ पदांवर मंत्रालयीन अधिकारी / कर्मचाऱ्यांसह कंत्राटी कर्मचारी कार्यरत आहेत. राज्याचे मुख्य सेवा हक्क आयुक्त यांची नेमणूक दिनांक १ मार्च, २०१७ पासून झाली आहे.

आकृती १.१ : आयोगाची संरचना

१.४ सेवा उपलब्ध करून देण्याची पद्धती : आपले सरकार सेवा पोर्टल व मोबाईल ॲप

पात्र व्यक्तींना अधिसूचित सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी एक व्यासपीठ (single platform) उपलब्ध करून देण्याचे काम आयोगाने प्राधान्याने हाती घेतले. तसेच शासकीय अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्याचे महत्त्वाचे कामही आयोगाने यशदा मार्फत हाती घेतले. त्यामुळे राज्यात अधिनियमाची कार्यक्षम व प्रभावी अंमलबजावणी करणे शक्य झाले. सर्व अधिसूचित सेवा एकाच व्यासपीठावर वितरीत करण्यावर आयोगाने भर दिला आहे.

१.४.१ आपले सरकार सेवा पोर्टल

जनतेला ऑनलाईन सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी आपले सरकार सेवा पोर्टल सुरु करण्यात आले आहे. सद्यःस्थितीत ऑनलाईन पद्धतीने सर्वाधिक सेवा उपलब्ध करून देणारे महाराष्ट्र हे पहिले राज्य आहे. सदर व्यासपीठाचा (single platform)सेवांचा लाभ घेण्यासाठी उपयोग होतोच, पण कोणते विभाग कोणत्या सेवा ऑनलाईन पद्धतीने उपलब्ध करून देतात, त्यांच्याकडे किती अर्ज प्राप्त होतात व त्याची कार्यवाही कशा प्रकारे केली जाते व प्रलंबित अर्जांची संख्या किती आहे, ही माहिती देखील रियल टाईम आधारावर प्राप्त होते. दिनांक ३१.३.२०२१ पर्यंत ९,७८,८१,८१२ अर्ज ऑनलाईन प्राप्त झाले असून ९,४०,६५,७३२ अर्जांवर संबंधित पदनिर्देशित अधिकाऱ्यांनी कार्यवाही केली आहे.

१.४.२ मोबाईल ॲप

ऑनलाईन सेवांना मिळत असलेला मोठा प्रतिसाद पाहता सेवा अधिकाराशी संबंधित विशेष मोबाईल उपयोजनाचा मोबाईल ॲप जनतेला उपलब्ध करून देण्यात आला आहे. विभागवार उपलब्ध सेवा शोधण्यासाठी आणि आपल्या अर्जाचा मागोवा घेण्याचा मुख्य उद्देश आहे. <https://itunes.apple.com/in/app/rts-maharashtra/> or [RTS Maharashtra](#) ह्या संकेतस्थळावरून सदर उपयोजनाचा मोबाईल ॲप आपल्या मोबाईलवर विनामूल्य डाऊनलोड करण्यासाठी उपलब्ध करून देण्यात आले आहे. सदर मोबाईल उपयोजनाचा उपयोग करून नागरिक ऑनलाईन अर्ज करू शकतात.

१.५ प्रशिक्षण

अधिनियमाची प्रभावी अंमलबजावणी होण्यासाठी आणि सेवांची उपलब्धता वितरण करण्यासाठी जबाबदार असणाऱ्या अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना कामाच्या दर्जामध्ये व कार्यसंस्कृतीमध्ये सुधारणा होण्यासाठी सदर अधिनियमात प्रशिक्षणाचा उल्लेख करण्यात आला आहे. प्रशिक्षणाचे महत्त्व लक्षात घेऊन पदनिर्देशित अधिकारी, अपिलीय अधिकारी व अन्य शासकीय कर्मचाऱ्यांमध्ये ह्या अधिनियमाबाबत जागरूकता निर्माण करण्यासाठी त्यांना यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनीच्या माध्यमातून प्रशिक्षण देण्यात येते.

१.५.१. यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनी (यशदा) पुणे यांचेकडून प्रशिक्षण

यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनी (यशदा) पुणे ही महाराष्ट्र शासनाची शिखर प्रशिक्षण संस्था असून महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी व शासकीय कर्मचारी व अधिकाऱ्यांमध्ये त्याबाबत जागरूकता निर्माण होण्यासाठी राज्य प्रशिक्षण धोरणाच्या अंतर्गत "दिशानिर्देशन प्रशिक्षण" देण्याची कामगिरी सदर संस्थेकडे सोपविण्यात आली आहे. अधिनियम, त्याची उद्दिष्टे व त्याच्या कलमांमधील विविध तरतुदींच्या बाबत जागरूकता निर्माण करण्यासाठी जिल्हा स्तरावरील सर्व संवर्गांना प्रशिक्षण देण्यात आले आहे.

राज्यात कोविड - १९ च्या परिस्थितीमुळे २०२०-२१ हे महामारी आणि लॉकडाऊनचे वर्ष होते. यशदा मधील प्रशिक्षण कार्यक्रमाची व्यवस्था बहुतांश ऑनलाईन होती. यशदाद्वारे जानेवारी आणि फेब्रुवारी २०२१ मध्ये आयोजित केलेले कार्यक्रम. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ हा विषय "अ" श्रेणीतील अधिकाऱ्यांसाठी फाउंडेशन, रिफ्रेशर आणि पदोन्नतीनंतर प्रशिक्षण कार्यक्रमादरम्यान प्रशिक्षणासाठी समाविष्ट करण्यात आला आहे.

तक्ता १.१ यशदा यांचेतर्फे जागरूकता प्रशिक्षण कार्यक्रम (२०१५-१६ ते २०२०-२१)

अनुक्रमांक	वर्ष	प्रशिक्षणार्थीची संख्या
१	२०१५ - १६	८४,९३०
२	२०१६ - १७	१,२२,२८५
३	२०१७ - १८	१५,१७०
४	२०१८ - १९	९,१९४
५	२०१९- २०	५,७६४
६	२०२० - २१	३८९
	एकूण	२,३७,७३२

१.५.२ तांत्रिक प्रशिक्षण

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत ज्या विभागांच्या सेवा समाविष्ट करण्यात आल्या आहेत, त्या विभागांसाठी महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान महामंडळ (महा.आय.टी.महामंडळ) तर्फे जिल्हानिहाय प्रशिक्षण सत्रे भरविण्यात आली आहेत. आपले सरकार पोर्टल व मोबाईल उपयोजनाचे मोबाईल ॲप ह्यांच्या उपयोगाबाबत विभागाच्या अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्यात येते.

महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान महामंडळ (महा.आय.टी.महामंडळ). हे महाराष्ट्र शासनाच्या मालकीचे महामंडळ आहे. त्यांचे जिल्हा व्यवस्थापक पोर्टलचे ज्ञान संबंधित विभागांच्या अधिकाऱ्यांना देतात व त्यामध्ये नागरीकांकडून विभागाला प्राप्त झालेल्या अर्जांची कार्यवाही कशी करायची, सेवा कशी उपलब्ध करून द्यायची किंवा योग्य कारणासह नमूद करून सेवा देण्यास नकार कसा द्यायचा, अपीलांची ऑनलाईन कार्यवाही कशी करायची, मागोवा कसा घ्यायचा व त्याची पडताळणी कशी करायची, याचा कार्यप्रवाह सुद्धा विशद करून सांगितला जातो.

तक्ता १.२ महा.आय.टी.महामंडळद्वारा तांत्रिक प्रशिक्षण कार्यक्रम

अनुक्रमांक	वर्ष	प्रशिक्षणार्थीची संख्या
१	२०१५-१८	१०,२७५
२	२०१८ - १९	७,९००
३	२०१९- २०	५,००४
४	२०२० - २१	८६६
एकूण		२४,०४५

१.६. महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या प्रवासावर एक दृष्टिक्षेप

१.६.१ अधिनियम व अधिसूचना

महाराष्ट्राच्या माननीय राज्यपालांकडून मान्यता प्राप्त झाल्यानंतर महाराष्ट्र शासनाच्या दि. २१ ऑगस्ट, २०१५ रोजीच्या राजपत्रामध्ये अधिनियम प्रसिद्ध करण्यात आला. अधिनियम दिनांक २८ एप्रिल, २०१५ रोजी अंमलात आला व नियम दिनांक १६ नोव्हेंबर, २०१६ रोजी प्रकाशित करण्यात आले.

अधिनियमाच्या अंतर्गत पात्र व्यक्तींसाठी कोणत्या लोकसेवा उपलब्ध आहेत, हे तीन महिन्यांमध्ये अधिसूचित करणे सर्व शासकीय विभागांना बंधनकारक आहे. त्यानुसार विविध विभागांनी अधिसूचित सेवांची यादी पदनिर्देशित अधिकारी, प्रथम व द्वितीय अपिलीय प्राधिकारी व प्रत्येक सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी कालमर्यादा यांची पहिली यादी प्रकाशित केली.

१.६.२ महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोगाचे गठन

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी महाराष्ट्र शासनाचे माजी मुख्य सचिव श्री. स्वाधीन क्षत्रिय (भारतीय प्रशासकीय सेवा - सेवानिवृत्त) यांनी दिनांक १ मार्च, २०१७ रोजी राज्याचे पहिले मुख्य लोकसेवा हक्क आयुक्त म्हणून पदभार स्विकारला.

१.६.३ ऑनलाईन सेवा

“आपले सरकार” पोर्टल व मोबाईल ॲप यांच्याद्वारे ऑनलाईन सेवा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. महाऑनलाईन यांनी आज्ञावली विकसित केली असून विविध विभागांना त्यांची संकेतस्थळे आपले सरकार सेवा पोर्टलशी जोडून घेण्यास (Integration) सूचित करण्यात आले होते. सन २०१५ ते दिनांक ३१ मार्च, २०२१ पर्यंत ९,७८,८१,८१२ अर्ज ऑनलाईन प्राप्त झाले आहेत. ५०६ अधिसूचित सेवांपैकी ४०९ सेवा ऑनलाईन उपलब्ध आहेत. उर्वरित ९७ सेवांसाठीची आज्ञावली विकसित करण्याचे काम प्रगतीपथावर आहे.

१.७ आढावा बैठका

अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी आयोगाने विविध विभागाबरोबर अनेक बैठका घेतल्या व आढावा घेतला आहे.

१.७.१ माननीय मुख्य सचिवांच्या सोबत बैठक

आयोगाच्या विविध उपक्रमांची माहिती देण्याच्या अनुषंगाने व अधिनियमाच्या प्रभावी कार्यान्वयनाशी संबंधित विविध बाबींची चर्चा करण्यासाठी आयोगाने महाराष्ट्र शासनाचे माननीय मुख्य सचिव व सर्व विभागांचे सचिव यांचेशी बैठक घेऊन चर्चा केली. त्यामध्ये खालील मुद्द्यांवर आढावा घेण्यात आला :

- सर्व विभागांकडून अधिसूचित लोकसेवांची एक मास्टर लिस्ट तयार करणे.
- विभागांनी सर्व लोकसेवा अधिसूचित करणे.
- जनतेकडून कमी प्रतिसाद मिळणाऱ्या सेवांचा आढावा घेणे.
- निरस्त करण्यात आलेल्या सेवांबाबत कारण मिमांसाची माहिती घेणे.
- आपले सरकार संकेतस्थळाशी सर्व ऑनलाईन सेवांचे एकत्रीकरण (Integration) करणे.
- नमुना “अ” “ ब” आणि “ क” मध्ये ऑफलाईन अर्जांची माहिती संकलित करणे.

- पदनिर्देशित अधिकार्यांना उत्कृष्ट कामासाठी प्रोत्साहन योजना.
- महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क कायद्याबाबत जागरूकता कार्यक्रमांची अंमलबजावणी.
- पदनिर्देशित अधिकारी व अपिलीय अधिकार्यांसाठी अधिक प्रशिक्षण कार्यक्रमांचे आयोजन करणे.
- आयोगाचे बोधचिन्ह व घोषवाक्याचा वापर अधिसूचित सेवा प्रमाणपत्र देताना करण्यात यावे.
- सेवा देण्यास विलंब झालेल्या प्रकरणांमध्ये व अत्यल्प प्रतिसाद प्राप्त होणाऱ्या सेवांबाबत विश्लेषण आणि कारणमिमांसा करणे.
- आपले सरकार सेवा केंद्रांच्या संख्येत वाढ करणे.

१.७.२ शासकीय विभागांच्या सचिवांच्या सोबत आढावा बैठका

अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी आयोगाने शासनाच्या विविध विभागांच्या सचिवांबरोबर नियमित आढावा बैठका घेतल्या असून वेळोवेळी संवाद सुद्धा साधला आहे.

तक्ता १.३ विविध विभागांच्या आढावा बैठका

विभाग	दिनांक
विभागीय आयुक्त (लो.से.ह.आ). कोंकण विभाग, प्रधान सचिव महिती व तंत्रज्ञान, व्यवस्थापकीय संचालक महा. आय टी, सह सचिव (सामान्य प्रशासन)	१६ मार्च, २०२१
प्रधान सचिव उर्जा विभाग, व्यवस्थापकीय संचालक महा. आय टी, सह सचिव अन्न व नागरी पुरवठा विभाग, वैद्यकीय शिक्षण आणि औषधी द्रव्ये विभाग, मृद व जल संधारण विभाग, नगरविकास विभाग, सार्वजनिक बांधकाम विभाग, अपर आयुक्त अन्न व नागरी पुरवठा विभाग, उपसंचालक नगरपरिषद संचलनालय.	२४ - २६ मार्च, २०२१

१.७.३ सर्व विभागीय आयुक्त व जिल्हाधिकारी यांचेसोबत व्हिडियो कॉन्फरेंसिंगद्वारे

संवाद

दिनांक १२ मार्च, २०१८ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार सर्व जिल्हाधिकारी यांना “नियंत्रक अधिकारी” म्हणून पदनिर्देशित करण्यात आले . त्यामुळे आयोगाने सर्व विभागीय आयुक्त, व आयुक्त (लो.से.ह.) कोंकण, प्रधान सचिव महिती व तंत्रज्ञान, व्यवस्थापकीय संचालक महा. आय टी, सह सचिव (सामान्य प्रशासन) व जिल्हाधिकार्यांच्या सोबत दिनांक १० नोव्हेंबर २०२०, रोजी तसेच सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, विभागीय आयुक्त (लो.से.ह.आ.) यांचे सोबत दिनांक २४ नोव्हेंबर २०२० रोजी, तसेच सर्व विभागीय आयुक्त, सर्व जिल्हाधिकारी, आयुक्त (लो.से.ह.आ.) कोंकण विभाग, प्रधान सचिव, माहिती व

तंत्रज्ञान, व्यवस्थापकीय संचालक, महा. आय टी , सह सचिव (सामान्य प्रशासन विभाग) यांचे सोबत दिनांक २ फेब्रुवारी २०२१ रोजी आढावा बैठक घेऊन अधिनियमाच्या परिणामकारक अंमलबजावणीवर भर दिला. तसेच विहित कालावधीत सेवा देण्यामध्ये होत असलेल्या विलंबाबाबत आयोगाने काळजी व्यक्त केली. अपिले प्रलंबित राहणे, ऑनलाईन तक्रारी, अकार्यरत सेवाकेंद्रांचा आढावा घेणे, नवीन सेवा केंद्रांना परवानगी देणे, अधिसूचित सेवांच्या बाबत जाहिराती प्रसारित करणे, अनावश्यक दस्तोऐवजाची मागणी कमी करणे व कामकाजाच्या सुलभ पद्धती स्वीकारणे, नमुना “अ”, “ब” आणि “क” मध्ये ऑफलाईन अर्जांची माहिती संकलित करणे , दंडात्मक कार्यवाहीची माहिती देणे, तपासणीचे मासिक विवरण सादर करणे, प्रशिक्षण कार्यक्रमांचे आयोजन, अधिकारी म्हणून अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी महत्वाची भूमिका असण्यावर सुद्धा आयोगाने भर दिला.

तक्ता १.४ आढावा बैठका

विषय	विभाग	दिनांक
केंद्र शासनाच्या प्रशासकीय सुधारणा व तक्रार निवारण (Department of Administrative Reforms and Public Grievances DARPG), मंत्रालयाकरिता सादरीकरण	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम २०१५ बाबत ऑनलाईन सादरीकरण	८ सप्टेंबर, २०२०
अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणी करिता आयोगाने आपल्या २०१८-१९ च्या वार्षिक अहवालात केलेल्या शिफारशीच्या अंमलबजावणी बाबत	सामान्य प्रशासन विभाग	२९ सप्टेंबर, २०२०
महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणी करिता ऑनलाईन कार्यपद्धतीचा प्रभावी वापर	सामान्य प्रशासन विभाग व माहिती व तंत्रज्ञान विभाग	१ डिसेंबर, २०२०
“लोकभिमुख प्रशासन व लोकसेवा प्रणालीमध्ये सुधार” या विषयाबाबत केंद्र शासनाच्या राष्ट्रीय सुप्रशासन केंद्र (National Center for Good Governance) याकरिता सादरीकरण	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम २०१५ आणि नागपूर परिषदेबाबत (Citizen Centric Governance – Improved Service Delivery) ऑनलाईन सादरीकरण	२४ डिसेंबर, २०२०

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अंमलबजावणी कार्यपद्धतीचा प्रभावी वापर	अधिनियमाच्या ऑनलाइन	आयुक्त (लो.से.ह.आ.) कोंकण विभाग, प्रधान सचिव महिती व तंत्रज्ञान, व्यवस्थापकीय संचालक महा. आय. टी., सहसचिव (सामान्य प्रशासन विभाग)	१६ मार्च, २०२१
अधिसूचित सेवांचे इंटेग्रेशन		प्रधान सचिव, उर्जा विभाग, व्यवस्थापकीय संचालक, महा. आय टी, सह सचिव, अन्न व नागरी पुरवठा विभाग, वैद्यकीय शिक्षण आणि औषधी द्रव्ये विभाग, मृद व जल संधारण विभाग, सार्वजनिक बांधकाम विभाग, उपसंचालक, नगर संचलनालय .	२४ व २६ मार्च, २०२१

प्रकरण २ :

आयोगाचे उपक्रम

अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी आयोगाने शासकीय विभाग, विभागीय व जिल्हा स्तरावरील नोडल अधिकारी, व विविध विद्यार्थी व नागरीकांशी संवाद साधून सर्वंकष आढावा घेतला आहे. आयोगाच्या उपक्रमावर खालील तक्त्यांमध्ये दृष्टिक्षेप टाकला आहे:

२.१ माननीय मुख्य आयुक्तांनी केलेले दौरे

विविध ठिकाणी दौरे करून प्रत्यक्ष भेटी दिल्यामुळे महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणीत सुधारणा करण्याच्या अंतर्गत अनेक नाविन्यपूर्ण उपक्रम प्रत्यक्ष पहावयास मिळाले. यावर्षी आयोगाने ठाणे व पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिका, वर्तकनगर, माजीवाडा, मानपाडा, पिंपरी-चिंचवड येथील नागरिक सुविधा केंद्र यांना भेटी दिल्या. आयोगाने महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम आणि त्याचे अंमलबजावणी बाबत विविध कार्यशाळा देखील घेतल्या.

प्रत्यक्ष क्षेत्रभेट व आढावा बैठकांमुळे, महाराष्ट्र लोक सेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणीत सहभागी अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना प्रेरित करण्यात मोठी मदतच झाली आहे. पदनिर्देशित अधिकारी, अपिलीय अधिकारी व पर्यवेक्षकीय अधिकाऱ्यांना जाणवणाऱ्या विविध समस्यांचा / अडचणींचा सुद्धा आयोगाला प्रत्यक्ष पडताळा घेता येतो. सदर समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी आयोगाकडून संबंधित विभागांशी संपर्क केला जातो.

तक्ता क्र. २.१ मा. मुख्य आयुक्तांनी घेतलेल्या बैठका व केलेले दौरे
१ एप्रिल, २०२० ते ३१ मार्च, २०२१

अ.क्र.	बैठक दिनांक	बैठकीचा विषय	उपस्थित अधिकारी
१	२५ ऑगस्ट, २०२०	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम आणि त्याची प्रभावी अंमलबजावणी	आयोगातील सर्व अधिकारी
२	८ सप्टेंबर, २०२०	केंद्र शासनाच्या प्रशासकीय सुधारणा व तक्रार निवारण (Department of Administrative Reforms and Public Grievances DARPG), मंत्रालयाकरिता	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ बाबत ऑनलाइन सादरीकरण

		सादरीकरण	
३	२९ सप्टेंबर, २०२०	अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणी करिता आयोगाने आपल्या २०१८-१९ च्या वार्षिक अहवालात केलेल्या शिफारशीच्या अंमलबजावणी बाबत आढावा बैठका	<ol style="list-style-type: none"> १. प्रधान सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) २. उप सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.)
४	१० नोव्हेंबर, २०२०	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम आणि त्याची प्रभावी अंमलबजावणी करिता सर्व जिल्हाधिकारी सोबत आढावा बैठक	<ol style="list-style-type: none"> १. सर्व जिल्हाधिकारी (व्हिडीओ कॉन्फरन्स) २. आयुक्त (लो.से.ह.आ.), कोंकण विभाग ३. प्रधान सचिव, माहिती व तंत्रज्ञान विभाग ४. व्यवस्थापकीय संचालक, महा. आय. टी. महामंडळ ५. सहसचिव, सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.)
५	२४ नोव्हेंबर, २०२०	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम आणि त्याची प्रभावी अंमलबजावणी करिता सर्व जिल्हापरिषद मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांचे सोबत आढावा बैठक	<ol style="list-style-type: none"> १. सर्व जिल्हापरिषद, मुख्य कार्यकारी अधिकारी (व्हिडीओ कॉन्फरन्स) २. आयुक्त (लो.से.ह.आ.), कोंकण विभाग ३. सहसचिव, सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) ४. उपसचिव, ग्राम विकास विभाग ५. उपसंचालक, ग्राम विकास विभाग

६	१ डिसेंबर, २०२०	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम २०१५ अंतर्गत अधिसूचित सेवा ऑनलाइन पुरविणे बाबत आढावा बैठक	१. संचालक , माहिती व तंत्रज्ञान विभाग २. व्यवस्थापकीय संचालक, महा.आय.टी महामंडळ ३. सहसचिव, सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) ४. मुख्य संचलन अधिकारी, महा.आय.टी महामंडळ
७	२४ डिसेंबर, २०२०	“लोकभिमुख प्रशासन व लोकसेवा प्रणालीमध्ये सुधार” या विषयाबाबत केंद्र शासनाच्या राष्ट्रीय सुप्रशासन केंद्र (National Center for Good Governance) याकरिता सादरीकरण	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ अंमलबजावणीबाबत सादरीकरण
८	१४ जानेवारी, २०२१	सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) विभाग यांचेकडील प्रलंबित विषयाबाबत आढावा बैठक	१. आयुक्त (लो.से.हआ.), कोंकण विभाग २. प्रधान सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) ३. सहसचिव, सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.)
९	२९ जानेवारी, २०२१	मा. मुख्य आयुक्त यांची ठाणे महानगरपालिका यांच्या विविध कार्यालयास भेट १. ठाणे महानगरपालिकेस भेट व आढावा बैठक २. नागरी सुविधा केंद्र , वर्तक नगर येथे भेट ३. नागरी सुविधा केंद्र – माजिवाडा	१. मा. महापौर, ठाणे महानगरपालिकेतील सन्माननीय सदस्य व पदाधिकारी २. मा. आयुक्त, ठाणे महानगरपालिका व अधिकारी

		व मानपाडा येथे भेट ४. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम आणि त्याची प्रभावी अंमलबजावणी आढावा व कार्यशाळा स्थळ — डॉ. काशिनाथ घाणेकर नाट्यगृह	
१०	२ फेब्रुवारी, २०२१	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम आणि त्याची प्रभावी अंमलबजावणी बाबत सर्व विभागीय आयुक्त व सर्व जिल्हाधिकारी यांचेबरोबर व्हिडीओ कॉन्फरन्स	१. सर्व विभागीय आयुक्त व सर्व जिल्हाधिकारी (व्हिडीओ कॉन्फरन्स) २. आयुक्त (लो.से.ह.आ.), कॉकण विभाग ३. प्रधान सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) ४. व्यवस्थापकीय संचालक, माहिती व तंत्रज्ञान विभाग ५. व्यवस्थापकीय संचालक, महा. आय. टी. महामंडळ
११	१० व ११ फेब्रुवारी, २०२१	यशदा, पुणे येथे वार्षिक अहवाल २०१९-२० करिता मा. मुख्य आयुक्त यांची बैठक	यशदा व आयोगातील अधिकारी
१२	१२ फेब्रुवारी, २०२१	मा. मुख्य आयुक्त यांचा पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिका येथील दौरा १. पिंपरी-चिंचवड नागरी सुविधा केंद्र क्र. १ येथे भेट. २. नागरी सुविधा केंद्र चिंचवड येथे भेट. ३. नागरी सुविधा केंद्र पिंपरी येथे भेट. ४. महापालिकेच्या सभागृहात आढावा बैठक	आयुक्त, पिंपरी-चिंचवड महानगर पालिका व अधिकारी

१३	१६ मार्च, २०२१	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ अंतर्गत सर्व अधिसूचित लोकसेवा ऑनलाइन करणे बाबत आढावा	<ol style="list-style-type: none"> १. आयुक्त (लो.से.ह.आ.), कोंकण विभाग २. प्रधान सचिव, माहिती व तंत्रज्ञान विभाग ३. सहसचिव, सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) ४. व्यवस्थापकीय संचालक, महा. आय. टी. महामंडळ
१४	२४ व २६ मार्च, २०२१	सर्व अधिसूचित सेवांचे आपले सरकार पोर्टलवर एकत्रीकरण करणे बाबत बैठक	<ol style="list-style-type: none"> १. प्रधान सचिव, उर्जा विभाग २. सह व उप सचिव, अन्न व नागरी पुरवठा, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग, मृद व जलसंधारण विभाग, नगर विकास विभाग, सार्वजनिक बांधकाम विभाग ३. उपसंचालक, नगरपरिषद प्रशासन ४. व्यवस्थापकीय संचालक, महा आय टी महामंडळ

२.२ व्हिडीओ कॉन्फरेंसिंग

दिनांक १२ मार्च, २०१८ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार सर्व जिल्हाधिकारी यांना “नियंत्रक अधिकारी” म्हणून पदनिर्देशित करण्यात आले. आयोगाने दिनांक १० नोव्हेंबर, २०२० व २ फेब्रुवारी, २०२१ रोजी सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांशी व विभागीय आयुक्तांशी आणि सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्या सोबत दिनांक २४ नोव्हेंबर, २०२० रोजी संवाद साधून अधिनियमाच्या परिणामकारक अंमलबजावणीवर भर दिला आणि महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणीबाबत आढावा बैठक घेतली व अधिसूचित सेवा विहित कालावधीत पुरविण्याचे निर्देश दिले. प्रथम व द्वितीय अपिलांचा निपटारा वेळेवर करण्यावर आयोगाने अधिक भर दिला.

२.३ आयोजित बैठका

सर्व विभागीय आयुक्त, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या सोबत व्हिडीओ कॉन्फरंसींगच्याद्वारे आढावा बैठका घेण्यात आल्या. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणी प्रयोजनार्थ जिल्हाधिकाऱ्यांना नियंत्रक अधिकारी म्हणून पदनिर्देशित करण्यात आले आहे. सर्व जिल्हाधिकारी व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्यांच्या मासिक आढावा बैठकीत महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम व त्याच्या अंमलबजावणीचा विषय समाविष्ट करण्यात यावा, असे निर्देश विभागीय आयुक्तांना देण्यात आले आहेत .

सर्व विभागांच्या सचिवांशी होणाऱ्या आढावा बैठकीत आयोगाच्या विविध शिफारशींच्या अंमलबजावणीच्या स्थितीचा आढावा घेण्यात येतो. ज्या सेवांना अल्प प्रतिसाद लाभतो व ज्या सेवा अद्यापही ऑनलाईन उपलब्ध नाहीत, अशा मोठ्या प्रमाणावरील सेवांकडे सर्व सचिवांचे वारंवार लक्ष वेधण्यात येते. त्याच प्रमाणे सर्व सेवा ऑनलाईन व एकाच मंचावर उपलब्ध असण्याचे शासनाचे धोरण असण्यावर सदर आढावा बैठकीत सातत्याने भर देण्यात येतो.

ऑफलाईन प्राप्त व कार्यवाही झालेल्या अर्जांची माहिती आयोगाला उपलब्ध व्हावी यासाठी अनेकदा बैठका घेण्यात आल्या. सदर माहिती संकलित करण्यासाठी आयोगाने नमुना ‘ ‘अ’, ‘ब’ व ‘क’ विहित केला आहे. माहिती तंत्रज्ञानाचा उपयोग करून सदर माहिती संकलित होण्यासाठी महा.आय.टी. महामंडळाने आज्ञावली विकसित करण्याबाबत आयोगाने शासनाला वारंवार विनंती केली आहे. तथापि, सदरील आज्ञावली अद्याप विकसित झालेली नाही. सदर आज्ञावली विकसित करण्यास सर्वोच्च प्राधान्य देण्यात यावे अशी आयोगाची अपेक्षा आहे.

अशा पद्धतीने विविध ठिकाणी दौरे व नियमित आढावा बैठका आयोजित करून आयोगाने महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क कायद्याची प्रभावी अंमलबजावणी होईल याची खात्री केली आहे. सन २०२०-२१ मध्ये ‘कोविड-१९’ या रोगाच्या प्रारंभामुळे लॉकडाऊन असूनही अधिसूचित सेवांचे वितरण विहित कालावधीत होण्यात अतिशय सुधारणा झाल्याचे आयोगाला आढळून आले आहे. सन २०२०-२१ या वर्षी १,५२,३६,१६९ अर्ज प्राप्त झाले असून त्यापैकी ९५% अर्जांवर विहित कालावधीत कार्यवाही करण्यात आलेली आहे.

ठाणे महानगरपालिका आयोजित कार्यशाळा

ठाणे महानगरपालिकेद्वारा आयोजित कार्यशाळेत सादरीकरण करताना
मा. मुख्य आयुक्त

ठाणे महानगरपालिका सेवा केंद्रास भेट

ठाणे महानगरपालिकेच्या सेवाकेंद्रास भेट

ठाणे महानगरपालिकेच्या सेवाकेंद्रास भेट

माजीवाडा-मानपाडा प्रभाग समिती मधील अधिसूचित सेवा दर्शविणारा फलक

पिंपरी-चिंचवड महापालिका आयुक्तांसमवेत सेवाकेंद्रास भेट

पिंपरी-चिंचवड महापालिका आयुक्तांसमवेत सेवाकेंद्रास भेट

पिंपरी-चिंचवड महापालिका आयुक्तांसमवेत सेवाकेंद्रास भेट

पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिकेमध्ये आढावा बैठक

आयोगाच्या कार्यालयात वार्षिक अहवालाचा मसूदा तयार करण्याबाबत बैठक

प्रकरण ३ :

आपले सरकार सेवा पोर्टल व मोबाईल उपयोजन ॲप

३.१ आपले सरकार सेवा पोर्टल बाबतची माहिती

नागरीकांना संगणक किंवा मोबाईल ॲपचा वापर करून तसेच राज्यातील ३२,५४३ आपले सरकार सेवा केंद्रांचा उपयोग करून शासनाच्या विविध विभागांकडे अर्ज सादर करून सेवा प्राप्त करण्यासाठी आपले सरकार पोर्टल आहे. ऑनलाईन अर्ज करण्याची सुविधा आपले सरकार पोर्टल व मोबाईल ॲपवर मराठी व इंग्रजीत उपलब्ध करण्यात आली आहेत.

महाराष्ट्र राज्यातील पात्र व्यक्तींना पारदर्शक, कार्यक्षम व विहित कालावधीत लोकसेवा उपलब्ध होण्यासाठी व शासनाचे विविध विभाग, व सार्वजनिक प्राधिकरणाच्या कामकाजामध्ये पारदर्शकता व उत्तरदायित्व येण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ मध्ये पारित केला.

आपले सरकार पोर्टल व मोबाईल ॲपद्वारे नागरिक खालील लाभ करून घेऊ शकतात :

- लाभ घेण्यासाठी नागरिक स्वतःची ऑनलाईन ओळख (Self Profile) निर्माण करू शकतात. एकदा स्वतःची ओळख निर्माण केल्यावर उपयोगकर्ता त्याच ओळखीचा उपयोग करून आवश्यकतेनुसार सर्व अधिसूचित सेवा प्राप्त करण्यासाठी अर्ज करू शकतात.
- सदर पोर्टलचा उपयोग करून नागरिक सेवा शुल्क प्रदान तसेच दस्तऐवज सुद्धा अपलोड करू शकतात.
- ग्राहकाने नोंदणी केलेल्या ओळख खात्यात अंतिम प्रमाणपत्र जमा करण्यात येते व त्याची प्रत डिजिटल लॉकरमध्ये अग्रेषित करण्यात येते.
- नागरिक सदर ऑनलाईन पोर्टलवर आपल्या अर्जाचा मागोवा घेऊ शकतात.
- आपले सरकार सेवा पोर्टलकडून प्राप्त झालेल्या कोणत्याही ऑनलाईन प्रमाणपत्राची कोणीही त्रयस्थ व्यक्ती पडताळणी करू शकते.
- अर्जासाठी एकमात्र क्रमांक व पावती त्वरित प्राप्त होते.

३.१.१ स्वयंसेवा पोर्टल

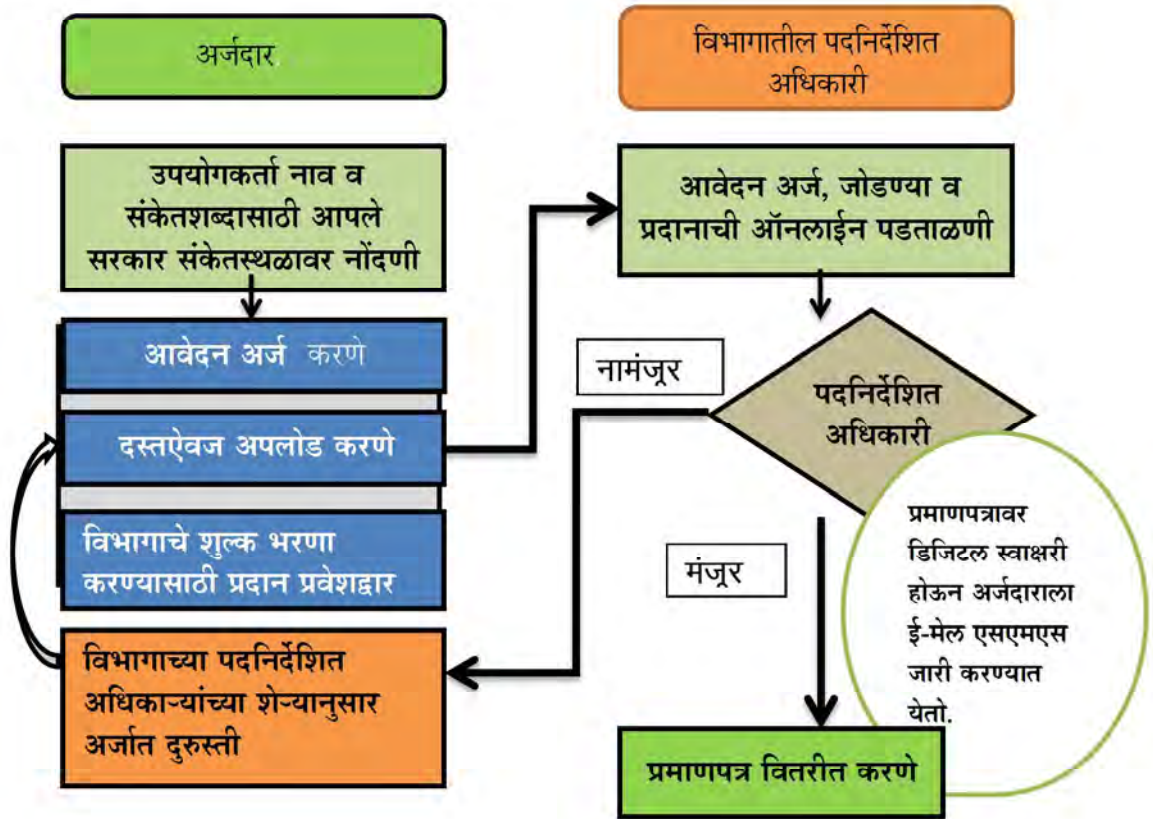
आपले सरकार सेवा केंद्रांमधून उपलब्ध असलेल्या सर्व सेवा <https://aaplesarkar.mahaonline.gov.in> ह्या स्वयंसेवा पोर्टलवर सुद्धा उपलब्ध करून देण्यात आल्या आहेत .त्यामुळे नागरीकांना सेवांचा वाढत्या प्रमाणात लाभ घेता येतो. सेवांसाठी ऑनलाईन अर्ज सुलभतेने सादर होण्यासाठी व स्वतःची ओळख (Self Profile) तयार करण्यासाठी राज्यात ३२,५४३ आपले सरकार केंद्र स्थापन करण्यात आली आहेत. आपले सरकार सेवा पोर्टलची तांत्रिक रचना अशी आहे की, आपले सरकार सेवा केंद्र व आपले सरकार सेवा पोर्टल वरील सर्व सेवांची सुरुवात एकाच वेळेला करण्यात आली आहे. शासकीय सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी आपले सरकार सेवा पोर्टलचा कसा उपयोग करावा याचे प्रशिक्षण महा.आय.टी. महामंडळा तर्फे सर्व आपले सरकार सेवा केंद्रांना देण्यात येते. दिनांक ३१ मार्च, २०२१ पर्यंत ४२,७०,०९७ नागरीकांनी आपले सरकार पोर्टल वर स्वतःची ओळख (Self Profile) तयार केली आहे.

३.१.२ प्रक्रिया सुलभीकरण

प्रक्रियांचे मागील बाजूने एकरूपीकरण करण्यासाठी सेवा प्रक्रियेचे सुलभीकरण आवश्यक असते. प्रक्रिया सुलभीकरणाच्या अभावामुळे माहिती तंत्रज्ञानात अतिरिक्त प्रक्रियांचा स्तर निर्माण करावा लागतो. विविध विभागांच्या व महा.आय.टी. महामंडळाच्या टीम यांच्यामधील विचारमंथन सत्राद्वारे सेवा प्रक्रियेचे पुनर्वितरण बहुविध विभागांमध्ये एकाच वेळेस करण्यात आले होते. सर्व विभाग सेवा प्रक्रिया पुनर्वितरण प्रक्रियेतून गेले आहेत.

३.१.३ डिजिटल कार्यप्रवाह

सर्व विभागांचा कामकाजाचा प्रवाह डिजिटल स्वरूपात केला असून ह्यात कुठेही मानवी हस्तक्षेप नाही. उदाहरणार्थ, एखाद्या नागरीकाने एखादा उत्पन्न दाखल्यासारखा दस्तऐवज प्राप्त करण्यासाठी अर्ज सादर केला असल्यास, संपूर्ण कार्यप्रवाह हा डिजिटल स्वरूपाचा असेल व अर्जाच्या विविध टप्प्यांचा प्रवास इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीचा राहिल. अर्ज एका टेबलावरून दुसऱ्या टेबलावर फिरण्याची समस्याच राहणार नाही. प्रक्रियेतील सहभागी अधिकारी सेवाचा लाभ घेण्यासाठी प्राप्त अर्जावर केलेल्या कार्यवाहीची ऑनलाईन नोंद करतील. आपला अर्ज कोणत्या टप्प्यावर आहे, याची नागरिक ऑनलाईन तपासणी करू शकतील.

- मुखपृष्ठ – aaplesarkar.mahaonline.gov.in ह्या संकेतस्थळाच्या मुखपृष्ठाची माहिती
- भाषा बदलण्याचा पर्याय (मराठी / इंग्रजी)
- लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत उपलब्ध सेवांचा तपशील

- अधिप्रमाणनासाठी प्राप्त मंजूर अर्जाची पडताळणी करणे
- नागरिक त्यांचा अर्ज कोणत्या टप्प्यावर आहे, याचा मागोवा घेऊ शकतात.

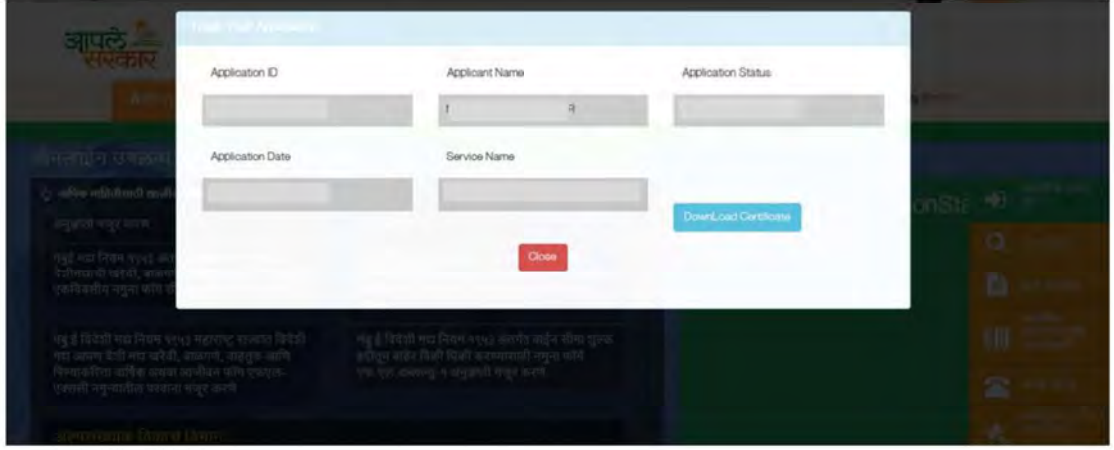

आपले सरकार पोर्टल मधील अर्जाचा मागोवा घ्या —

“आपल्या अर्जाचा मागोवा घ्या” ह्या सुविधेद्वारे अर्जदार स्वतःच्या अर्जाचा मागोवा घेऊ शकतात. प्रमाणपत्रासाठी अर्ज सादर केल्यावर मिळालेला अर्ज क्रमांक तिथे प्रविष्ट करा. अर्जाचा क्रमांक प्रविष्ट केल्यावर लॉग इन तपशील प्रविष्ट करता उपयोगकर्ता आपण सादर केलेल्या अर्जाची सद्यःस्थिती जाणून घेऊ शकतो.

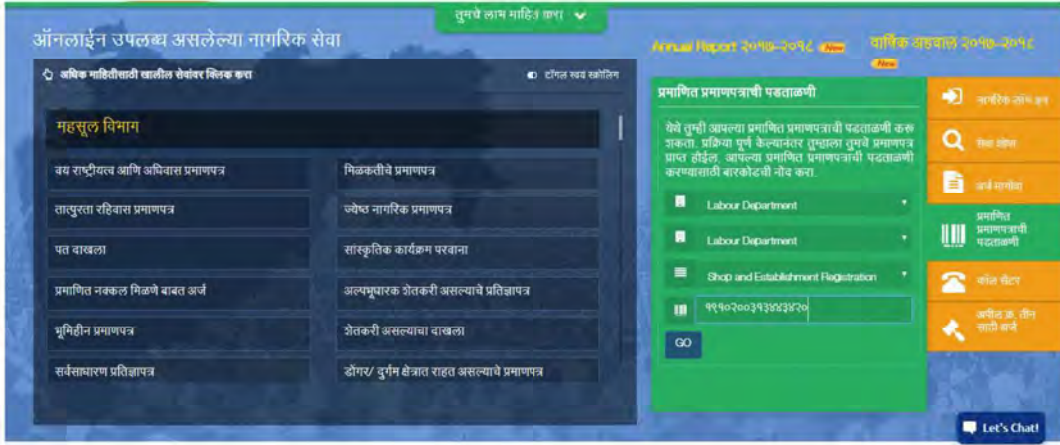
आवश्यक तो तपशील सादर केल्यावर अर्जाची अधिकृत सद्यःस्थिती व तपशील आपोपाप दिसू लागेल .

आपले सरकार पोर्टल वरून अधिप्रमाणित प्रमाणपत्राची सत्यता पडताळून घ्या —

कोणताही त्रयस्थ पक्षकार आपले सरकार वरून ऑनलाईन प्राप्त प्रमाणपत्र त्याच्या अधिप्रमाणन व वैधतेसाठी सत्यता पडताळणी करू शकतो. पडताळणीच्या प्रक्रियेत उपयोगकर्त्याने सत्यता पडताळणी खिडकीत विभागाचे नाव, प्रमाणपत्रावरील बारकोड क्रमांक प्रविष्ट करून Submit वर क्लिक करावे.

सर्व तपशील सादर केल्यावर अधिप्रमाणित प्रमाणपत्राचा तपशील आपल्या सत्यता पडताळणी करण्यासाठी दिसू शकेल.

लोकसेवा हक्क आयोगाबाबत - यामध्ये लोकसेवा हक्क आयोगाबाबत थोडक्यात माहिती देण्यात आली असून नागरिक महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ व त्या अंतर्गत नियम येथून डाऊनलोड करू शकतील.

सेवा अधिकार अधिनियम - आपली सेवा आमची कर्तव्य

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोग

महाराष्ट्र राज्यामध्ये नागरिकांना सेवा देण्यात येणाऱ्या अनेक खात्यांमध्ये महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५, या कायद्याबाबत राबट्यांना माहितीसाठी परादर्शक, योजनेत व महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोगाच्या अधिकार प्रदा करणाऱ्या अर्थात खात्यांच्या कार्यक्षेत्राबाबत माहिती देण्यात येण्यासाठी महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोगाची स्थापना करण्यात आली. आयोगाने प्रमुख राज्यांमध्ये लोकसेवा हक्क आयोग, श्री. स्वाधीन बरिच यांचे नेतृत्वात राबट्यांना माहिती देण्यात येण्यासाठी महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोग स्थापन केले आहे.

या कायद्याबाबत माहितीसाठी सेवा अधिकार आयोगाच्या वेबसाइट वर जाऊन अधिकृत वेबसाइट वर जाऊन, ही माहिती काढण्यात येईल. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोगाच्या वेबसाइट वर जाऊन, ही माहिती काढण्यात येईल. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोगाच्या वेबसाइट वर जाऊन, ही माहिती काढण्यात येईल.

श्री. स्वाधीन बरिच,
खा. प्र. वे. (नि.मु.प्र.)
मुख्य अधिकारी
महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोग

आयोजकाची कार्यालय पत्ता

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोग

३ वर पत्राळा, मधील आयोगाच्या कार्यालय, मुंबई, महाराष्ट्र राज्यात

दूरध्वनी: ०२०-२२८१२२१६, ०२०-२२८२२२१६

ई-मेल: loksewa@maharashtra.gov.in

आयोगाचे वेबसाइट: श्री. आयोगाच्या वेबसाइट

- विभागांकडून अधिसूचित करण्यात आलेल्या सेवा - विहित कालावधी , पदनिर्देशित अधिकारी व अपिलीय अधिकारी यांची माहिती नागरिक येथून डाऊनलोड करू शकतात.

आपले सरकार

महाराष्ट्र लोकसेवा हलक अधिनियम

आपली सेवा आमचे कर्तव्य

श्री चंद्रन ठाकरे
राज्यीय मुख्यमंत्री

मुद्रापत्रक | खासगी विषयी | अतिरिक्त प्रतिसर वेबसेल विभाग | EASE OF DOING BUSINESS | सरके | सेवा केंद्र | वेबपोर्टल

तुमचे लक्ष माहित करा

अधिसूचना प्रसिध्द केलेले विभाग

अधिक माहितीसाठी विभागाच्या नावावर क्लिक करा

कृषी

प्रभुसंतकरन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग

सहकार, पन्नन आणि इकोटोन विभाग

दित विभाग

अन्न, नागरी पुरवठा व आहक सहाय विभाग

वन विभाग

Sr. No.	Department	Public Service	Time limit for providing Service (Days)	Designated Officer	First Appellate Officer	Second Appellate Officer	Services available in Apple Sarkar
१	वन विभाग	तेद व्यापारी/उत्पादकांची नोंदणी	१०	उपवनसंरक्षक	संबंधित उपवनसंरक्षक	अध्यक्ष प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (अकाउंट वनोपचर सविधरण व मूल्यांकन)	Yes
२	वन विभाग	बाबू पुरवठ्यासाठी बुलाव सनासाठी नोंदणी	१५	संबंधित उपवनसंरक्षक (प्रदेशिक)	संबंधित मुख्य उपवनसंरक्षक (प्रदेशिक)	अध्यक्ष प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (सहायन उपचारा)	Yes

३.१.४ आपले सरकार सेवा पोर्टल वर नोंदणी करण्यासाठी टप्पे

अ) “नवीन उपयोगकर्ता ? येथे नोंदणी करा” या जोडणीला क्लिक करा.

ब) वापरकर्त्याचे नाव व संकेतशब्द नोंदणी करण्यासाठी दिलेल्या पर्यायांपैकी एका पर्यायाची निवड करावी. म्हणजेच **आधार क्रमांकाची** पडताळणी करुन घेऊन किंवा **अर्जदाराने संपूर्ण माहिती** भरुन आपली ओळख तयार करावी.

CREATE YOUR PROFILE WITH THIS PORTAL TO APPLY ONLINE FOR NOTIFIED SERVICES UNDER MAHARASHTRA RIGHT TO PUBLIC SERVICES ACT 2015

- Information entered on this page will be used as base for most certificates that will be issued by the Government. Please take your time and patiently fill up all the details. Please take special care to recheck spellings in all information that you enter. You can also later modify and alter information on this page.
- For Marathi KeyBoard Press CTRL + Y.
- Kindly double click on typed word to get options.

SELECT ANY ONE FROM BELOW GIVEN OPTIONS TO APPLY ON THIS PORTAL

OPTION 1

Create User ID and Password by verifying UID

Your information will be downloaded here and will

OPTION 2

Upload complete self details, photo Identity Proof, Address Proof once and Create own user profile using OTP verification on your mobile number.

After this process while applying online for

क) पर्याय १ – आपला आधार क्रमांक द्यावा

किंवा

पर्याय २ – खालील सहा टप्प्यांमध्ये नोंदणी अर्ज भरावेत.

पहिला टप्पा : अर्जदाराचे तपशील

1 अर्जदाराचे वैयक्तिक तपशील

संघोषन - ---निवडा---	पूर्ण नाव(इंग्रजी) - /	पूर्ण नाव (मराठी) - :	
महिलेचे संघोषन - ---निवडा---	महिलेचे नाव(इंग्रजी) - !	महिलेचे नाव(मराठी) - !	
जन्मतारीख - ०१/०१/१९८८	वय - ३०	लिंग - पुरुष	व्यवसाय शासकीय कर्मचारी

दुसरा टप्पा : अर्जदाराचा पत्ता

2 अर्जदाराच्या निवासाचे तपशील

पत्ता (इंग्रजी) - A-१	पत्ता (मराठी) - ए-१	मार्ग (इंग्रजी) Ward A	मार्ग (मराठी) वार्ड ए
विभाग (इंग्रजी) Vashi	विभाग (मराठी) वाशी	इमारत (इंग्रजी) Navi Mumbai	इमारत (मराठी) नवी मुंबई
लॅंडमार्क (इंग्रजी) ---	लॅंडमार्क (मराठी) ---	जिल्हा - ---निवडा---	तालुका - ---निवडा---
गाव - ---निवडा---	पिनकोड - ४०००००		

तिसरा टप्पा – मोबाईल क्रमांक व उपयोगकर्ता नावाची पडताळणी

3 अमणव्यनी क्रमांक आणि युजरनेम पडताळणी

१० अंकी अमणव्यनी क्रमांक - One Time Password (OTP) -

युजरनेम - ई-मेल

पासवर्ड - कर्मकर्म पासवर्ड -

पासवर्डमध्ये ० ते ९ पैकी किमान एक अक्षर असावा, लहान आणि मोठ्या लिपीतील किमान एका वर्णाचा/अक्षराचा समावेश असावा, @#\$%& यांपैकी किमान एका विशेष चिन्हाचा समावेश असावा आणि पासवर्डमध्ये किमान ४ अक्षरे इंग्रजी २० अक्षरे सामील असावी. [Example - Oam@123](#)

चौथा टप्पा – छायाचित्र अपलोड करावे

4 छायाचित्र अपलोड करा

छायाचित्र प्रसूत करण्यासाठीच्या सूचना

- छायाचित्राचा आकार किमान ५ केबी आणि कमाल २० केबी इतका असावा.
- छायाचित्र जेपीईजी स्वरूपातच असावा.
- छायाचित्राची रुंदी १६० पिक्सेल इतकी असावी.
- छायाचित्राची उंची २०० ते २५२ पिक्सेल इतकी असावी.

छायाचित्र जोडा

उंची १६० पिक्सेल
उंची २०० ते २५२ पिक्सेल
Width 160 px
Height 200 px to 252 px

Crop Photo

If you don't have photo in the mentioned size you can go through the below link to upload & crop photo. Steps are as below:

- Click on below link which will get you crop page
- Select option for "Crop photo"
- Upload your photo
- resize your photo and fit it inside the red mark given
- After resizing click on "crop image" and then click on "Download button" to get the photo

पाचवा टप्पा - ओळखीचा पुरावा (कोणताही एक)

5 ओळखीचा पुरावा (किमान -१)

कामदपत्रे जेपीईजी/पीडीफ स्वरूपातच असावा.

कामदपत्राचा आकार किमान ७५ केबी आणि कमाल १०० केबी इतकी असावी.

पॅन कार्ड Aadhar Card.jpg.jpg

मतदाता ओळखपत्र(ओळखीचा पुरावा)

वाहन चालक अनुज्ञप्ती(ओळखीचा पुरावा)

आर एस बी बाय कार्ड

पारपत्र(ओळखीचा पुरावा)

आधार कार्ड(ओळखीचा पुरावा)

शासकीय/ निमशासकीय ओळखपत्र

सहावा टप्पा - पत्त्याचा पुरावा (कोणताही एक)

6
पत्त्याचा पुरावा (किमान -१)

कामदपत्रे जेपीईजी/पीडीफ स्वरूपातच असावा.

कामदपत्राचा आकार किमान ७५ केपी आणि कमाल १०० केपी इतकी असावी.

शिघ्रांत्रिका

७/१२ आणि ८ अ या उतारा

पाणीपट्टी पावती

दूरधनी देयक

पारपत्र/पत्त्याचा पुरावा)

वाहन धातूके

अनुज्ञप्ती/पत्त्याचा पुरावा)

मालमत्ता कर पावती

वीज देयक

अखार काढ/पत्त्याचा पुरावा)

मताभार यादीचा उतारा/पत्त्याचा पुरावा)

मालमत्ता नोंदणी उतारा

भाडे पावती

Aachar Card.jpg.jpg

मला मान्य आहे

मी वर नमुद केलेली माहिती, माझ्या ज्ञानानुसार व समजुतीनुसार बरोबर व खरी आहे. सदर माहिती चुकीची वा खोटी आढळल्यास भारतीय दंड संहिता, १९६० च्या कलम २०० अनुसार मी कायदेशीर कारवाईस पात्र राहीन.

ड) उपयोगकर्ता नाव व संकेतशब्दाचा उपयोग करून लॉग इन केल्यावर डाव्या बाजूस आपणास कृषी ,गृह, उद्योग, उर्जा, कामगार इत्यादी विभागांची नावे दिसतील. सदर विभागांपैकी एकाची निवड केल्यावर वापरकर्त्याला त्या विभागाच्या उपलब्ध सेवांची यादी दिसेल.

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम

आपली सेवा आगचे कर्तव्य

श्री चंद्रव राकरे

सरकारी मुख्यालय

सेवा शोध

जेव्हा कुठलेही काळखर केले जाईल अशा वेळी आपल्या नावावर कुठल्याही सेवा, सेवा निवडीक खोली असलेली सेवा दिसल्यास त्यावर क्लिक करून पुढी पाहू शकता.

तुमच्या अर्जाचा आढावा

अर्ज क्र.	अर्ज क्र.	सेवेचे नाव	रक्कम भरल्याची दिनांक	सादरस्थिती	गुजराची उपरिष्ठ कारवाई	संस्था पावती	सेवा प्राप्त होण्यासाठी लागणारा कालावधी (दिवसांमध्ये)	सेवा निवरण होण्याची निर्धारित दिनांक	वारंवारिक सेवा निवरण होण्याची दिनांक	अपील	नाकारण्याची स्थिती	प्रमाणपत्र काढूनलौट करणे
१	१०१२०१८५२१०३	दुकाने व संस्था नोंदणीचा दाखल		Document Pending	<input type="button" value="दुरु करा"/> <input type="button" value="कालावधी"/>	१				<input type="button" value="अपील"/>	<input type="button" value="नाकारण्याचे कारण"/>	<input type="button" value="प्रमाणपत्र"/>
२	१२०१८६	यवत-मापे विक्रेत्याचा परवाना		Document Pending	<input type="button" value="दुरु करा"/> <input type="button" value="कालावधी"/>	४	०१/११/२०२०			<input type="button" value="अपील"/> <input type="button" value="अपील History"/>	<input type="button" value="नाकारण्याचे कारण"/>	<input type="button" value="प्रमाणपत्र"/>
३	२०१०३६८१११००००००१८	वी एक गुणपत्रक प्रमाणपत्राची द्वितीय प्रत		Payment Pending	<input type="button" value="दुरु करा"/> <input type="button" value="कालावधी"/>	१५				<input type="button" value="अपील"/>	<input type="button" value="नाकारण्याचे कारण"/>	<input type="button" value="प्रमाणपत्र"/>

इ) अर्जदारांना विहित कालावधीत सेवा न पुरविल्यास किंवा न्यायोचित कारणाशिवाय अर्ज नामंजूर केल्यास, आपले सरकार पोर्टलद्वारे विभागाने विहित केलेल्या प्राधिकारन्याकडे प्रथम व द्वितीय अपील दाखल करू शकतात. तिसरे व अंतिम अपील आयोगाकडे दाखल करू शकतात.

३.२ आपले सरकार सेवा पोर्टल व मोबाईल ॲपची माहिती

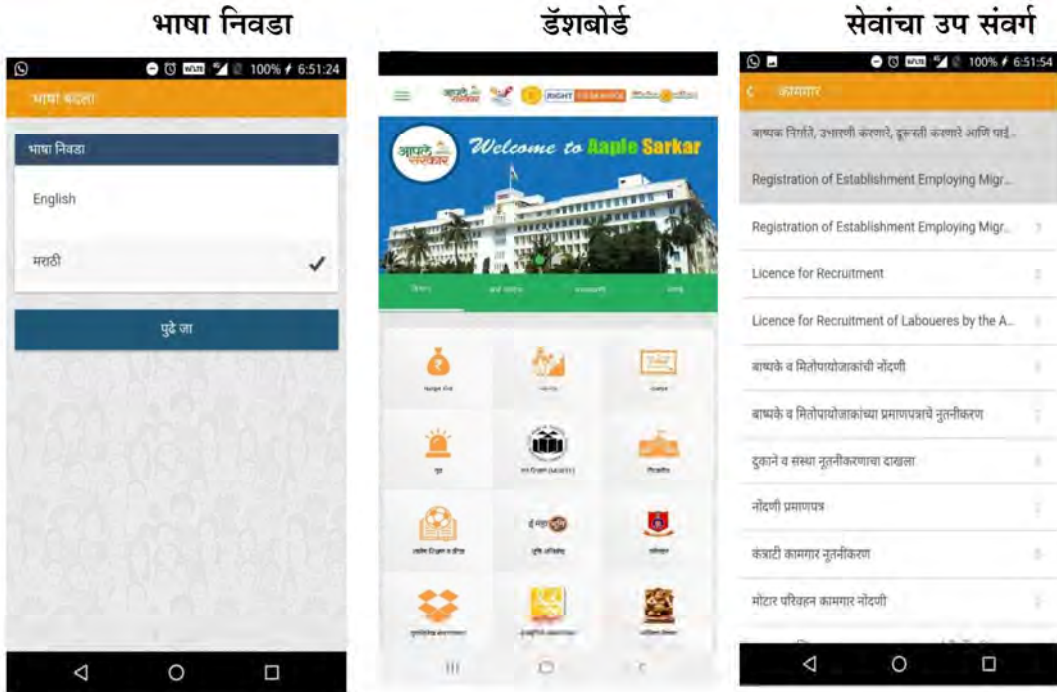
महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ नुसार अधिसूचित लोकसेवेचा लाभ घेण्यासाठी “आरटीएस महाराष्ट्र” नावाचे मोबाईल ॲप विकसित करण्यात आले आहे. नागरिक ऑनलाईन अर्ज करू शकतात, आपल्या अर्जाची स्थिती जाणून घेऊ शकतात. त्यामुळे आपले सरकार पोर्टल हे नागरीकांना उपयुक्त ॲप्लीकेशन झाले असून नागरीकांना कधीही व कोणत्याही ठिकाणी सेवा प्राप्त होऊ शकते. मोबाईल ॲप शिवाय सुद्धा मोबाईल ब्राऊझिंगच्या सोप्या-पद्धतीने नागरिक आपल्या अर्जाचा मागोवा घेऊ शकतात. “आरटीएस महाराष्ट्र” ॲन्ड्रॉईड व आय फोन प्रणालीमध्ये इंग्रजी व मराठी ह्या दोन भाषांमध्ये विनामूल्य उपलब्ध आहे.

३.२.१ भाषा निवडा

लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या उपयोजनेच्या मोबाईल ॲप किंवा आपले सरकार पोर्टल वापरताना सुरवातीलाच अर्जदाराला इंग्रजी किंवा मराठी भाषा निवडण्याचा पर्याय उपलब्ध आहे.

३.२.२ डॅशबोर्ड व ऑनलाईन सेवांची यादी

यामध्ये लोकसेवा हक्क अधिनियम, विभागांची यादी व अधिनियमाच्या अंतर्गत उपलब्ध सेवांची माहिती लोकसेवा हक्क मोबाईल ॲपमध्ये देण्यात आली आहे.

३.२.३ उप संवर्गाचे तपशील

उप संवर्गाचे तपशील

Service Details

Approval and Renewal of Manufacturer, Erector, Repairer and Pipe Fabricator

Time Limit **23**

Designated Officer **सक्षम प्राधिकृत निरीक्षण अधिकारी**

First Appellate Officer **सह संचालक बाष्पके संचालनालय मुंबई**

Second Appellate Officer **संचालक बाष्पके संचालनालय मुंबई**

Other Documents >

Mandatory Documents >

येथे प्रत्येक सेवेची माहिती देण्यात आली आहे .यामध्ये त्यासाठीची कालमर्यादा, पदनिर्देशित अधिकाऱ्याचे पदनाम, प्रथम व द्वितीय अपिलीय अधिकाऱ्याचे पदनाम व अर्जासोबत जोडणे आवश्यक असलेल्या दस्तऐवजाची यादी देण्यात आली आहे.

३.२.४ लॉग इन व नोंदणी

मोबाईल ॲपद्वारे वापरकर्ता दोन पद्धतीने नोंदणी करू शकतो. एक म्हणजे आधार क्रमांक किंवा तपशिलवार नोंदणीद्वारे

लॉग इन

आधार क्रमांक

नोंदणी

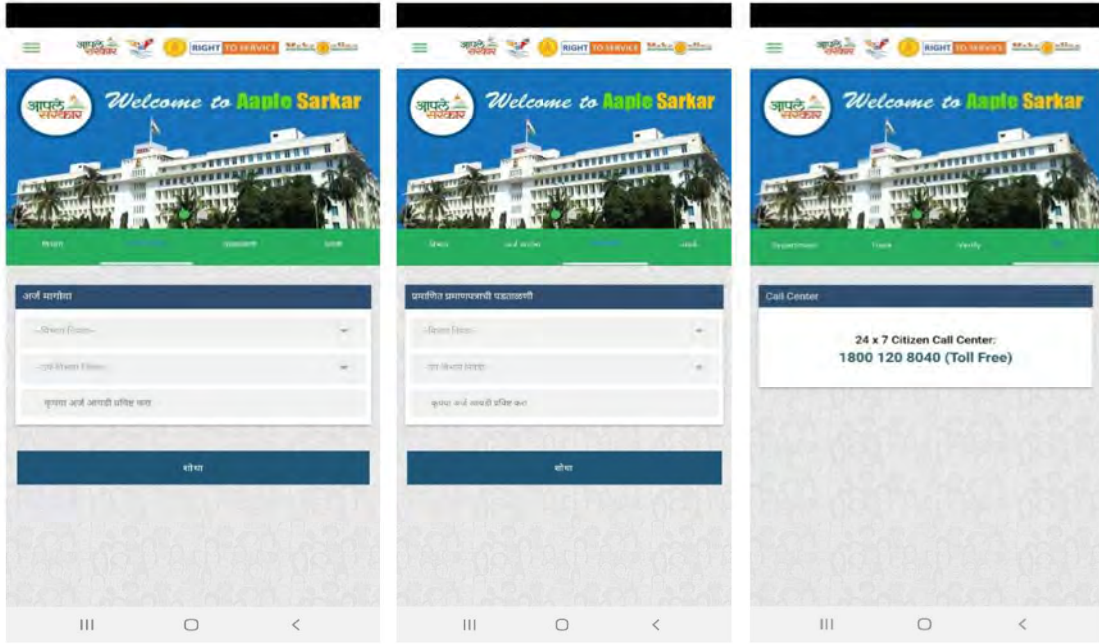
३.२.५ मागोवा घ्या / पडताळणी करा / संपर्क साधा

ऑनलाईन पोर्टलद्वारे वापरकर्ता आपल्या अर्जाचा मागोवा घेऊ शकतो किंवा त्रयस्थ व्यक्ती आपले सरकार पोर्टल कडून प्राप्त प्रमाणपत्राची पडताळणी करू शकते.

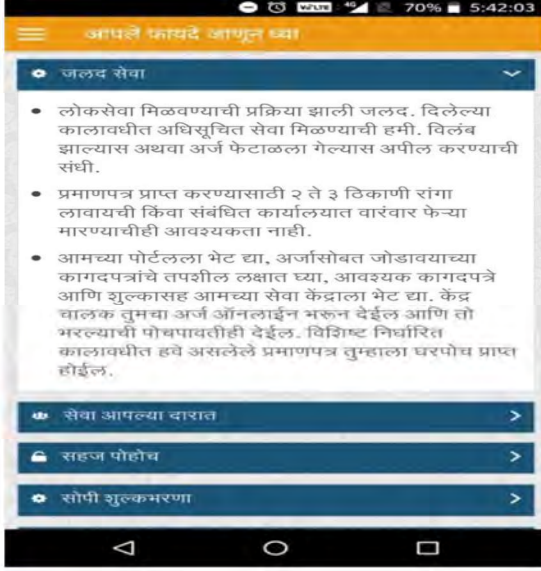
मागोवा घ्या

पडताळणी करा

संपर्क साधा

३.२.६ फायदे

३.२.७ अर्जदाराने केलेल्या अर्जांची माहिती

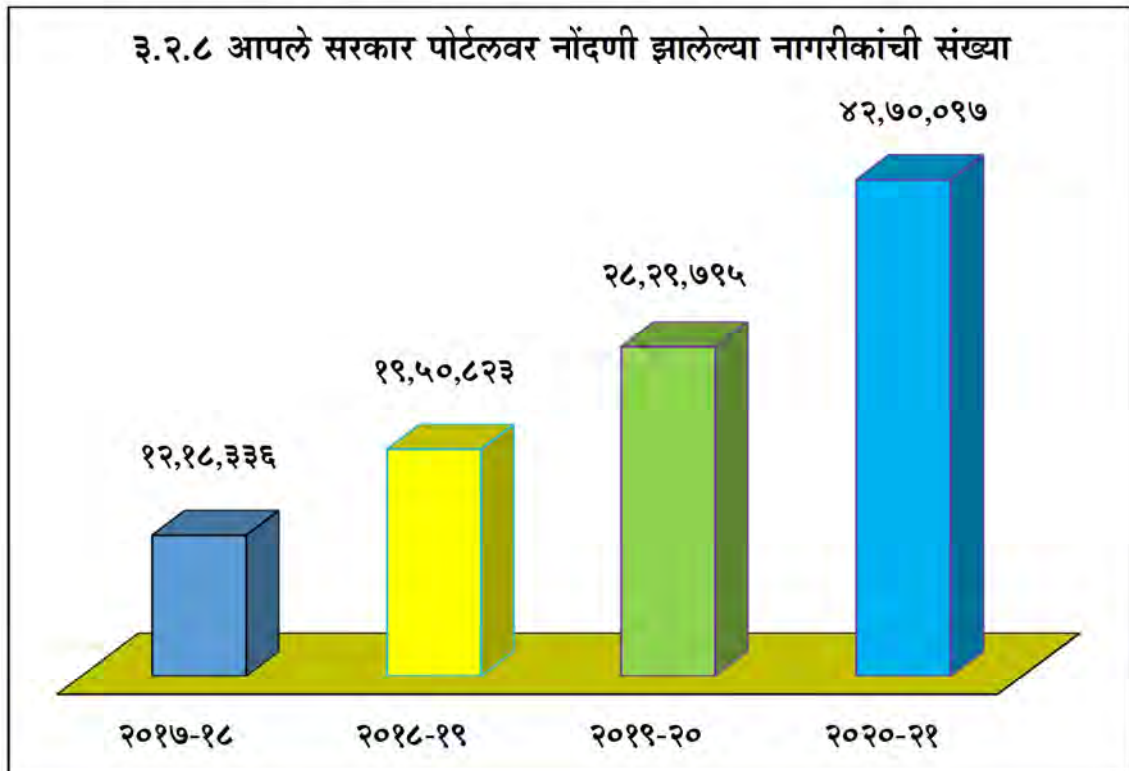
पूर्वीचे व्यवहार या पर्यायाद्वारे वापरकर्ता आपल्या पूर्वीच्या अर्जांची माहिती व सद्यस्थिती पाहू शकतो.

३.२.८ आपले सरकार पोर्टलवरील नोंदणीमध्ये लक्षणीय वाढ

ऑनलाईन सेवांचा लाभ घेण्यासाठी अर्जदाराने आपले सरकार पोर्टलवर फक्त एकदाच नोंदणी करणे आवश्यक आहे. नोंदणी केल्यानंतर अर्जदार स्वतः अधिसूचित सेवेसाठी ऑनलाईन अर्ज करू शकतो. आपले सरकार पोर्टलवर नोंदणी केलेल्या नागरीकांची संख्या झपाट्याने वाढत आहे हे लक्षात घेणे अत्यंत उल्लेखनीय आहे. आपले सरकार पोर्टलवर नोंदणी केलेल्या नागरीकांची संख्या महामारीच्या काळात २८ लाखावरून मार्च २०२१ पर्यंत ४२ लाखापेक्षा जास्त इतकी लक्षणीय वाढ झाली आहे.

सार्वजनिक सेवांसाठी ऑनलाईन अर्जांची संख्या झपाट्याने वाढत आहे हे उल्लेखनीय आहे. सार्वजनिक सेवांसाठी ३१ मार्च, २०२१ अखेर ९,७८,८१,८१२ अर्ज ऑनलाईन प्राप्त झाले आहेत. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या कलम ७ नुसार सर्व सार्वजनिक प्राधिकरणांना माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यासाठी निर्धारित वेळेच्या मर्यादेत सार्वजनिक सेवा वितरीत करण्यासाठी सरकार प्रोत्साहित करेल. आयोगाने वरील तरतुदीच्या अंमलबजावणीसाठी आग्रह धरला आहे.

प्रकरण ४ :

प्रशिक्षण व क्षमता बांधणी

४.१ प्रशिक्षण व क्षमता बांधणी

कोणत्याही नवीन धोरण किंवा तंत्रज्ञानाची अंमलबजावणी करताना प्रशिक्षण अतिशय महत्वाचे असते. त्यामुळे कर्मचारी व अधिकाऱ्यांना कार्यक्षमतेने काम करणे सोपे जाते. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ मधील कलम २० (४) नुसार अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी पदनिर्देशित अधिकारी व अपिलीय अधिकाऱ्यांना नियमित प्रशिक्षण देण्याची गरज विहित करण्यात आली आहे. तसेच शासन प्रशिक्षणासाठी आवश्यक त्या तरतुदी करील, असे देखील अधिनियमात नमूद केले आहे. सर्व अधिकाऱ्यांच्या आधारभूत प्रशिक्षणात महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमांचे प्रशिक्षण हा त्यांच्या अभ्यासक्रमाचा एक अविभाज्य भाग असेल असे ठरविण्यात आले आहे. त्यामुळे अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी प्रशिक्षण हा महत्त्वाचा घटक आहे

४.२ यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनी (यशदा) तर्फे प्रशिक्षण

यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनी (यशदा), पुणे ही महाराष्ट्र राज्य शासनाची शिखर प्रशिक्षण संस्था आहे. यशदा सन-२०११ पासून राज्याचे प्रशिक्षण धोरण अंमलात आणीत असून त्याद्वारे प्रादेशिक प्रशासन प्रशिक्षण संस्था व जिल्हा प्रशासन प्रशिक्षण संस्थांच्या माध्यमातून विविध प्रशिक्षण कार्यक्रम आखून त्यांची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे.

४.२.१ जागरूकता प्रशिक्षण टप्पा - १ (२०१५-१६)

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम अंमलात आल्यावर शासकीय कर्मचाऱ्यांमध्ये त्याबाबत जागरूकता निर्माण करण्याची जबाबदारी यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनी, पुणे यांच्याकडे सोपविण्यात आली होती. यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनी, पुणे यांनी महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ “दिशानिर्देशन प्रशिक्षण कार्यक्रम” या नावाने एक प्रशिक्षण कार्यक्रम आखून त्याची युद्धपातळीवर अंमलबजावणी करण्यात आली आहे.

प्रशिक्षणाच्या गरजांचे विश्लेषण केल्यावर प्रशिक्षणात समाविष्ट करण्यासाठी अधिनियमातील विनिर्दिष्ट कलमे व अन्य तपशिलाला अंतिम स्वरूप देण्यात आले. त्यानुसार संबंधित घटकांशी संबंधित

लघुचित्रपट / चित्रपटातील क्षणचित्रे निवडण्यात आली, अधिनियमातील तरतुदीत, समाविष्ट असलेले वाचन साहित्य, सादर करणे, प्रश्नोत्तर स्वरूपात शंका समाधान व नेहमी विचारले जाणाऱ्या प्रश्नांची नमुना उत्तरे तयार करून घेण्यात आली. या सुरुवातीच्या तयारीनंतर राज्यस्तरावरील प्रशिक्षकांची पहिली प्रशिक्षण कार्यशाळा दिनांक ३० सप्टेंबर, २०१५ रोजी व दुसरी राज्यस्तरावरील प्रशिक्षण कार्यशाळा दिनांक ५ ऑक्टोबर, २०१५ रोजी यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनी, पुणे यांच्यातर्फे संचलित करण्यात आली. सदर प्रशिक्षण कार्यक्रमाद्वारे १३० राज्यस्तरीय प्रशिक्षक तयार करण्यात आले व सदर प्रशिक्षकांनी सन २०१५ मध्ये जिल्हास्तरावरील प्रशिक्षकांचे प्रशिक्षण ३६ जिल्ह्यांमध्ये संचलित करून २,८१५ जिल्हासत्र प्रशिक्षक किंवा संसाधन व्यक्तींना पुढील स्तरावर प्रशिक्षण प्रदान करण्यासाठी तयार केले.

अधिनियम व त्यामधील तरतुदीच्या बाबत जागरूकता निर्माण करण्याच्या उद्दिष्टाने उपरोक्त प्रशिक्षकांनी शासकीय अधिकाऱ्यांना / कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्याच्या पहिल्या टप्प्यात २८,७३३ सहभागी अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षित केले. त्याचप्रमाणे दुसऱ्या टप्प्यात ५२,७७९ अधिकाऱ्यांना / कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षित केले. यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनी, पुणे यांच्या सदर प्रयत्नांची भारत सरकारच्या कर्मचारी व प्रशिक्षण विभागाने दखल घेऊन सन २०१५-१६ साठीचा “प्रशिक्षणातील उत्कृष्टता” पुरस्कार बहाल करून यशदाला गौरविले आहे

४.२.२ जागरूकता प्रशिक्षण टप्पा - २ (२०१६-१७)

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ मधील संबंधित तरतुदी बाबत शासकीय कर्मचाऱ्यांमध्ये जागरूकता निर्माण केल्यावर विभागातील पदनिर्देशित अधिकाऱ्यांना / प्रशिक्षण देण्याची गरज भासली. सन २०१६-१७ मध्ये यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनी, पुणे यांनी सदर विषयात विभागवार मुख्य प्रशिक्षक तयार केले. त्यासाठी महसूल विभाग, ग्रामविकास विभाग, पशुसंवर्धन विभाग, मत्स्य व दुग्ध व्यवसाय विकास विभाग व एकात्मिक बालविकास योजना विभागाची निवड करण्यात आली.

तक्ता ४.१ : यशदा, पुणे यांचे तर्फे प्रशिक्षण कार्यक्रम २०१६-१७

क्र.	विभाग	प्रशिक्षक	प्रशिक्षणार्थी
१	महसूल	८१	७,२९८
२	पशुवर्धन, मत्स्य व दुग्ध व्यवसाय विकास विभाग	१३८	३,०७७
३	ग्राम विकास व पंचायत राज विभाग	१२५	१२,९४३
४	महिला व बाल विकास विभाग (ICDS)	१३१	९०,३०५
५	कृषी, गृह (पोलीस) व अन्य	०	८,३१३
एकूण		४७५	१,२१,९३६

४.२.३ मुलभूत प्रशिक्षण कार्यक्रमाच्या दरम्यान जागरूकता प्रशिक्षण कार्यक्रम

सन २०२०-२१ दरम्यान यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनी, पुणे यांच्या माध्यमातून ३८९ (गट " अ " १८५ , गट " ब " व " क " २०४) अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्यात आले. मात्र सन २०१५ ते ३१ मार्च २०२१ ह्या कालावधीत यशदाने एकूण २,३७,७३२ अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षित करण्यात आले.

तक्ता ४.२ : दरवर्षी प्रशिक्षित गट "अ" आणि "ब" व गट "क" अधिकारी

अ.क्र.	वर्ष	गट " अ " मधील प्रशिक्षणार्थी अधिकारी	गट " ब " व " क " मधील प्रशिक्षणार्थी अधिकारी
१	२०१५ - १६	६५२	८४,२७८
२	२०१६-१७	३५९	१,२१,९२६
३	२०१७-१८	१,३६६	१३,८०४
४	२०१८-१९	१,०५८	८,१३६
५	२०१९- २०	१,७११	४,०५३
६	२०२०-२१	१८५	२०४
एकूण		५,३३१	२,३२,४०१

४.३ महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान महामंडळाद्वारे तांत्रिक प्रशिक्षण

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ ची अंमलबजावणी करण्यासाठी ऑनलाईन प्राप्त झालेल्या अर्जांवर प्रक्रिया करण्यासाठी ऑनलाईन पोर्टल प्रणाली विकसित करून तिचे विभागाशी एकीकरण करण्यासाठी, महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान महामंडळची (महा.आय.टी.महामंडळ) नियुक्ती करण्यात आली आहे.

लोकसेवांची प्रक्रिया समजून घेण्यासाठी महा.आय.टी.महामंडळाने प्रत्येक विभागात विश्लेषक नियुक्त केला आहे. व त्यामुळे अर्जांच्या नमुन्याचे प्रमाणीकरण, दर सुसंगतीकरण व प्रक्रिया प्रवाहाचे सुलभीकरण करण्यात मोठी मदत झाली. आपले सरकार सेवा पोर्टलद्वारे नागरीकांना सुलभतेने अर्ज करण्यासाठी महा.आय.टी.महामंडळाने सदर उपक्रम पार पाडला. सर्व विभागांच्या नोडल अधिकाऱ्यांसाठी अनुभवावर आधारीत प्रशिक्षणाचे आयोजन करण्यात आले आहे.

महा.आय.टी.महामंडळ यांनी क्षेत्रिय स्तरावरील विभागांच्या अधिकाऱ्यांशी समन्वय साधण्यासाठी प्रत्येक जिल्हा स्तरावर जिल्हा व्यवस्थापक नियुक्त केला आहे. जिल्हा स्तरावरील जिल्हा व्यवस्थापकांनी विभागांच्या जिल्हा व तालुका स्तरावरील अधिकाऱ्यांसाठी १७७ पेक्षा जास्त प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित केले आहेत.

- सदर प्रशिक्षणात प्राप्त अर्जांचा व त्यासोबत जोडावयाच्या दस्तऐवजांचा आढावा घेण्यात आला.
- मागोवा व त्रयस्थ पक्ष पडताळणी प्रक्रियेचा उपयोग करण्यात आला.
- विभाग स्तरावर प्रक्रिया प्रवाहासाठी पदनिर्देशित अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण.
- अपील स्तरावरील अपिलीय अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण.
- व्यवस्थापन माहिती प्रणालीसाठी डॅशबोर्ड प्रशिक्षण.

प्रशिक्षणाची आकडेवारी : महा.आय.टी.महामंडळाने विविध विभागांना तांत्रिक प्रशिक्षण दिले आहे. महा.आय.टी.महामंडळाने १७७ प्रशिक्षण कार्यक्रमांच्याद्वारे ८६६ अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण दिले आहे.

सन २०२०-२१ मध्ये यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशिक्षण प्रबोधिनीने ३८९ अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण दिले असून महा.आय.टी.महामंडळाने ८६६ अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण दिले आहे. सन २०२०-२१ वर्षात त्यामुळे एकूण १,२५५ अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्यात आले.

यावर्षी कोविड महामारीच्या अभूतपूर्व परिस्थितीमुळे प्रशिक्षित अधिकारी व कर्मचाऱ्यांची संख्या लक्षणीयरित्या कमी झाली आहे.

प्रकरण ५ :

लोकसेवा हक्काचा नागरिकांकडून उपयोग

५.१ विभागवार अधिसूचित सेवा

लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत एकूण ३१ विभागांपैकी २८ विभागांनी ५०६ सेवा अधिसूचित केल्या आहेत. गृह व परिवहन विभाग (९०), उद्योग, कामगार व उर्जा विभाग (८०), महसूल व वन विभाग (६६), नगर विकास विभाग (५२) व ह्या चार विभागांनी जास्तीत जास्त सेवा अधिसूचित केल्या आहेत. संसदीयकार्य विभाग, मराठी भाषा विभाग, विमुक्त जाती व भटक्या जमाती व अन्य मागासवर्ग विभाग, विशेष मागासवर्ग कल्याण विभाग - या तीन विभागांनी कोणत्याही सेवा अधिसूचित केलेल्या नाहीत

तक्ता ५.१ : दिनांक ३१ मार्च , २०२१ रोजी अधिसूचित सेवांची विभागवार यादी

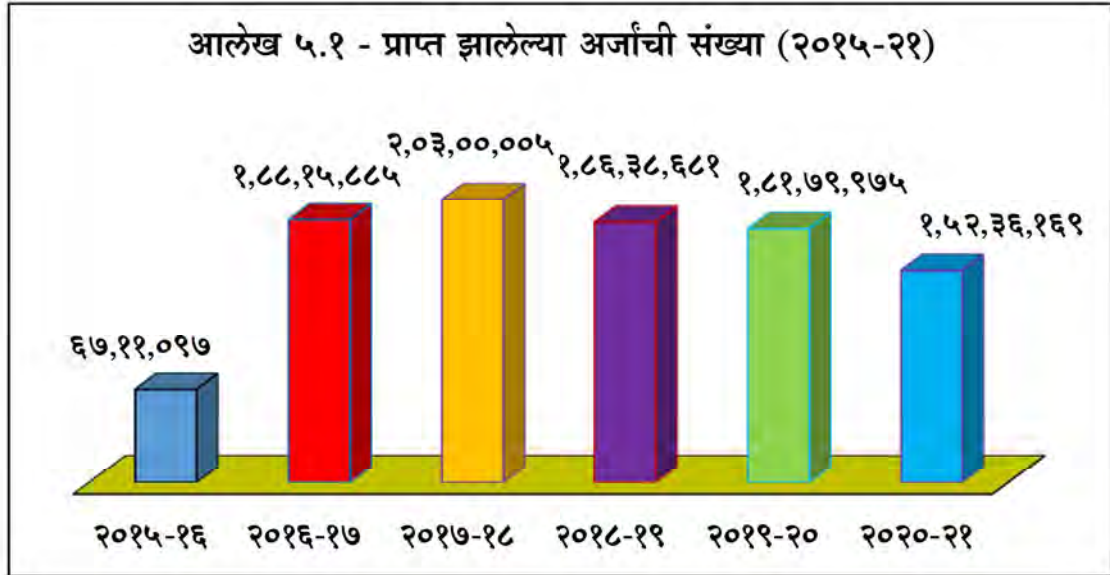
अ. क्र .	विभागाचे नाव	उपविभागाचे नाव	एकूण अधिसूचित सेवा
१	गृह व परिवहन विभाग	गृह विभाग	१८
		परिवहन विभाग	१४
		राज्य उत्पादन शुल्क	५१
		महाराष्ट्र मॅरिटाईम बोर्ड	०७
२	महसूल व वने विभाग	महसूल विभाग	२०
		भूमी अभिलेख विभाग	२०
		वन विभाग	११
		नोंदणी व मुद्रांक शुल्क विभाग	१५
३	कृषी पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास, व मत्स्य व्यवसाय विभाग	कृषि विद्यापीठे	०९
		कृषि विभाग	१६
		पशु संवर्धन व दुग्ध व्यवसाय विकास विभाग	२०
		मत्स्य व्यवसाय विभाग	
४	नगर विकास विभाग	नगर विकास विभाग	५२
५	विधी व न्याय विभाग	विधी व न्याय विभाग	०४
६	ग्रामविकास व पंचायतराज विभाग	ग्राम विकास व पंचायतराज विभाग	०७
७	मृद व जल संवर्धन विभाग	मृद व जल संधारण विभाग	०८

८	अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग	अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग	१६
९	गृहनिर्माण विभाग	महाराष्ट्र क्षेत्र व गृहनिर्माण विकास प्राधिकरण	१२
		मुंबई इमारत दुरुस्ती व पुनर्बांधणी मंडळ	०४
		झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण	०५
१०	महिला व बालविकास विभाग	महिला व बालविकास विभाग	०८
११	कौशल्य विकास व उद्योजकता विभाग	कौशल्य विकास व उद्योजकता विभाग	०२
१२	अल्पसंख्यांक विभाग	अल्पसंख्यांक विभाग	०१
१३	उद्योग, कामगार व उर्जा विभाग	उद्योग विभाग	२५
		कामगार विभाग	४१
		उर्जा विभाग	१४
१४	वित्त विभाग	राज्य वस्तु व सेवा कर विभाग	०४
१५	जलसंपदा विभाग	जलसंपदा विभाग	१०
	सहकार, पणन, व वस्त्रोद्योग विभाग	सहकार, पणन, व वस्त्रोद्योग विभाग	०९
१६	पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभाग	महाराष्ट्र जिवन प्राधिकरण	०२
१७		भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा (GSDA)	०२
१८	सार्वजनिक आरोग्य विभाग	सार्वजनिक आरोग्य विभाग	०६
१९	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	१२
२०	आदिवासी विकास विभाग	आदिवासी विकास विभाग	०१
२१	शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग	शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग	१२
२२	वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग	वैद्यकीय शिक्षण विभाग (आयुष)	०१
		अन्न व औषध प्रशासन	०४
२३	पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग	पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग	२०
२४	उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग	उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग	१०
२५	पर्यावरण विभाग	महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ	४
२६	सार्वजनिक बांधकाम विभाग	सार्वजनिक बांधकाम विभाग	०२
२७	सामान्य प्रशासन विभाग	सामान्य प्रशासन विभाग	०५
२८	नियोजन विभाग	नियोजन विभाग	०२
२९	संसदीयकार्य विभाग	संसदीयकार्य विभाग	निरंक

३०	मराठी भाषा विभाग	मराठी भाषा विभाग	निरंक
३१	इतर मागासवर्ग, सामाजिक व शैक्षणिक मागास प्रवर्ग, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती आणि विशेष मागास प्रवर्ग कल्याण विभाग	इतर मागासवर्ग, सामाजिक व शैक्षणिक मागास प्रवर्ग, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती आणि विशेष मागास प्रवर्ग कल्याण विभाग	निरंक
	३१	४६	५०६

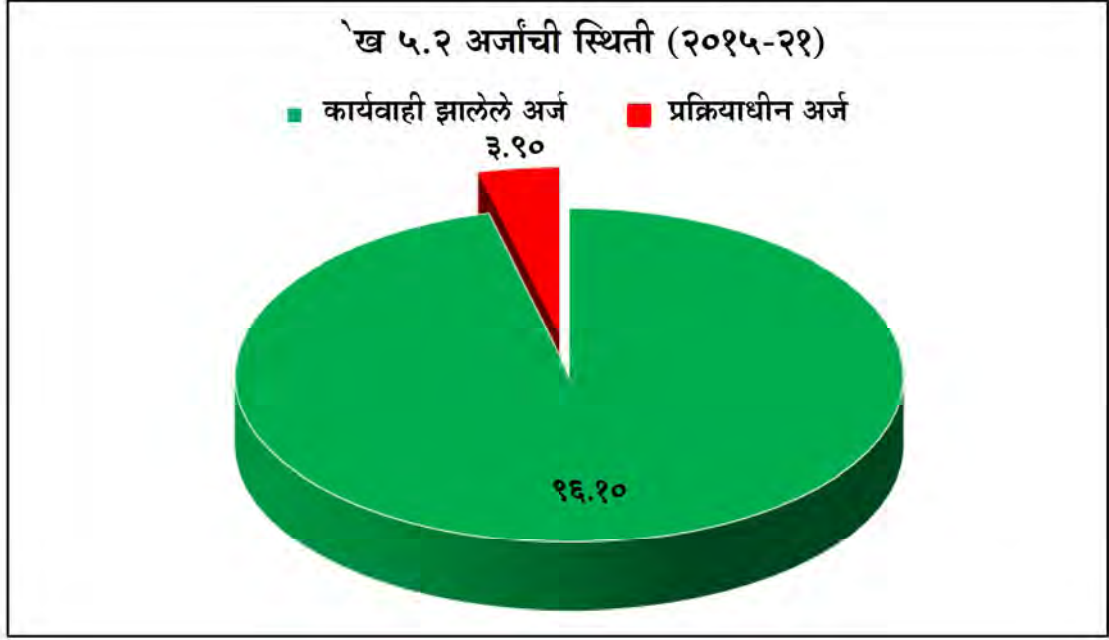
५.२ विभागवार प्राप्त व कार्यवाही केलेल्या अर्जांची स्थिती

ऑक्टोबर, २०१५ ते मार्च, २०२१ ह्या कालावधीतील अर्जांच्या आढाव्यात सर्व ३१ विभागांनी एकूण ९,७८,८१,८१२ अर्ज प्राप्त केले.

टीप :- अभूतपूर्व कोरोना महामारीच्या परिस्थितीमुळे आणि ७/१२ व ८ (अ) या सर्वात लोकप्रिय सेवा आपल सरकार पोर्टलवरून वगळण्यात आल्यामुळे गेल्या दोन वर्षांत प्राप्त झालेल्या अर्जांच्या संख्येत घट झाल्याचे निदर्शनास आले आहे. या दोन सेवा महसूल विभागाच्या महाभूलेख पोर्टलवरून नागरीकांना उपलब्ध करण्यात आल्या आहेत.

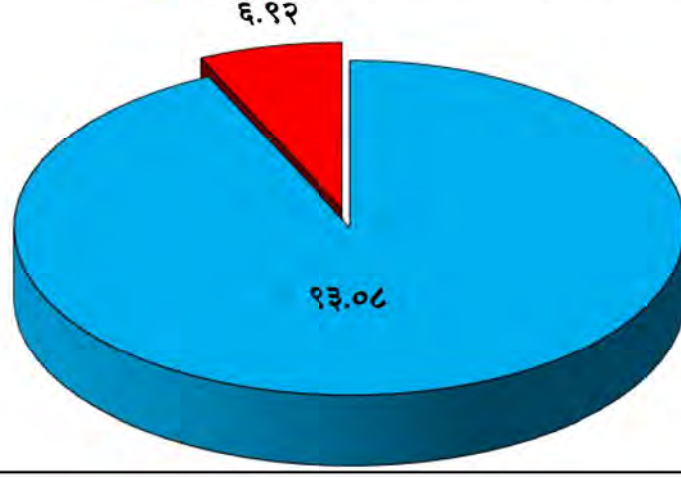
५.२.१ कार्यवाही झालेले व प्रक्रियेत असलेले अर्ज

सन २०१५ - २०२१ दरम्यान एकूण ९,७८,८१,८१२ अर्ज प्राप्त झाले व ९,४०,६५,७३२ अर्जांवर कार्यवाही करण्यात आली. म्हणजेच दिनांक ३१ मार्च २०२१ रोजी ९६.१० % अर्जांवर कार्यवाही करण्यात आली व ३.९० % अर्जांवर कार्यवाही सुरु आहे.

ख ५.२ (अ) अर्जांची स्थिती (२०२०-२१)

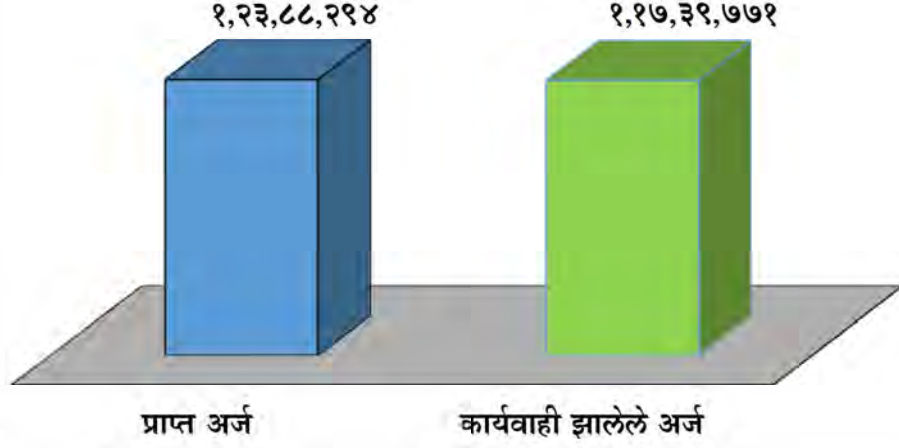
■ कार्यवाही झालेले अर्ज ■ प्रक्रियाधीन अर्ज

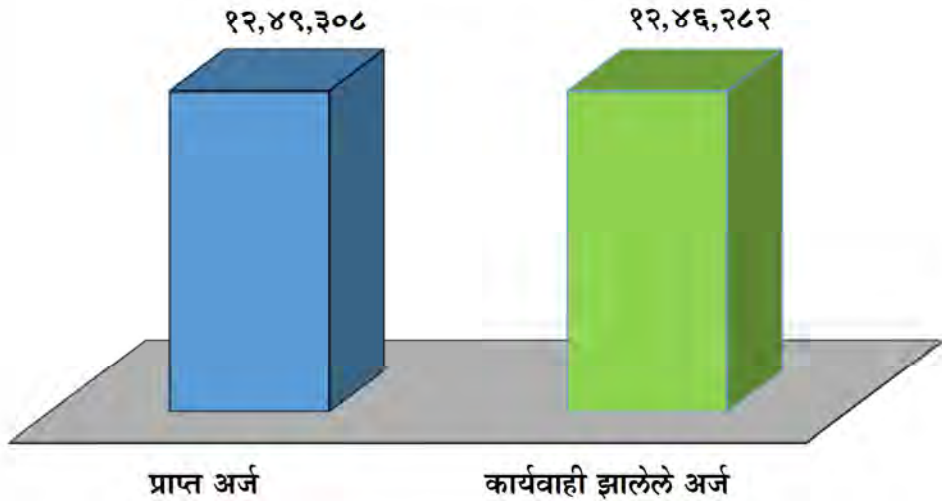
सन २०२०-२१ दरम्यान प्राप्त एकूण १,५२,३६,१६९ अर्जांपैकी १,४१,८१,२७२ अर्जांवर कार्यवाही करण्यात आली. म्हणजेच दिनांक ३१ मार्च, २०२१ रोजी ९३.०८% अर्जांवर कार्यवाही झाली होती व ६.९२ % अर्ज प्रक्रियेत होते.

प्रत्येक विभागाची कामगिरी दुसऱ्या विभागापेक्षा भिन्न आहे. एकूण ३१ विभागांपैकी काही विभाग हे अर्ज प्राप्त करण्याच्या व त्यांच्या कार्यवाही होण्याच्या संख्येत आघाडीवर आहेत. आलेख क्रमांक ५.३ नुसार महसूल विभागाने सर्वात जास्त अर्ज प्राप्त केल्याचे व त्यावर कार्यवाही केल्याचे दिसून येते. अन्य दोन म्हणजेच कामगार व गृह विभागाची कामगिरी ही अनुक्रमे आलेख क्रमांक ५.४ व ५.५ मध्ये दर्शविली आहे.

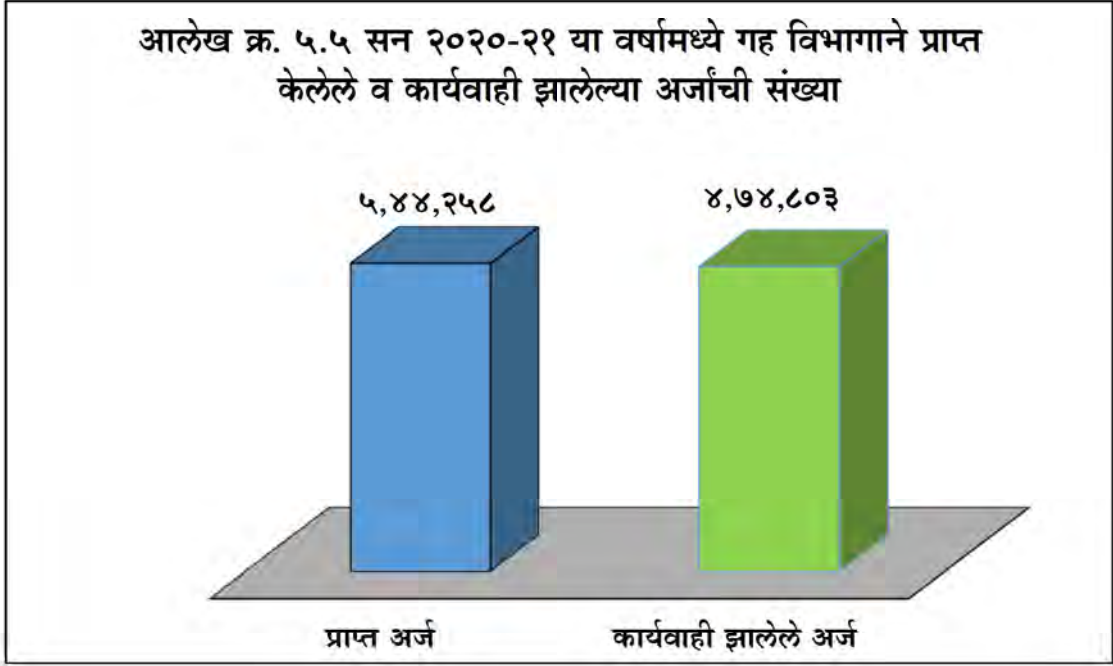
आलेख क्र. ५.३ सन २०२०-२१ या वर्षामध्ये महसूल विभागाने प्राप्त केलेले व कार्यवाही झालेल्या अर्जांची संख्या

आलेख क्र. ५.४ सन २०२०-२१ या वर्षामध्ये कामगार विभागाने प्राप्त केलेले व कार्यवाही झालेल्या अर्जांची संख्या

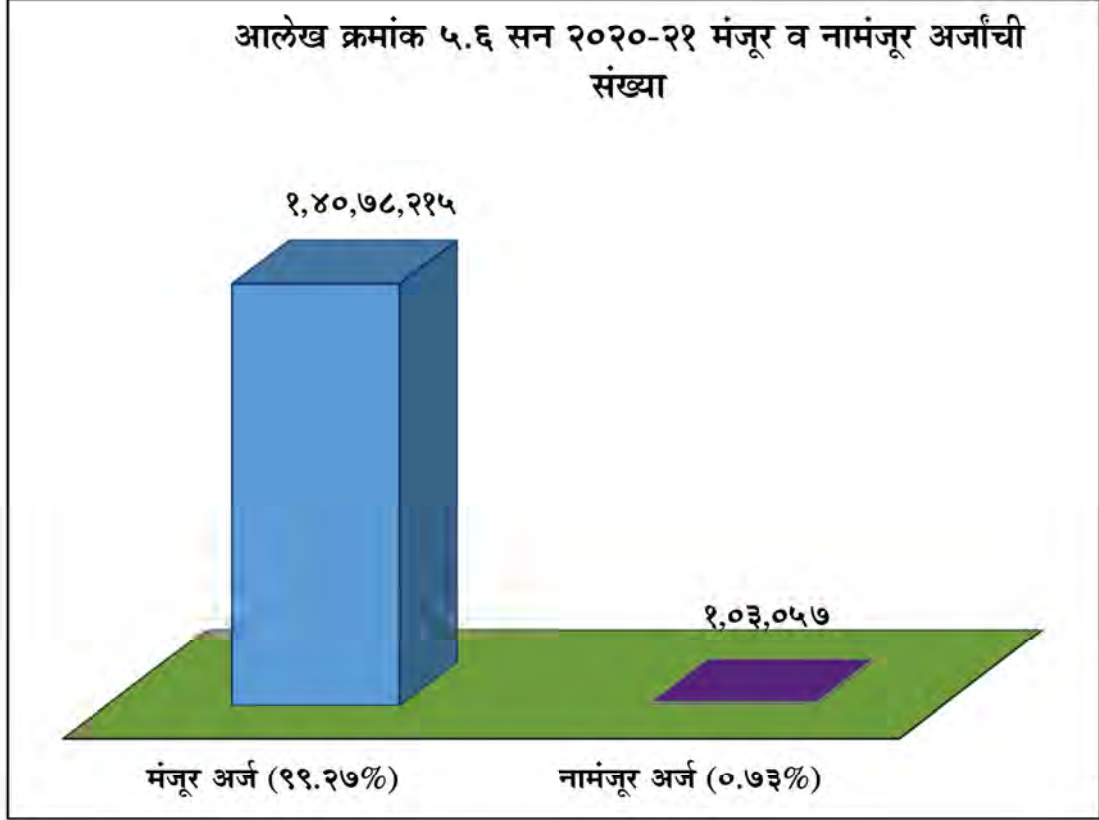

आलेख क्र. ५.५ सन २०२०-२१ या वर्षामध्ये गह विभागाने प्राप्त केलेले व कार्यवाही झालेल्या अर्जांची संख्या

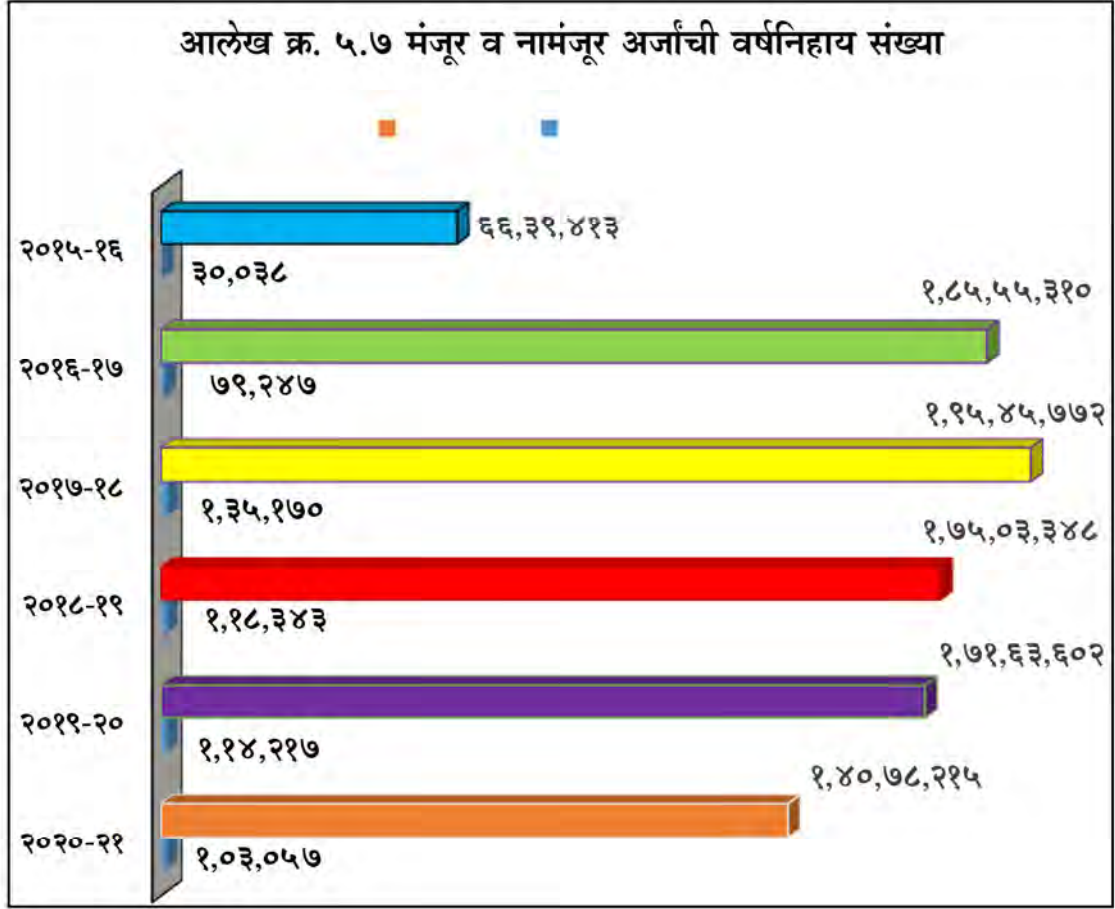

५.२.२ मंजूर व नामंजूर अर्ज

सन २०२०-२१ या वर्षाच्या कालावधीत एकूण १,४१,८१,२७२ अर्जांचा निपटारा करण्यात आला. त्यापैकी १,४०,७८,२१५ म्हणजे ९९.२७ % अर्ज मंजूर करण्यात आले. त्यावरून असे दिसून येते की फक्त ०.७३% अर्ज नामंजूर करण्यात आले. अर्ज नामंजूर होण्याचे इतके कमी प्रमाण कौतुकास्पद आहे. सदर अर्जांचा तपशील आलेख क्रमांक ५.६ मध्ये दिला आहे.

मंजूर व नामंजूर अर्जांची वर्षवार संख्या आलेख क्रमांक ५.७ मध्ये दर्शविली आहे.

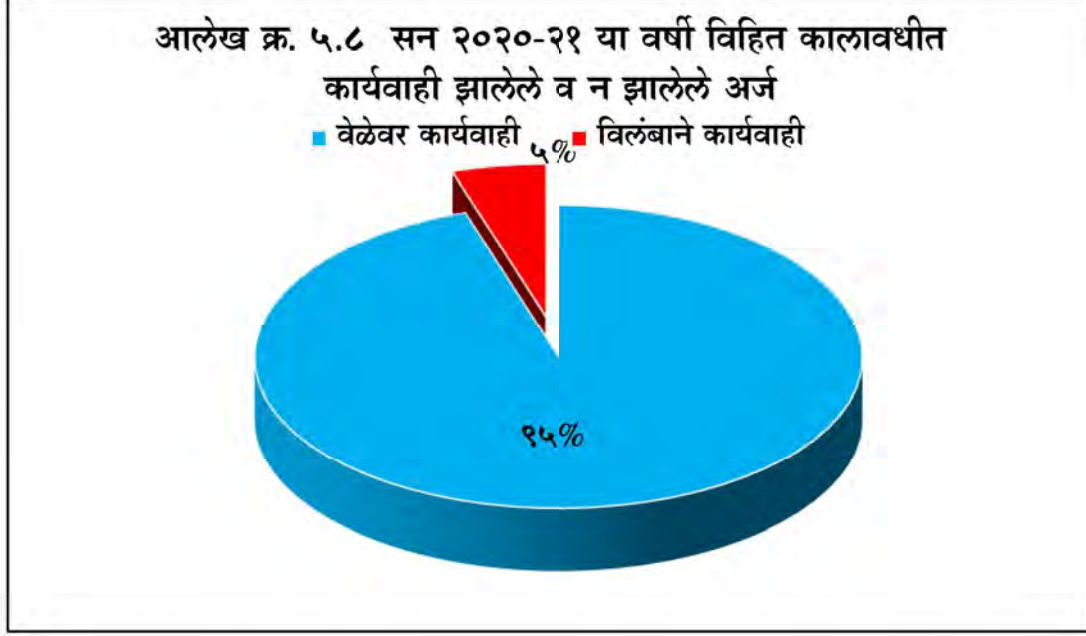
सदर आलेखावरून असे दिसून येते की, सन २०१५-२०२१ या सर्व वर्षांत अर्ज नामंजूर करण्याचे प्रमाण सातत्याने अत्यल्प आहे म्हणजेच ते १% पेक्षा कमी आहे.

तक्ता क्रमांक ५.२ : २०२०-२१ या कालावधीत प्राप्त, कार्यवाही केलेले, मंजूर व नामंजूर अर्जांची विभागवार यादी

अ.क्र.	विभाग	प्राप्त	कार्यवाही झाली	मंजूर	नामंजूर
१	महसूल विभाग	१,२३,८८,२९४	१,१७,३९,७७१	१,१६,९६,९६६	४२,८०५
२	कामगार विभाग	१२,४९,३०८	१२,४६,२८२	१२,३५,६६७	१०,६१५
३	गृह व परिवहन विभाग	५,४४,२५८	४,७४,८०३	४,७४,८०१	२
४	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	३,६१,२८९	१,०३,९८९	१,००,५८८	३,४०१
५	उद्योग विभाग	२,८१,३१७	२,८१,०८०	२,५९,८७६	२१,२०४
६	राज्य उत्पादन शुल्क विभाग	१,७६,८०४	१,६६,०४१	१,६५,४०२	६३९
७	आदिवासी विकास विभाग	६१,९८१	५७,९६६	५४,३८८	३,५७८
८	ऊर्जा विभाग	६१,८१६	६०,९५९	५७,४२२	३,५३७
९	ग्राम विकास व पंचायत राज विभाग	३९,६६८	१८,११९	२,८४२	१५,२७७
१०	विधी व न्याय विभाग	२०,७५७	२,०५७	२,०५७	०
११	उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग	११,४०९	६,०५४	६,०२७	२७
१२	गृह निर्माण विभाग	७,०९९	७,०९८	७,०९८	०
१३	नगर विकास विभाग	६,८६९	३,६०१	३,३८१	२२०
१४	महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ	६,७३३	६,००५	४,६७६	१,३२९
१५	सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग	६,०४६	१,१९८	१,१५६	४२
१६	अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग	४,६४१	४,६४१	४,६४१	०
१७	महिला व बालविकास विभाग	२,५२२	०	०	०
१८	महाराष्ट्र मेरिटार्डम बोर्ड	१,७९५	१५४	१५४	०
१९	शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग	१,६९०	७३५	३९७	३३८
२०	वैध वजन माप विभाग	८९७	४५	१६	२९
२१	वन विभाग	३५१	३५१	३५१	०
२२	वित्त विभाग	२३९	२३६	२३६	०
२३	कृषी विभाग	२०३	१४	०	१४
२४	अल्पसंख्यांक विकास विभाग	१०७	६५	६५	०
२५	जलसंपदा विभाग	६६	८	८	०
२६	पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग	१०	०	०	०
एकूण संख्या		१,५२,३६,१६९	१,४१,८१,२७२	१,४०,७८,२१५	१,०३,०५७

स्त्रोत :- महाआयटी दिनांक ३१ मार्च २०२१

५.२.३ विहित कालावधीत कार्यवाही केलेल्या व न केलेल्या अर्जांची संख्या

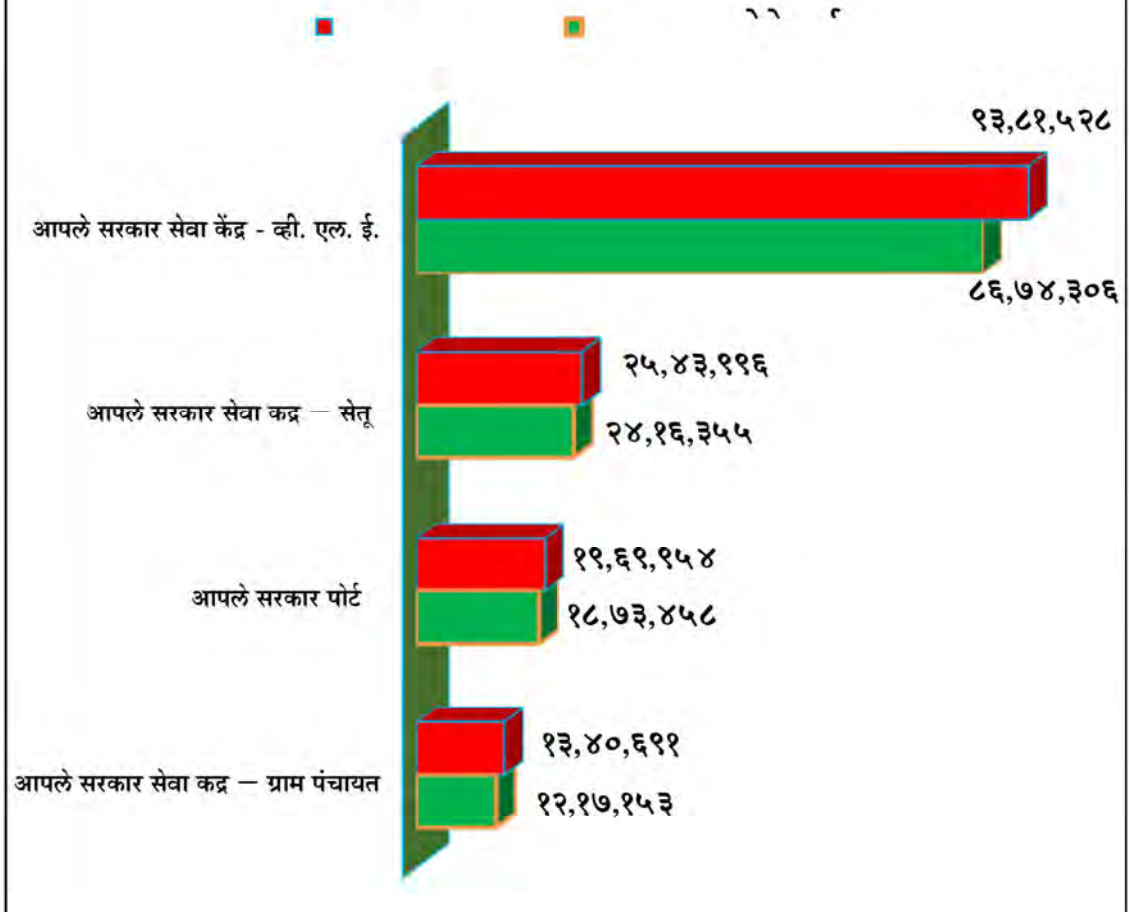

सन २०२०-२१ या वर्षी सर्व विभागांनी, १,४१,८१,२७२ अर्जांवर कार्यवाही केली. यापैकी ९५ टक्के अर्जांवर म्हणजेच १,३४,१९,९६१ अर्जांवर विहित कालमर्यादेत कार्यवाही केली आहे.

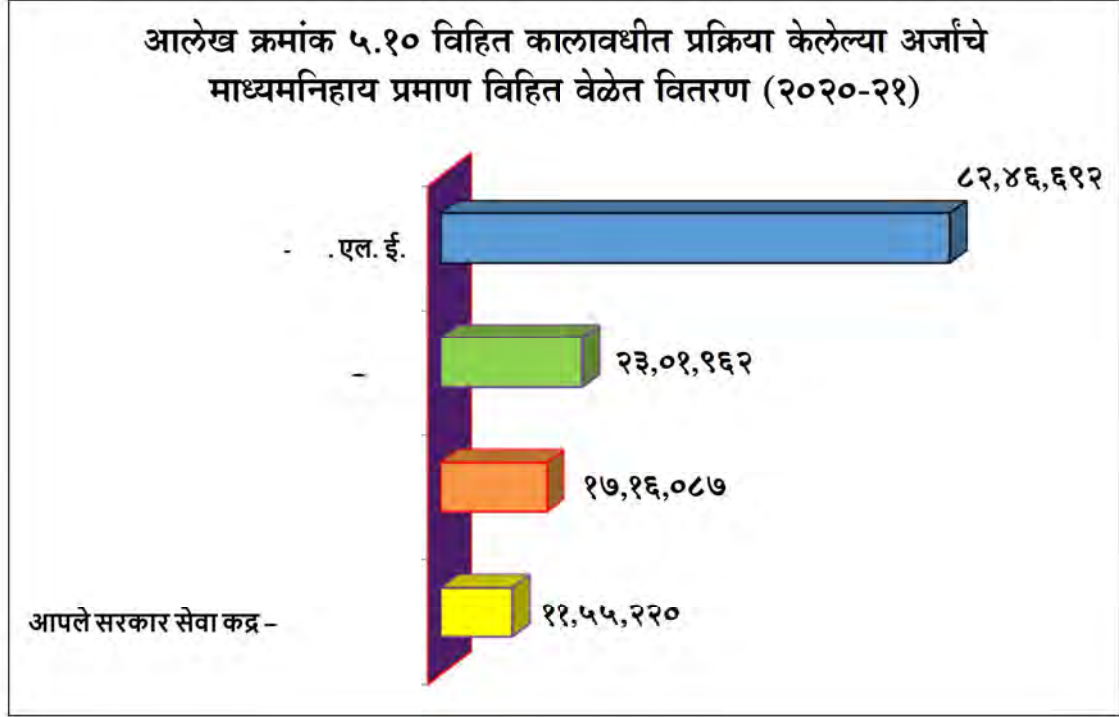
५.३ राज्यामध्ये विविध माध्यमांद्वारे प्राप्त झालेल्या व निकाली काढलेल्या अर्जांची संख्या

आपले सरकार सेवा केंद्र - व्हीएलई आपले सरकार सेवा केंद्र -सेतू, आपले सरकार पोर्टल, व आपले सरकार सेवा केंद्र - ग्राम पंचायत या माध्यमातून लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत अर्ज प्राप्त झालेले आहेत.

आलेख क्रमांक ५.९ सन २०२०-२१ मध्ये माध्यमनिहाय प्राप्त व कार्यवाही झालेल्या अर्जांची संख्या

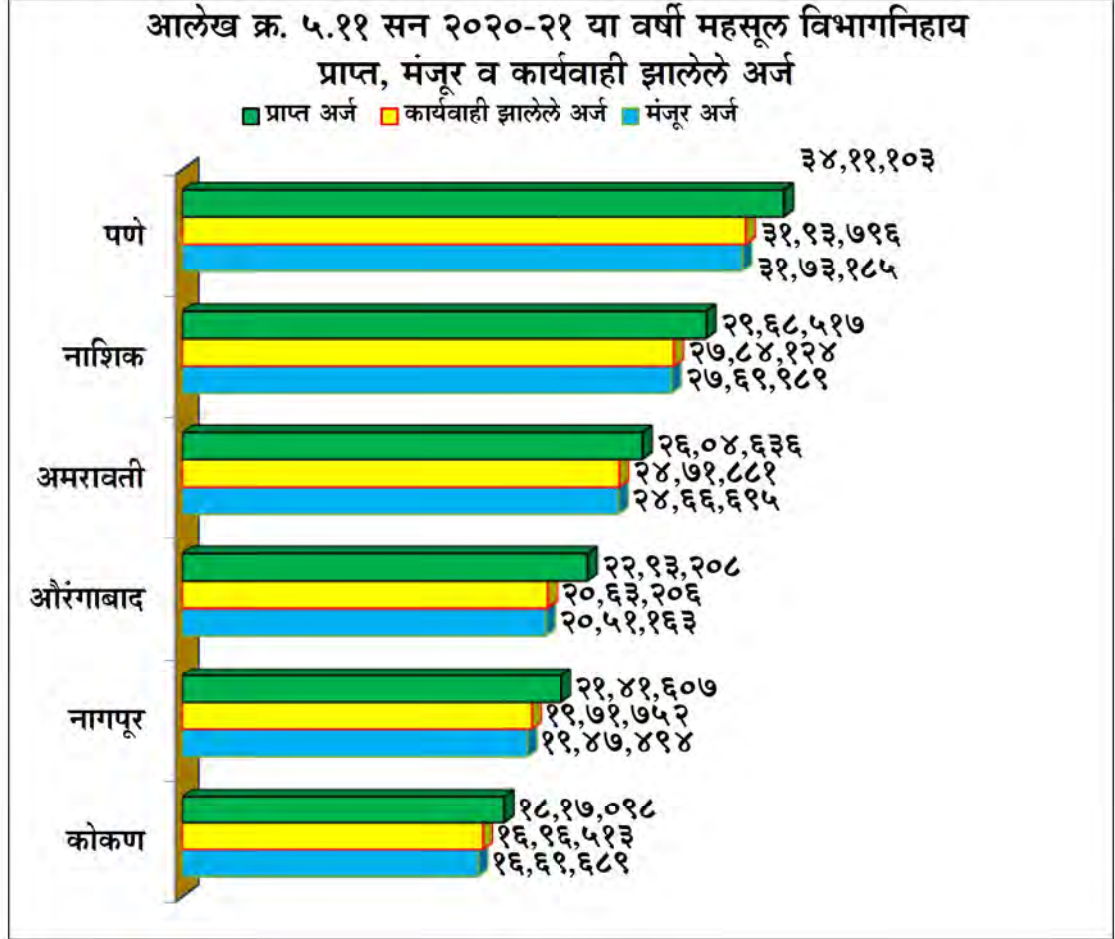

आलेख क्रमांक ५.१० विहित कालावधीत प्रक्रिया केलेल्या अर्जांचे
माध्यमनिहाय प्रमाण विहित वेळेत वितरण (२०२०-२१)

५.४ सेवांची महसूल विभागवार स्थिती

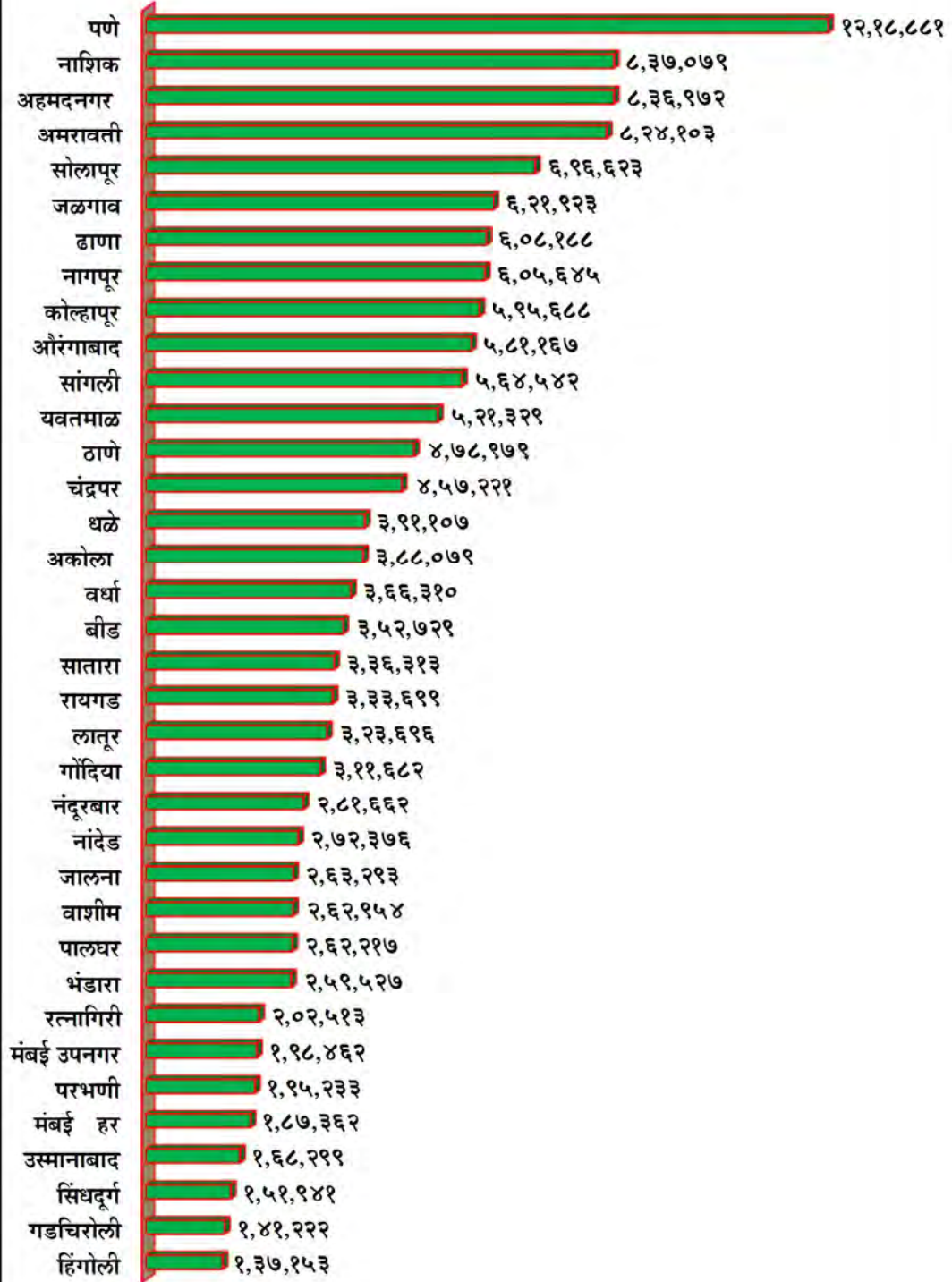
सदर आलेखात राज्याच्या सहा महसूली विभागात लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत प्राप्त अर्ज दिसून येतात. एकूण प्राप्त अर्जांपैकी सदर सहा महसूली विभागांमध्ये पुणे महसूल विभागात सर्वात जास्त अर्ज प्राप्त होऊन त्यांच्यावर कार्यवाही झाल्याचे दिसून येते.

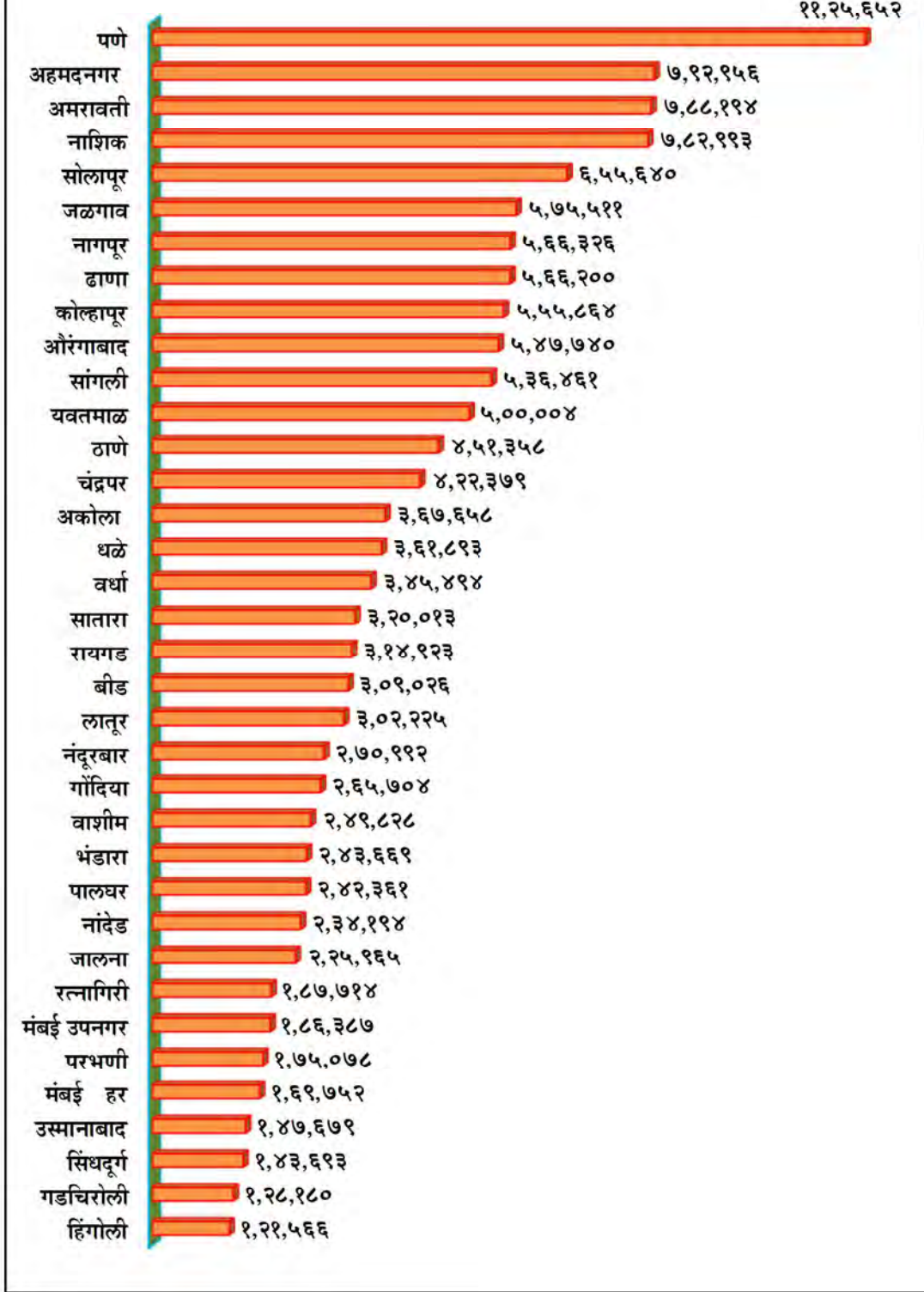
५.५. अर्जांची जिल्हावार स्थिती

जिल्ह्यांमध्ये प्राप्त अर्जांचा आढावा घेऊन त्याचे विश्लेषण केले असता, प्राप्त व कार्यवाही झालेल्या अर्जांच्या संख्येत पुणे जिल्ह्याचा पहिला क्रमांक दिसून येतो. सर्व जिल्ह्यांच्या कामगिरीवर खालील आलेखात दृष्टिक्षेप टाकला आहे.

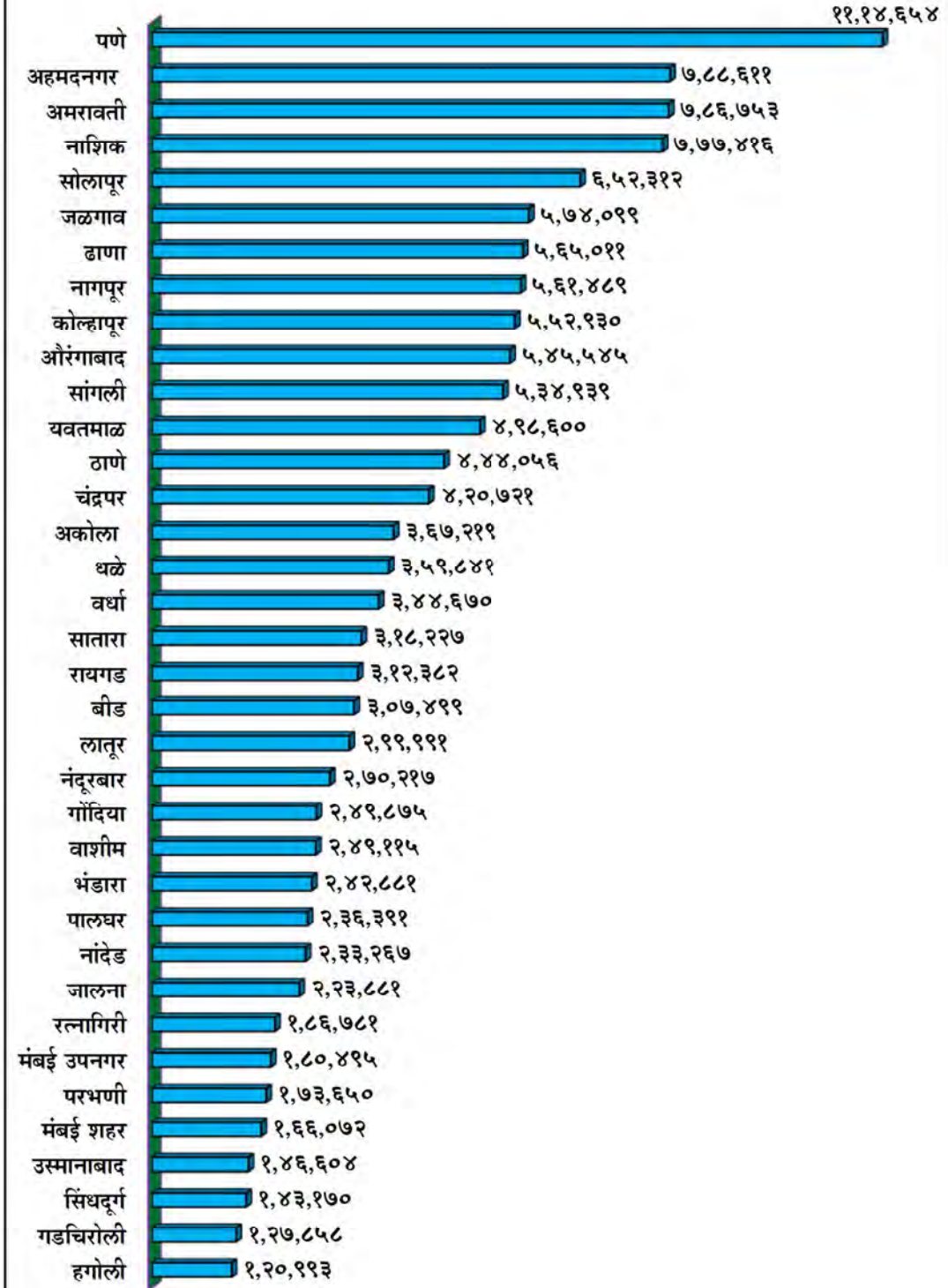
आलेख क्र. ५.१२ सन २०२०-२१ या वर्षी जिल्हानिहाय प्राप्त अर्ज

आलेख क्रमांक ५.१३ सन २०२०-२१ या वर्षी जिल्हावार कार्यवाही केलेले अर्ज

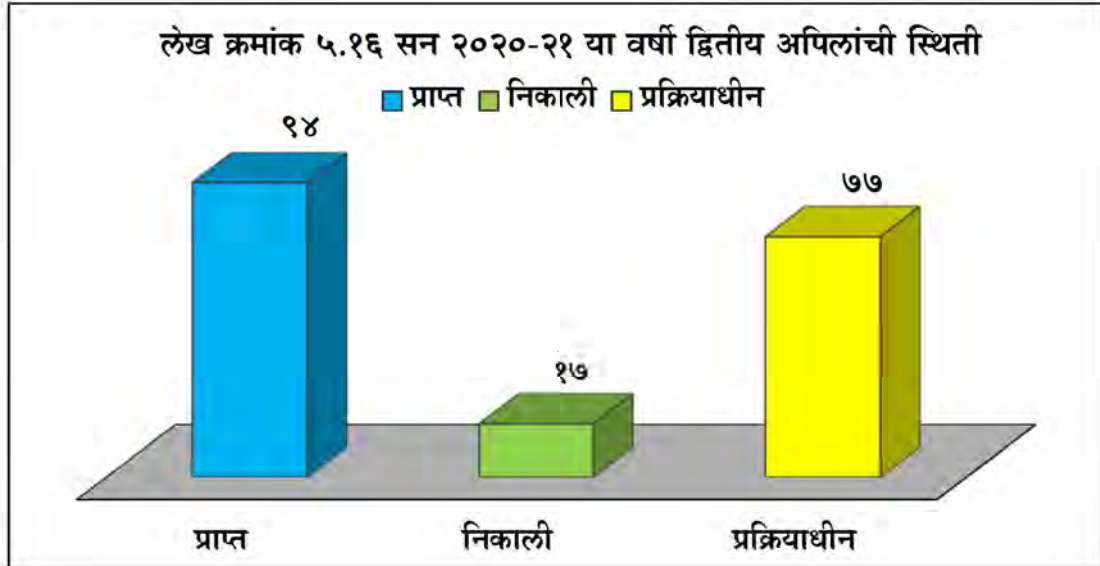
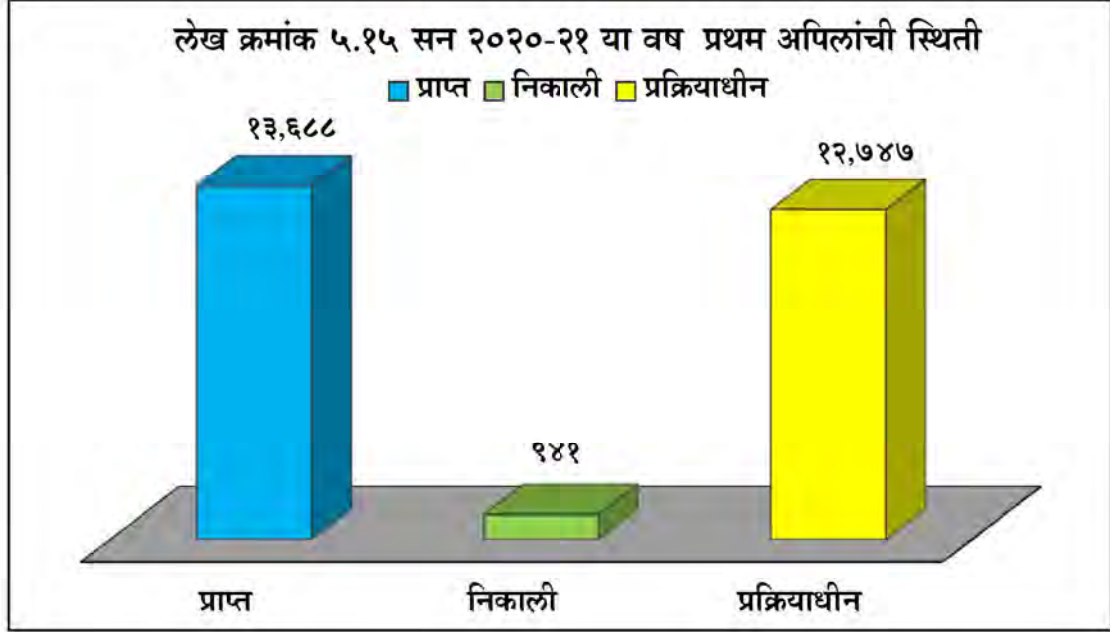

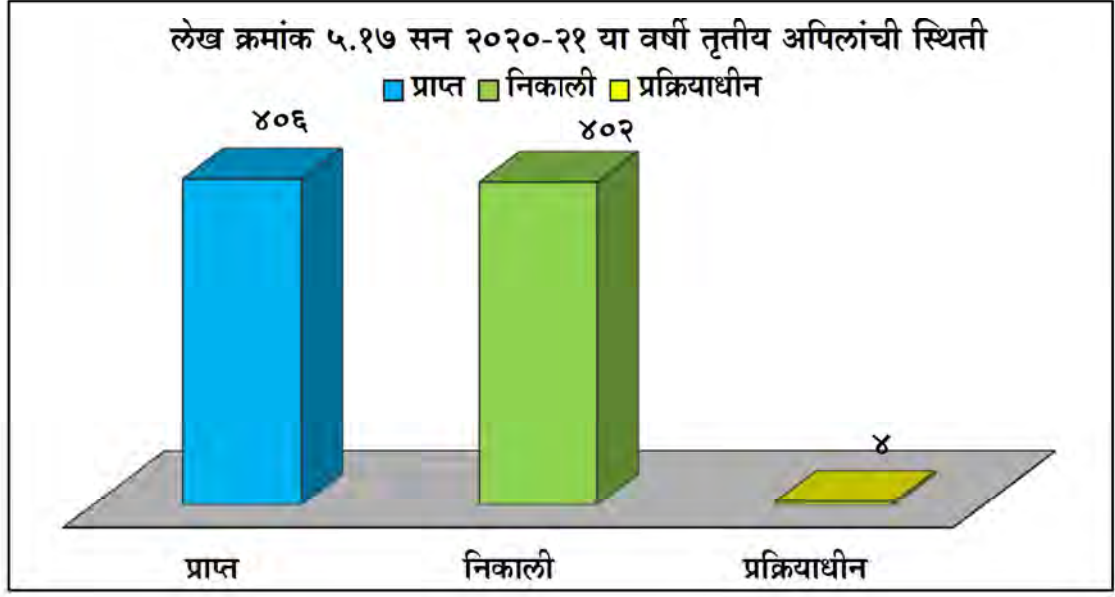
लेख क्रमांक ५.१४ सन २०२०-२१ या वर्षी जिल्हानिहाय मंजूर अर्ज

५.६ लोकसेवा हक्क अधिनियम अंतर्गत अपिलांची स्थिती

लोकसेवा हक्क अधिनियमानुसार अर्जदाराला विहित कालावधीत सेवा न पुरविली गेल्यास किंवा न्यायोचित कारणाशिवाय अर्ज नामंजूर केल्यास, विभागाने विहित केलेल्या प्राधिकार्याकडे प्रथम अपील करण्याचा हक्क अर्जदाराला आहे. प्रथम अपिलावर विहित कालावधीत कार्यवाही न झाल्यास विभागाने विहित केलेल्या प्राधिकार्याकडे दुसरे अपील करण्याचा हक्क अर्जदाराला आहे. अर्जदार महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क आयोगाकडे तिसरे अपील दाखल करू शकतात.

५.७ अधिसूचित सेवांना प्राप्त प्रतिसादाच्या आधारावर विभागांचे वर्गीकरण

अधिनियमाच्या अंतर्गत अधिसूचित लोकसेवांची संख्या विभागवार वेगवेगळी आहे. त्याचप्रमाणे प्राप्त होणाऱ्या व प्रतिसाद दिल्या जाणाऱ्या अर्जांची संख्यासुद्धा वेगवेगळी आहे. आपले सरकार पोर्टलचा उपयोग करून अधिसूचित सेवांच्या व त्या अनुषंगाने प्राप्त अर्जांवर त्यांनी केलेल्या कार्यवाहीच्या संदर्भाने विभागाचे वर्गीकरण केलेले आहे. वर्गीकरण हे वेगवेगळ्या रंगांने चिन्हांकित केले असून त्याचे निकष खालीलप्रमाणे विषद केलेले आहेत.

क्रमांक	हिरव्या श्रेणीसाठीचे निकष
१	अर्ज स्विकारण्याची व निपटार्याची संपूर्ण प्रक्रिया डिजीटल प्रद्धतीने पूर्ण करून “आपले सरकार पोर्टलद्वारे” सेवा देण्यात येते.
२	बहुतांशी सेवांना उत्तम प्रतिसाद मिळाला आहे
३	उत्तम प्रतिसाद - प्रत्येक सेवेसाठी १००० पेक्षा जास्त संख्येने अर्ज प्राप्त होतात.
४	मध्यम प्रतिसाद - प्रत्येक सेवेसाठी १००० पेक्षा कमी संख्येने अर्ज प्राप्त होतात.
५	शून्य प्रतिसाद - कोणत्याही सेवेसाठी अर्ज प्राप्त झाला नाही.

क्रमांक	अंबर श्रेणीसाठीचे निकष
१	काही सेवांसाठीच ऑनलाईन अर्ज स्विकारण्यात येतात. विभागाचा कार्यप्रवाह डिजिटल आहे व नागरीकांना सेवांचे वितरण “आपले सरकार पोर्टलद्वारे” करण्यात येते.
२	उत्तम प्रतिसाद - प्रत्येक सेवेसाठी १००० पेक्षा जास्त संख्येने अर्ज प्राप्त होतात.
३	मध्यम प्रतिसाद - प्रत्येक सेवेसाठी १००० पेक्षा कमी संख्येने अर्ज प्राप्त होतात
४	शून्य प्रतिसाद सेवेसाठी अर्ज प्राप्त झाला नाही.

क्रमांक	लाल श्रेणीसाठीचे निकष
१	नागरिकांना सेवा देण्यासाठी “आपले सरकार पोर्टलचा” उपयोग नागरिकांनी करावा म्हणून विभागाकडून कोणतेही प्रयत्न नाहीत.
२	“आपले सरकार” पोर्टलशी एकीकरण पूर्ण झाले आहे. परंतु सेवा व रक्कम प्रदान करण्यासाठी एकच व्यासपीठ (Single Platform) ह्या धोरणाचे पालन केले जात नाही.
३	ऑनलाईन प्रणालीचा वापर न केल्यामुळे प्राप्त अर्ज व त्या अर्जावर केलेल्या कार्यवाहीवर सद्यःस्थितीची पडताळणी करणे शक्य नाही.

अधिसूचित सेवांना ऑनलाईन प्रणालीचा वापर करून मिळालेल्या प्रतिसादानुसार विभागांची खालीलप्रमाणे वर्गवारी केली आहे :-

तक्ता ५.४ हिरव्या श्रेणीत वर्गीकृत केलेले विभाग (अतिशय चांगली कामगिरी)

क्रमांक	विभाग	सेवा	उत्तम प्रतिसाद	मध्यम प्रतिसाद	शून्य प्रतिसाद
१	महसूल व भूमी अभिलेख	३८	१७	१३	८
२	कामगार	४१	१४	२४	३
३	उर्जा	७	६	१	०
४	छपाई व लेखनसामग्री महासंचालनालय	२	२	०	०
	एकूण	८८	३९	३८	११

स्त्रोत :- महाआयटी (३१ मार्च, २०२१ रोजी)

तक्ता क्रमांक ५.५ अंबर श्रेणीत वर्गीकृत केलेले विभाग (चांगली कामगिरी)

क्रमांक	विभाग	सेवा	उत्तम प्रतिसाद	मध्यम प्रतिसाद	शून्य प्रतिसाद
१	गृह	१५	५	२	८
२	राज्य उत्पादन शुल्क विभाग	२७	५	७	१५
३	पर्यावरण (महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ)	४	२	२	०
४	उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग	१०	५	४	१
५	ग्रामविकास व पंचायतराज विभाग	७	३	२	२
६	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	८	४	३	१
७	सार्वजनिक आरोग्य	१	१	०	०
८	उद्योग	१०	३	१	६
९	परिवहन (मेरीटाईम बोर्ड)	७	३	४	०
१०	जल संपदा विभाग	१०	०	१०	०
११	विधी व न्याय विभाग	३	१	१	१
१२	महिला व बालकल्याण विभाग	८	२	६	०
१३	महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ	७	१	१	५
१४	आदिवासी विकास विभाग	१	१	०	०
१५	नोंदणी व मुद्रांक विभाग	१४	२	५	७
१६	गृहनिर्माण विभाग – म्हाडा	१२	२	७	३
१७	गृहनिर्माण विभाग – इमारत दुरुस्ती मंडळ	४	२	२	०
१८	सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग	५	४	०	१
१९	नगर विकास विभाग	३९	१	२२	१६
२०	अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग	१०	१	५	४
२१	नियोजन विभाग	१	०	१	०
२२	अल्पसंख्यांक विकास	१	०	१	०
२३	शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग	१२	३	६	३
	एकूण	२१६	५१	९२	७३

स्त्रोत : महाआयटी (३१ मार्च, २०२१ रोजी)

तक्ता क्रमांक ५.६ लाल श्रेणीत वर्गीकृत केलेले विभाग (असमाधानकारक कामगिरी)

क्रमांक	विभाग	सेवा	उत्तम प्रतिसाद	मध्यम प्रतिसाद	शून्य प्रतिसाद
१	कृषी विभाग	२४	०	४	२०
२	पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग	२०	०	०	२०
३	परिवहन विभाग	१४	१	१३	०
४	वित्त विभाग	१	०	१	०
५	गृहनिर्माण विभाग – झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण	४	०	४	०
६	वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग	२१	०	०	२१
७	वन विभाग	१०	१	३	६
८	पशुसंवर्धन विभाग	३	०	३	०
९	मत्स्य व्यवसाय विभाग	६	०	३	३
१०	पाणी पुरवठा – महाराष्ट्र जिवन प्राधिकरण	२	०	१	१
	एकूण	१०५	२	३२	७१

स्त्रोत : महाआयटी (३१ मार्च , २०२१ रोजी)

टीप :

१. लाल श्रेणीत समाविष्ट विभाग व सेवांमध्ये घट झाल्याचे दिसून येत आहे. सन २०१७-१८ च्या वार्षिक अहवालात लाल श्रेणीत २३ विभाग समाविष्ट होते. सन २०१८-१९ च्या वार्षिक अहवालानुसार १३ विभाग लाल श्रेणीत होते. आणि सन २०१९- २० च्या वार्षिक अहवालानुसार १२ विभाग लाल श्रेणीत होते, तर सन २०२०-२१ च्या वार्षिक अहवालात लाल श्रेणीत समाविष्ट विभागांची संख्या १० पर्यंत कमी झाली आहे.

२. उपरोक्त विश्लेषण व वर्गीकरण हे ऑनलाईन प्राप्त झालेल्या अर्जांच्या संख्येवर आधारित आहे. अंबर / लाल श्रेणीत वर्गीकृत झालेल्या विभागांकडे अनेक ऑफ लाईन अर्ज प्राप्त झालेले असण्याची शक्यता आहे. मात्र 'अ', 'ब' व 'क' नमुने जारी करून व वारंवार ते सादर करण्यासाठी सूचना देऊन सुद्धा ऑफलाईन प्राप्त, व निर्णय झालेल्या अर्जांची माहिती आयोगाला प्राप्त झालेली नाही.

३. त्याचप्रमाणे काही विभागांनी ऑनलाईन अर्ज सादर करण्याची सुविधा तर दिली आहे, पण आपले सरकार पोर्टलशी त्याचे एकीकरण झालेले नाही. त्यामुळे आपले सरकार पोर्टलशी एकीकरण न झालेल्या प्रणालीत प्राप्त व कार्यवाही झालेल्या अर्जांची माहिती नसल्यामुळे वरील विश्लेषणात त्या माहितीचा समावेश करण्यात आलेला नाही.

प्रकरण ६ :

सूचना, शिफारशी व पुढील वाटचाल , नाविन्यपूर्ण उपक्रम आणि यशोगाथा

अधिनियमातील कलम १६ (१) नुसार आयोगाने अधिनियमाची योग्य अंमलबजावणी होण्याची खबरदारी घेणे व लोकसेवांचे अधिकाधिक उत्तम वितरण होण्यासाठी शासनाला सूचना करण्याची जबाबदारी देण्यात आली आहे. आयोगाने शासनाला खालील सूचना व शिफारशी केल्या आहेत.

६.१ सर्व विभागांना लागू होणाऱ्या शिफारशी व त्यांची सद्यःस्थिती. (२०१७-१८)

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
१.	सर्व विभागांनी उपलब्ध करण्यात आलेल्या सेवांची एक मास्टर लिस्ट तयार करून ती सार्वजनिक करावी. लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत सर्व सेवा अधिसूचित करण्यासाठी विभागांनी एक वेळापत्रक तयार करावे .	१. परिवहन विभाग २. महसूल विभाग ३. कृषी विभाग ४. उद्योग ५. कामगार विभाग ६. नगर विकास विभाग-1 ७. पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग ८. शालेय शिक्षण व क्रिडा विभाग ९. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग १०. सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग ११. सार्वजनिक आरोग्य विभाग १२. मृद व जलसंधारण विभाग १३. जलसंपदा विभाग १४. उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग १५. महिला व बालविकास विभाग १६. आदिवासी विकास विभाग या १६ विभागांच्या मास्टर लिस्ट आयोगास प्राप्त झालेल्या आहेत. उर्वरित विभागांच्या मास्टर लिस्ट

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
		अद्याप अप्राप्त आहेत.
२.	सर्व शासकीय विभागांकडून उपलब्ध करून देत असलेल्या विविध सेवांची एक केंद्रीकृत एकत्रित यादी सामान्य प्रशासन विभागाने (रचना व कार्यपध्दती) तयार करावी .	प्रलंबित
३.	लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणी साठी शासनाने प्रत्येक जिल्हाधिकार्यांना नियंत्रण अधिकारी म्हणून पदनिर्देशित करावे.	पूर्तता करण्यात आली आहे.
४.	शासनाच्या धोरणाप्रमाणे सर्व विभागांनी लोकसेवांचे वितरण आपले सरकार पोर्टलशी एकीकरण करून घेणे आवश्यक आहे.	५०६ लोकसेवांपैकी ९७ सेवा आपले सरकार पोर्टलशी अद्याप जोडल्या गेलेल्या नाहीत.
५.	सर्व विभागांनी ऑफलाईन अर्जांची तपशीलवार माहिती विहित "अ", "ब" व "क" नमुन्यामध्ये आयोगाला कळविणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
६.	नागरीकांना सर्व अधिसूचित सेवांचा लाभ घेण्याची सुविधा सर्व आपले सरकार सेवा केंद्राच्या माध्यमातून उपलब्ध करून देण्यात आली पाहिजे.	नगर विकास विभाग, ग्राम विकास व पंचायतराज विभाग व महसूल विभागाने शासन आदेश निर्गमित केले आहेत.
७.	नियम ३ नुसार अधिसूचित सेवांची यादी, विहित कालमर्यादा, पदनिर्देशित अधिकारी व अपिलीय अधिकारी यांचे तपशील प्रत्येक कार्यालयात दर्शनीय ठिकाणी दिसेल अशा ठिकाणी प्रदर्शित करण्याची खबरदारी सर्व विभागांनी घेणे आवश्यक आहे.	अंशतः अनुपालन झाले आहे.
८.	लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या कलम - १३ नुसार शासनाने सहा महसुली विभागांमध्ये सहा लोकसेवा आयुक्त नेमणे आवश्यक आहेत. सदर बाबीची त्वरित पूर्तता व्हावी.	प्रलंबित
९.	लाल श्रेणीत वर्गीकृत केलेल्या विभागांच्या सचिवांनी अत्यल्प किंवा शून्य प्रतिसाद प्राप्त झालेल्या सेवांचा आढावा घ्यावा व ही स्थिती सुधारण्यासाठी एक महिन्याच्या आत पावले उचलावीत .	अंशतः कार्यवाही पूर्ण. लाल श्रेणीतील विभागांची संख्या २२ वरून कमी होऊन ती १० वर आलेली आहे.
१०.	सर्व विभागांनी लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत उपलब्ध करण्यात आलेल्या सेवांचा नियमित आढावा घेऊन वस्तू आणि सेवा करामुळे कालबाह्य झालेल्या विक्रीकर व करमणूक करासारख्या सेवा वगळून नवीन सेवा अधिसूचित कराव्यात.	पूर्तता करण्यात आली आहे.
११.	कोकण विभागातील जिल्हाधिकार्यांनी अधिसूचित केलेल्या	पूर्तता करण्यात आली आहे

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
	सेवांमध्ये एकवाक्यता नाही. सदर त्रुटी दुरुस्त करण्याची आवश्यकता आहे.	
१२.	आपले सरकार पोर्टलचा उपयोग करून स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी उपलब्ध केलेल्या सेवांच्या मार्फत प्राप्त होणारा महसूल त्यांना त्वरित उपलब्ध होईल याची खबरदारी माहिती तंत्रज्ञान विभाग व महाऑनलाईन यांनी घेतली पाहिजे.	पूर्तता करण्यात आली आहे.
१३.	ऑनलाईन प्रणाली व तिच्या उपयोगाबाबत त्रयस्थ लेखापरीक्षण करणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
१४.	सर्व विभागांनी सर्व पदनिर्देशित अधिकारी, प्रथम व द्वितीय अपिलीय अधिकाऱ्यांचे पत्ते, ई-मेल, व दूरध्वनी क्रमांक दर्शनीय भागात प्रदर्शित करून ते वेळोवेळी अद्ययावत करावे.	ही माहिती सतत अद्ययावत करण्याची आवश्यकता आहे.
१५.	माहिती तंत्रज्ञान विभागाने डॅशबोर्ड प्रत्येक जिल्हाधिकाऱ्यांना उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे.	पूर्तता करण्यात आली आहे
१६.	महाऑनलाईनने संबंधित पदनिर्देशित अधिकारी व अपिलीय अधिकाऱ्यांना सतर्क करणारी लघुसंदेश (SMS) सेवा उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे.	अंशतः अनुपालन झाले आहे
१७.	अधिनियमातील तरतुदीनुसार नागरीकांना कालबद्ध व कार्यक्षम सेवा उपलब्ध करून देणा-या व सर्वोत्तम कामगिरी बजावणाऱ्या कर्मचारी / अधिकाऱ्यांना प्रोत्साहन देण्याची योजना सर्व विभागांनी तयार करणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
१८.	लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या जिल्ह्यातील अंमलबजावणीचा जिल्हाधिकाऱ्यांनी मासिक आढावा घेणे आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे विभागीय आयुक्तांनी सुद्धा अशी नियमित आढावा बैठक घेणे आवश्यक आहे.	सूचना देण्यात आलेल्या आहेत
१९.	आपले सरकार पोर्टल द्वारे ऑनलाईन अपील सादर करण्याची सुविधा महाऑनलाईन व माहिती तंत्रज्ञान विभाग यांनी नागरीकांना उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे.	कार्यवाही पूर्ण
२०.	सर्व विभागांनी प्रक्रिया सोपी करण्यासाठी त्याचा सतत आढावा घेतला पाहिजे व त्यासाठी सतत प्रयत्न करावेत.	सातत्य पूर्ण कार्यवाही आवश्यक आहे
२१.	दिनांक १५ ऑगस्ट, २०१७ रोजी भरलेल्या ग्रामसभेत नागरीकांना लोकसेवा हक्क अधिनियम व अधिसूचित सेवांची तपशीलवार माहिती देण्यात यावी.	कार्यवाही पूर्ण
२२.	विहित कालमर्यादेत सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी सर्व पदनिर्देशित अधिकारी व अपिलीय अधिकाऱ्यांना डॅशबोर्ड उपलब्ध करून दिला पाहिजे.	पूर्तता करण्यात आली आहे.
२३.	प्रथम अपिलीय प्राधिकारी व द्वितीय अपिलीय प्राधिकारी यांनी	सूचना देण्यात आल्या आहेत.

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
	दोन्ही पक्षकारांना सुनावणीची संधी देऊन आपल्या निर्णयाची कारणे नोंदविणे आवश्यक आहे .	
२४.	सर्व विभागांनी त्यांच्या क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांना अधिनियम व उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या लोकसेवांच्या बाबत जनतेमध्ये जागरूकता निर्माण करण्याच्या सूचना द्याव्यात. माध्यमे, भिंतीचित्रे, लोकप्रिय कलाकार, लोककलाकार, आठवडी बाजार, आणि अन्य साधनांचा वापर करून सदर कार्यवाही करावी.	याबाबत जिल्हाधिकारी, पुणे, नागपूर, बुलढाणा, गोंदिया, नांदेड, भंडारा, विभागीय आयुक्त, कोकण विभाग यांच्याकडून केलेल्या कार्यवाहीचा अनुपालन अहवाल आयोगास प्राप्त झालेला आहे.

६.२ विभागनिहाय सूचना व शिफारशी यांची सद्यस्थिती (२०१७-१८)

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
१.	महसूल विभाग	
	१. महसूल विभागाने अधिसूचित केलेल्या सेवा सर्व जिल्ह्यांना लागू होणे आवश्यक आहे. काही जिल्ह्यांमध्ये अधिसूचित सेवांच्या यादीत फरक आहे. सदर त्रुटी दुरुस्त करणे आवश्यक आहे.	पूर्तता करण्यात आली आहे.
	२. वस्तू व सेवा करांमुळे करमणूक कर विषयक सेवा निरस्त करणे आवश्यक आहे.	
२.	गृह विभाग	
	चारित्र्य प्रमाणपत्र वगळता गृह विभागाच्या बहुतांशी ऑनलाईन सेवांना फारसा प्रतिसाद मिळालेला नाही. त्यामुळे विभागाने विशेष मोहीम आखून विभागातील सेवा ऑनलाईन उपलब्ध असल्याबाबत जनतेमध्ये जागरूकता निर्माण करणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
३.	नगर विकास विभाग	
	नगरपालिका व महानगरपालिकांकडून उपलब्ध होणाऱ्या सेवा आपले सरकार पोर्टलशी एकत्रित करून घेणे हे महत्वाचे आव्हान आहे. सदर एकत्रीकरण करण्याची खबरदारी नगरविकास विभागाने घेणे आवश्यक आहे.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
४.	परिवहन विभाग	
	१. महाऑनलाईनने परिवहन विभागाच्या सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी एकत्रीकरण केले पाहिजे.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
	२. विभागाने ऑनलाईन अर्जांचा आढावा घेऊन अर्जांचे सुधारित नमुने उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
	३. प्रथम व द्वितीय अपिलीय अधिकाऱ्यांच्या साठी सतर्क करणारी लघुसंदेश (SMS) प्रणाली विकसित करणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
५.	वन विभाग	
	१. विभागाने ऑनलाईन सेवा पोर्टल हे आपले सरकार पोर्टलशी एकत्रीकरण करून घेणे आवश्यक आहे.	अनुपालन झाले आहे
	२. ऑनलाईन व ऑफलाईन प्राप्त झालेल्या अर्जांची माहिती विभागाने उपलब्ध करून दिली पाहिजे व पूर्तता अहवाल आयोगाला सादर करणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
	३. ग्रामसभेत माहिती देऊन तसेच भितीपत्रके, कार्यशाळा आयोजित करून विभागाने अधिनियमाच्या अंतर्गत उपलब्ध सेवांच्या बाबत जनजागृती करणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
६.	उद्योग विभाग	
	१. उद्योग सचिव यांनी विभागातर्फे अधिसूचित सेवांचा आढावा घेऊन त्यांची अद्ययावत यादी तयार करणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
	२. महाऑनलाईनने कामगार विभागाच्या पोर्टलचे आपले सरकार पोर्टलशी एकत्रीकरण करणे आवश्यक आहे.	कार्यवाही पूर्ण
	३. अर्जांचा निपटारा होण्यासाठी विभागाने प्रथम व द्वितीय अपिलीय अधिकाऱ्यांसाठी प्रशिक्षण आयोजित केले पाहिजे.	प्रशिक्षण वेळोवेळी आयोजित करणे आवश्यक आहे.

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
७.	महाराष्ट्र क्षेत्र व गृहनिर्माण विकास प्राधिकरण	
	महाराष्ट्र क्षेत्र व गृहनिर्माण विकास प्राधिकरण यांनी वेगळे पोर्टल विकसित केले असून त्याचे आपले सरकार पोर्टलशी एकीकरण आवश्यक आहे.	पूर्तता झाली आहे
८.	शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग	
	लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत विभागाने १८ सेवा अधिसूचित केल्या आहेत. परंतु ऑनलाईन प्रणालीचा वापर अत्यल्प आहे. विभागाने “अ”, “ब” व “क” नमुन्यात दरमहा माहिती सादर करणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
९.	महिला व बालकल्याण विभाग	
	१. विभागाने आढावा घेऊन अधिनियमाच्या अंतर्गत अधिसूचित सेवा समाविष्ट व निरस्त करण्याबाबत निर्णय घेणे आवश्यक आहे.	दिनांक २०.०८.२०१९ रोजीच्या अधिसूचनेन्वये विभागाने ८ सेवा अधिसूचित केल्या आहेत व ५ सेवा निरस्त केल्या आहेत.
	२. विभागाने विविध योजनांच्या अंतर्गत लाभार्थ्यांची संख्या महाऑनलाईनला कळविणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित
१०.	पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभाग	
	१. दोन्ही विभागांनी समन्वय साधून अधिनियमाच्या अंतर्गत अधिसूचित सेवांची पुनरुक्ती टाळली पाहिजे.	प्रलंबित
	२. अर्जाचे नमुने सोपे करणे आवश्यक आहे.	
	३. प्रथम अपिलीय अधिकाऱ्यांची माहिती (नाव व मोबाईल क्रमांक) अद्ययावत करणे आवश्यक आहे.	
	४. विविध योजनांची माहिती प्रदर्शित करावी.	
	५. जाहिरातीद्वारे जनतेमध्ये जागरूकता निर्माण करावी.	
	६. विभागातर्फे उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या सर्व सेवांची माहिती प्रसिद्ध करण्यात यावी.	विभागाने दिनांक २६.१२.२०१९ रोजी मास्टर लिस्ट प्रसिद्ध केली.
११.	सार्वजनिक आरोग्य विभाग	
	१. विभागाने आढावा घेऊन अधिनियमाच्या अंतर्गत अधिसूचित सेवा समाविष्ट व निरस्त करण्याबाबत निर्णय घेणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
	२. प्रादेशिक कार्यालयांमध्ये प्रथम व द्वितीय अपिलीय अधिकाऱ्यांची माहिती प्रदर्शित करण्यात यावी.	प्रलंबित
१२.	पर्यावरण विभाग	
	पर्यावरण विभागाने अधिसूचित केलेल्या चारही सेवा महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ ऑनलाईन पद्धतीने उपलब्ध करून देत असल्याबाबत आयोगाने प्रशंसा केली आहे.	अनुपालन झाले आहे
१३.	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	
	<p>१. सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागातर्फे अधिसूचित दहा सेवांपैकी फक्त पाच सेवा ऑनलाईन उपलब्ध करून देण्यात आल्या आहेत. विभागाने उर्वरित पाच सेवा सुद्धा ऑनलाईन उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे.</p> <p>२. ज्येष्ठ नागरिक ओळखपत्रासाठी प्राप्त ७१,९३८ अर्जांपैकी ६८,१६१ अर्जांवर सेवा विहित कालमर्यादेत उपलब्ध करून देण्यात आली. मात्र दिव्यांग व्यक्तींकडून प्राप्त १४,१३९ अर्ज अद्याप प्रलंबित असून त्यावरील निर्णय त्वरित घेणे आवश्यक आहे.</p> <p>३. यापैकी काही सेवा केंद्र सरकारतर्फे ऑनलाईन उपलब्ध करण्यात आल्या आहेत. थेट लाभ अंतरण पोर्टल (DBT) वर उपलब्ध योजना आपले सरकार पोर्टल वर असावी की नसावी याबाबत राज्य शासनाने त्वरित निर्णय घेणे आवश्यक आहे.</p>	प्रलंबित
१४.	कृषि विभाग	
	१. मृद व पाणी चाचणी ही अधिसूचित सेवा आहे. मात्र महाऑनलाईन द्वारे त्याची आज्ञावली विकसित करण्यात आलेली नाही. सदर काम त्वरित होणे आवश्यक आहे.	पूर्तता करण्यात आली आहे.
	२. कृषि विभागातर्फे वापरल्या जाणाऱ्या "अपेडा" प्रणाली महाऑनलाईनने आपले सरकार पोर्टलशी एकीकरण करणे आवश्यक आहे.	केंद्र शासनाच्या अपेडा प्रणालीद्वारे देण्यात येणाऱ्या सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन तांत्रिक

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
		कारणास्तव करणे शक्य होणार नाही असे महाऑनलाईन ने कृषी विभागास कळविले आहे.
	३. अधिनियमाच्या अंतर्गत नवीन सेवा अधिसूचित करण्यासाठी विभागाने सचिव व आयुक्त स्तरावरील बैठकीचे आयोजन करणे आवश्यक आहे.	प्रलंबित

६.३ सर्व विभागांना लागू होणाऱ्या सूचना व शिफारशी (२०१८-१९)

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
१.	संबंधित विभागप्रमुखांनी विलंबाने कार्यवाही झालेल्या प्रकरणांचा आढावा घ्यावा. महाऑनलाईन यांनी सादर केलेल्या अहवालानुसार प्राप्त अर्ज, निकाली काढलेले अर्ज, प्रलंबित अर्ज व विहित कालावधीनंतर विलंबाने कार्यवाही केलेले अर्ज यांचे विश्लेषण करावे. या संदर्भात क्षेत्रीय कार्यालयांना येणाऱ्या अडचणी जाणून त्यावर उपाययोजना कराव्यात.	सर्व विभागांनी सतत प्रयत्न करण्याची आवश्यकता आहे.
२.	आपले सरकार पोर्टल व्यतिरीक्त, आपल्या विभागातील सेवांबाबत अन्य पोर्टल केलेले असल्यास त्या पोर्टलचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करावे.	अंशतः अनुपालन करण्यात आले आहे.
३.	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम २०१५ च्या प्रभावी अंमलबजावणीकरीता माहिती व जनसंपर्क विभागाच्या मदतीने प्रचार/ प्रसार मोहिम, जाहिरात इ. माध्यमांतून व्यापक प्रमाणात प्रसिद्धी देण्याबाबत कार्यवाही करावी. राज्य लोकसेवा हक्क कायद्या संदर्भात जनजागृती करावी.	जनजागृती मोहीम सतत करण्याची गरज आहे.
४.	सामान्य प्रशासन विभागाने सद्यस्थितीत विविध विभागांकडून अधिसूचित करण्यात आलेल्या सेवांची यादी अद्ययावत करावी.	सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) ने अधिसूचित सेवांची अद्ययावत यादी प्रसिद्ध करावी.

५.	सर्व जिल्हाधिकार्यांनी कार्यरत असणाऱ्या आपले सरकार सेवा केंद्रांची संख्या, कामकाज इ. बाबत आढावा घ्यावा. सदरहू केंद्रामार्फत अर्ज सादर करण्याकरीता नागरीकांपर्यंत माहिती पोहचविण्यासाठी उपाययोजना कराव्यात.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
६.	महाऑनलाईन विभागनिहाय व जिल्हानिहाय प्रलंबित अर्जांची संख्या उपलब्ध होण्याकरीता डॅशबोर्डवर ड्रॉपडाउन सुविधा उपलब्ध करून देण्यात यावी.	पुर्तता करण्यात आलेली आहे.
७.	आयोगास माहिती देण्यात आली आहे की, डिजीटल स्वाक्षरी केलेले ऐपतीचे दाखले व जातीचे प्रमाणपत्र अनेक ठिकाणी स्विकारले जात नाहीत. याबाबत माहिती व तंत्रज्ञान विभागाने आवश्यक ती कार्यवाही करावी.	सद्य स्थितीत ऑनलाईन दाखले डिजीटल स्वाक्षरीने दिले जातात व ते सर्व ठिकाणी स्विकारले जातात.
८.	ऑफलाईन पध्दतीने देण्यात येणाऱ्या अधिसूचित सेवा ऑनलाईन करण्याबाबत वेळापत्रक तयार करून ऑफलाईन सेवा बंद करण्याबाबत (Sunset Clause) चे धोरण तयार करण्यात यावे व ऑफलाईन पध्दतीने दिल्या जाणाऱ्या सर्व सेवा ऑनलाईन पध्दतीने देण्याबाबत कार्यवाही करावी.	प्रलंबित
९.	ज्या विभागांच्या सेवांना अल्प प्रतिसाद आहे त्या सेवांचा आढावा घेण्यात यावा. लोकांपर्यंत सेवेची माहिती पोहोचत नसल्यास मोठ्या प्रमाणात प्रचार व प्रसार, मोहिम राबविणे आवश्यक आहे. सर्व कार्यक्रमांच्या माध्यमातून ही बाब लोकांपर्यंत पोहचवावी.	प्रलंबित
१०.	आपले सरकार पोर्टल व काही सेवा विभागांच्या स्वतंत्र पोर्टलचे समन्वय साधावा. नागरीकांना एका सेवेसाठी दोन वेगवेगळ्या पोर्टलवर अर्ज करावा लागणार नाही याची दक्षता घ्यावी.	प्रलंबित
११.	१. सर्व विभागांनी तसेच त्यांच्या अधिनस्त कार्यालयांनी त्यांना या कायदयान्वये प्राप्त झालेल्या ऑफलाईन अर्जांची माहिती त्यांच्या निपटान्यासह विहित नमुना प्रपत्र "अ", "ब" व "क" मध्ये भरून सामान्य प्रशासन विभागामार्फत आयोगास सादर करावी.	प्रलंबित
	२. महाऑनलाईनने या बाबत संगणक प्रणाली तयार केली आहे. यावर सामान्य प्रशासन विभागाने त्वरित निर्णय घेवून ही प्रणाली डॅशबोर्डसह आयोगास अंतिम करून देण्यात यावी.	प्रलंबित

१२.	विविध विभागांमार्फत देण्यात येणारे काही दाखले, इंग्रजी भाषेत देण्यात येतात, त्यामुळे सर्व सामान्य नागरीकांना याचा बोध होत नाही, याकरीता प्रत्येक विभागांमार्फत देण्यात येणारे दाखले इंग्रजी व मराठी या दोन्ही भाषेत देण्यात यावेत.	प्रलंबित
१३.	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क कायद्याकरीता घोषवाक्य व बोधचिन्ह निश्चित करण्यात आले आहे. सर्व विभागांनी त्यांच्या लेखनसामग्रीवर तसेच सर्व कार्यक्रमांत याचा प्रचार/प्रसार करण्याबाबत विचार करावा.	सद्यस्थितीत ऑनलाईन दिल्या जाणाऱ्या प्रमाणपत्रावर आयोगाचे घोषवाक्य / बोधचिन्ह मुद्रीत करण्यात येतात.
१४.	सर्व विभागांनी नागरीकांना देण्यात येणाऱ्या सेवांसाठी तयार करण्यात आलेल्या अर्जांच्या नमुन्यांचे सुलभीकरण करावे.	सर्व विभागांना सूचना देण्यात आलेल्या आहेत. सतत प्रयत्न करण्याची आवश्यकता आहे.
१५.	संबंधित प्रशासकीय विभागांनी सर्व सेवा आपले सरकार पोर्टलवरून ऑनलाईन स्वरूपात देण्याबाबत तात्काळ कार्यवाही करावी व विभागांच्या सर्व अधिसूचित सेवा ऑनलाईन कराव्यात.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
१६.	सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांनी त्यांच्या अखत्यारीतील आपले सरकार सेवा केंद्रांची यादी जिल्हयाच्या संकेतस्थळावर तात्काळ उपलब्ध करण्यात यावी.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
१७.	सामान्य प्रशासन विभागाने परिपत्रक दि २८.०९.२०१५ अन्वये महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ अंतर्गत नागरीकांना अधिसूचित सेवा ऑनलाईन पुरविण्याची कार्यपद्धती विशद करण्यात आलेली आहे. त्यानुसार नागरीकांना सर्व अधिसूचित सेवा एकाच ठिकाणी एकाच संकेत स्थळावर मिळाव्यात या हेतूने आपले सरकार पोर्टलद्वारे ऑनलाईन अर्ज दाखल करण्याची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे. तथापि, काही शासकीय प्राधिकरणे त्यांच्या स्वतंत्र संकेतस्थळावर अर्ज सादर केल्यासच अपेक्षित सेवा मिळू शकेल अशी भूमिका घेत असल्याचे आयोगाच्या निर्देशनास आले आहे. ही बाब शासनाच्या धोरणाशी विसंगत आहे. याकरीता माहिती तंत्रज्ञान विभागाने शासन धोरणाची अंमलबजावणी करण्याकरीता आदेश निर्गमित करावा.	प्रलंबित. हे प्रथम प्राधान्याने करण्याची आवश्यकता आहे.
१८.	लोकसेवा हक्क कायद्यासंदर्भात विविध विभागाकडून निर्गमित	

केलेले शासन निर्णय व परिपत्रके आयोगास चिन्हांकित कराव्यात .	कार्यवाही पूर्ण
---	-----------------

६.४ विभागनिहाय सूचना व शिफारशी (२०१८-१९)

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
१.	कामगार विभाग	
	१. कामगार विभागाच्या काही सेवांना अल्प प्रतिसाद आहे. विभागाने सदरील अल्प प्रतिसाद असलेल्या सेवांचा आढावा घ्यावा व विश्लेषण करावे.	प्रलंबित
	२. कामगार विभागाच्या एकूण ४१ सेवांची मास्टरलिस्ट तयार करण्यात आली असून यापैकी १० सेवा अद्यापपर्यंत अधिसूचित करण्यात आलेल्या नाहीत. सदरहू सेवा अधिसूचित कराव्या किंवा कसे याबाबत विभागाच्या स्तरावर निर्णय घ्यावा.	मास्टर लिस्ट तयार करण्याची कार्यवाही पूर्ण
२.	गृह विभाग	
	गृह विभागाने १७ सेवा अधिसूचित केल्या आहेत. काही सेवांना, उदा., चारित्र्य प्रमाणपत्र, पासपोर्ट करता ना-हरकत प्रमाणपत्र या सेवांना मोठ्या प्रमाणात प्रतिसाद मिळाला आहे व त्यांचा निपटारा ही चांगला आहे. परंतु अन्य अधिसूचित सेवांना अल्प प्रतिसाद मिळाला आहे. विभागाच्या सचिवांनी अल्प प्रतिसाद मिळालेल्या सेवांचा आढावा घ्यावा व विश्लेषण करावे.	प्रलंबित
३.	परिवहन विभाग	
	१. परिवहन विभागाच्या एकूण ११० सेवांची मास्टर लिस्ट तयार असून त्यापैकी ३६ सेवा अधिसूचित करण्याची कार्यवाही सुरु आहे.	१५ सेवांची मास्टर लिस्ट प्राप्त आहे.
	२. या ३६ सेवांबाबत लवकर निर्णय घेण्यात यावा, या सेवांचे आपले सरकार पोर्टलसोबत इंटिग्रेशन करण्यात यावे.	प्रलंबित

४.	महसूल विभाग	
	१. महसूल विभागांतर्गत सर्व केंद्रांवर अधिनियमांतर्गत अधिसूचित केलेल्या सर्व सेवा देण्याबाबतचा शासन निर्णय निर्गमित करण्यात यावा.	कार्यवाही पूर्ण
	२. नोंदणी व मुद्रांकशुल्क विभागाच्या १४ सेवा अद्यापपर्यंत आपले सरकार पोर्टलशी पूर्णतः इंटीग्रेट झालेल्या नाहीत, त्याबाबत त्वरीत कार्यवाही करण्यात यावी.	
५.	कृषी विभाग	
	१. माती नमुना तपासणी बाबतच्या ५ सेवांना अत्यल्प प्रतिसाद दिसून येतो. याबाबत विभागाने आढावा घ्यावा.	प्रलंबित
	२. केंद्र शासनाच्या 'अपेडा' पोर्टलशी संबंधित असणाऱ्या फळ निर्यातीबाबतच्या ४ सेवांकरीता केंद्र शासनाच्या पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याबाबत विभागाकडून पाठपुरावा करावा. दरम्यान, अशा सेवांसाठी प्राप्त झालेल्या अर्जांची मासिक आकडेवारी आपले सरकार पोर्टलवर सुधारीत करावी.	केंद्र शासनाच्या "अपेडा" प्रणालीद्वारे देण्यात येणाऱ्या सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन तांत्रिक कारणास्तव करणे शक्य होणार नाही असे महाऑनलाईनने कृषी विभागास कळविले आहे.
६.	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	
	या विभागाच्या काही योजनांना आपले सरकार पोर्टलवर अत्यल्प प्रतिसाद दिसतो तथापि, या योजनांना ऑफलाईन पध्दतीने मोठा प्रतिसाद प्राप्त झालेला आहे. अशा योजनांची आज्ञावली तयार करून त्याची चाचणी घेण्यात यावी. जेणेकरून या योजना ऑनलाईन उपलब्ध होतील.	

७.	महिला व बालकल्याण विभाग	
	१. या विभागाच्या १३ सेवा अधिसूचित असून बहुतांश सेवां या अंगणवाडी सेविकांमार्फत घरोघरी जाऊन देण्यात येत असल्याने, ऑनलाईन अर्जांचे प्रमाण कमी दिसून येते. याबाबत विभागाने आढावा घेऊन देण्यात आलेल्या सेवेची सांख्यिकी माहिती ही आपले सरकार पोर्टलवर प्रसिद्ध करावी.	दिनांक २०.०८.२०१९ रोजीच्या अधिसूचनेन्वये विभागाने ८ सेवा अधिसूचित केल्या आहेत व ५ सेवा निरस्त केल्या आहेत.
	२. प्रत्यक्ष लाभार्थ्यांची संख्या मोठी असूनही ऑनलाईन प्रणालीवर अर्ज सादर होत नसल्याने लाभार्थी संख्या कमी दिसून येते. विभागाने प्रत्येक महिन्याच्या १० तारखेपर्यंत लाभार्थी संख्येचे संकलन करून महाऑनलाईनला देण्यात यावे. महाऑनलाईनने लाभार्थी संख्या आपले सरकार पोर्टलवर प्रसिद्ध करावी.	प्रलंबित
८.	अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग	
	विभागाकडून देण्यात येणाऱ्या लाभार्थ्यांची संख्या मोठी असल्याने व सर्व सेवांचे ऑनलाईन पोर्टलचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्यात यावे.	प्रलंबित
९.	पशु संवर्धन, दुग्ध विकास व मत्स्य विभाग	
	पशुसंवर्धन खात्याने अधिसूचित केलेल्या सेवांना ऑनलाईन अत्यल्प प्रतिसाद मिळत आहे. यासंदर्भात विभागाने अशी माहिती दिली की, ऑनलाईन अत्यल्प प्रतिसाद मिळण्याचे मुख्य कारण आहे की, या सर्व सेवा क्षेत्रिय कार्यालय स्तरावर केवळ १ रूपया नाममात्र शुल्क आकारून देण्यात येतात. ऑनलाईन पध्दतीने अर्ज करताना २० रू. शुल्क भरावे लागते. यामुळे ऑनलाईन अर्जांचे प्रमाण कमी आहे. विभागाने प्रत्यक्ष दिलेल्या सेवांची आकडेवारी महाऑनलाईनला उपलब्ध करून द्यावी.	प्रलंबित
१०.	आदिवासी विकास विभाग	
	आदिवासी विकास विभागाने SWAYAM स्वयं-पोर्टल तयार केला आहे. शासनाच्या धोरणाप्रमाणे स्वयं-पोर्टल व आपले सरकार पोर्टल यांचे इंटीग्रेशन करण्याची गरज आहे.	पुर्तता करण्यात आलेली आहे.

११.	विधी व न्याय विभाग	
	१. राज्य विधीसेवा प्राधिकरणाने द्यावयाचे कायदेविषयक मोफत सहाय्य या सेवेकरिता केंद्रशासनाची NALSA ही स्वतंत्र प्रणाली अस्तित्वात आहे. या प्रणालीचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याकरिता केंद्र शासनाची परवानगी विभागाकडून घेण्यात यावी.	प्रलंबित
	२. कायदेविषयक मोफत सहाय्य करीता ऑफलाईन पध्दतीने मोठ्या प्रमाणात अर्ज प्राप्त होतात ते अर्ज ऑनलाईन पध्दतीने कसे घेता येतील याबाबतची कार्यवाही करण्यात यावी.	प्रलंबित
१२.	गृहनिर्माण विभाग	
	म्हाडा व आपले सरकार पोर्टलचे इंटीग्रेशन करण्यात यावे.	कार्यवाही पूर्ण
१३.	अल्पसंख्यांक विकास विभाग	
	NSPT हे केंद्र शासनाचे शिष्यवृत्ती पोर्टल आहे. राज्य शासनाचे माहिती तंत्रज्ञान विभागामार्फत नवीन पोर्टल सुरु होत आहे. हे पोर्टल सर्व विभागांच्या शिष्यवृत्ती करिता राहणार आहे. या पोर्टलचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्यात यावे.	प्रलंबित
१४.	नगर विकास विभाग	
	१. नगर विकास विभागाच्या स्थानिक स्वराज्य संस्थांशी नागरीकांचा मोठ्या प्रमाणात संपर्क येत असल्याने त्यांच्या सर्व सेवांचे इंटीग्रेशन करण्यात यावे.	प्रलंबित
	२. या विभागाच्या ज्या सेवा केंद्र सरकारच्या पोर्टलवरून दिल्या जातात त्या केंद्र सरकारच्या पोर्टलचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करावे.	प्रलंबित
	३. आपले सरकार सेवा केंद्र / नागरी सुविधा केंद्रावर फक्त नगर विकास विभागाच्या सेवा न देता शासनाच्या सर्व विभागांनी अधिसूचित केलेल्या सर्व सेवा नागरीकांना पुरविण्यात याव्यात.	नगर विकास विभागाने परिपत्रक निर्गमित केले आहे.
१५.	ग्रामविकास व पंचायतराज विभाग	
	१. पुणे जिल्हा परिषदेने २०० सेवा अधिसूचित केलेल्या आहेत ही प्रशंसनिय बाब आहे. त्याच धर्तीवर इतर जिल्हा परिषदेने ही आपल्या सेवा अधिसूचित कराव्यात.	ग्राम विकास विभागाने दिनांक १४.०३.२०१९

		आदेशान्वये समिती स्थापन केली आहे. ही बाब शासनाच्या विचाराधिन आहे.
	२. ग्रामविकास विभागाच्या यशोगाथा, नाविन्यपूर्ण प्रकल्प व चांगल्या कार्यपध्दतीचे संकलन करून एकत्रित अहवाल आयोगास सादर करावा.	प्रलंबित
	३. महाऑनलाईनकडून तयार करण्यात आलेले डॅशबोर्ड सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी व गट विकास अधिकाऱ्यांना उपलब्ध करून देण्यात यावेत. सर्व प्रलंबित अर्ज, अपिले आणि विलंबाची सर्व प्रकरणे यावर मुख्य कार्यकारी अधिकारी आणि गट विकास अधिकारी यांनी नियंत्रण ठेवावे.	
	४. विविध विभागांच्या सेवा ग्रामपंचायत स्तरावरील आपले सरकार सेवा केंद्रांमधून एक खिडकी पध्दतीने उपलब्ध करून दिल्या जाव्यात.	
	५. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाचे बोधचिन्ह (Logo) व घोषवाक्य (Tag line) चा वापर ग्रामपंचायत, पंचायत समिती व जिल्हा परिषद यांनी करावा.	
१६.	उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग	
	१. उच्च व तंत्र शिक्षण विभागाच्या एकूण १० सेवा अधिसूचित असून त्या सेवा ऑनलाईन पध्दतीने देण्यात येतात. विभागाची मास्टर लिस्ट तयार नसून लवकर तयार करण्यात यावी.	मास्टर लिस्ट तयार करण्यात आली आहे
	२. उच्च माध्यमिक व कनिष्ठ महाविद्यालयीन अभ्यासक्रमात या कायद्याचा समावेश करण्यात यावा.	प्रलंबित
१७.	शालेय शिक्षण व क्रिडा विभाग	
	या विभागाची मास्टर लिस्ट तयार करून ती सामान्य प्रशासन विभागाकडे पाठविण्यात यावी या विभागाच्या १८ सेवा अधिसूचित करण्यात आल्या होत्या त्यापैकी ०६ सेवा वगळण्यात आल्या असून सद्यस्थितीत १२ सेवा अधिसूचित आहेत.	मास्टर लिस्ट तयार करण्यात आली आहे.
१८.	पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग	
	१. या विभागाच्या २० सेवा अधिसूचित करण्यात आलेल्या आहेत या सर्व सेवा ऑनलाईन पध्दतीने देण्यात येत असून	

	काही सेवांना अत्यल्प प्रतिसाद आहे.	प्रलंबित
	२. पर्यटन हे महत्वाचे व सातत्याने वाढत जाणारे क्षेत्र असल्याने, याबाबत विभाग प्रमुखांनी आढावा घेऊन आयोगास अहवाल सादर करावा.	प्रलंबित
१९.	वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग	
	१. या विभागाच्या एकूण २५ सेवा असून त्यापैकी १८ सेवा ऑनलाईन आहेत. उर्वरित सेवा ऑनलाईन उपलब्ध करण्यासाठी आवश्यक ती कार्यवाही करावी.	विभागाने २० सेवा निरस्त केल्या आहेत. उर्वरित ५ सेवा आपले सरकार पोर्टलवर उपलब्ध आहेत.
	२. विभागाकडून मास्टर लिस्ट तयार करण्यात यावी व ती सेवांची यादी सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) यांना उपलब्ध करून द्यावी.	प्रलंबित

६.५ सर्व विभागांना लागू होणाऱ्या सूचना व शिफारशी (२०१९-२०)

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
१.	ऑफलाईन अर्जांची माहिती प्राप्त होण्याच्या अनुषंगाने माहिती व तंत्रज्ञानाचा वापर करून प्रणाली विकसित करण्याबाबत कार्यवाही करण्याची आवश्यकता आहे. माहिती व तंत्रज्ञान विभाग आणि सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) यांनी याबाबत तातडीने निर्णय घ्यावा.	प्रलंबित
२.	सर्व विभागांनी ते जनतेस देत असलेल्या सर्व सेवांची यादी (मास्टर लिस्ट) तयार करून त्यांच्या संकेतस्थळावर प्रसिद्ध करावी.	१६ विभागांनी कार्यवाही केली आहे. अंशतः अनुपालन करण्यात आले आहे.
३.	सर्व विभागांनी त्यांनी अधिसूचित केलेल्या सर्व सेवा ऑनलाईन करण्यात याव्यात.	अंशतः अनुपालन करण्यात आले आहे. ५०६ अधिसूचित सेवांपैकी ४०९ सेवा आपले सरकार पोर्टलवर ऑनलाईन उपलब्ध आहेत.
४.	ज्या विभागांच्या सेवांना अल्प प्रतिसाद आहे किंवा शून्य प्रतिसाद	

	आहे त्या सेवांचा संबंधीत विभागांनी आढावा घ्यावा व सदरील सेवांबाबत जनजागृती, प्रचार व प्रसार मोहिम इ. उपाययोजना कराव्यात.	प्रलंबित
५.	विभागांच्या ज्या सेवा ऑनलाईन आहेत तथापि, ते त्यांच्या स्वतःच्या पोर्टलवरून जनतेस देत आहेत त्या विभागांनी संबंधीत पोर्टलचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करून घ्यावे. याबाबतची कार्यवाही निश्चित करून त्याबाबतचे वेळापत्रक तयार करण्यात यावे व ते आयोगास सादर करावे.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
६.	ग्राम विकास, नगर विकास व महसूल विभागाने निर्गमित केलेल्या शासन निर्णयाप्रमाणे, सर्व विभागांनी आपले सरकार सेवा केंद्रावर अधिसूचित केलेल्या सर्व सेवा जनतेसाठी उपलब्ध करून देण्यात याव्यात.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
७.	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाबाबत जनजागृतीसाठी सर्व विभागांनी अधिनियमाची व्यापक प्रसिद्धी होण्याकरीता जनजागृती मोहिम राबवावी.	जनजागृती मोहिम सातत्याने करण्याची गरज आहे.
८.	सर्व विभागांनी पदनिर्देशित अधिकारी व सार्वजनिक प्राधिकरणासाठी प्रोत्साहनपर योजना तयार करावी.	प्रलंबित
९.	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमांतर्गत अधिसूचित केलेल्या सेवांबाबत देण्यात येणाऱ्या प्रमाणपत्रावर सामान्य प्रशासन विभागाच्या दिनांक १५.०२.२०२० रोजीच्या परिपत्रकान्वये, राज्य लोकसेवा हक्क आयोगाचे घोषवाक्य / बोधचिन्ह आपले सरकार पोर्टलद्वारे विविध शासकीय विभागाकडून दिल्या जाणाऱ्या प्रमाणपत्रावर मुद्रीत करण्यात यावेत. सदर बाब अधिनियमाच्या प्रचार / प्रसारासाठी उपयुक्त ठरेल.	सद्यस्थितीत ऑनलाईन दिल्या जाणाऱ्या प्रमाणपत्रावर आयोगाचे घोषवाक्य/बोधचिन्ह मुद्रीत करण्यात येतात.
१०.	सर्व विभागांनी त्यांच्या पदनिर्देशित अधिकारी / प्रथम / द्वितीय अपीलीय अधिकारी यांना संगणक संच व अन्य पूरक सोयी सुविधा पुरविण्यात याव्यात.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
११.	सर्व प्रशासकीय विभाग प्रमुखांनी आपले सरकार पोर्टलद्वारे प्राप्त होणारे व प्रलंबित असणारे अर्ज व अपीले यांचा वेळोवेळी आढावा घ्यावा. अर्ज नाकारताना संयुक्तिक कारणे नमूद करावीत. अपीलावर सुनावणीचे आदेश निर्गमित करावेत. विहित कालमर्यादेत अर्जांचा निपटारा व्हावा यासाठी आवश्यक त्या	सातत्यपूर्ण कार्यवाही आवश्यक आहे.

	सूचना निर्गमित कराव्यात.	
१२.	अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीकरिता विभाग / जिल्हास्तरावर राबविण्यात आलेल्या नाविन्यपूर्ण उपाययोजनांची माहिती आयोगाला उपलब्ध करून देण्यात यावी.	नाशिक, पुणे, चंद्रपूर, वर्धा, अहमदनगर, गडचिरोली, गोंदिया, सोलापूर, वाशिम, धुळे व पालघर जिल्ह्यांनी आणि महसूल विभाग, राज्य उत्पादन शुल्क व यशदा यांनी राबविण्यात आलेल्या नाविन्यपूर्ण उपाययोजनांची माहिती आयोगाला सादर करण्यात आली आहे व अहवालात त्याबाबत सविस्तर माहिती देण्यात आली आहे.
१३.	सर्व विभागीय आयुक्त / जिल्हाधिकारी यांनी लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीकरिता मासिक आढावा नियमित घ्यावा व अधिनियमाच्या अंमलबजावणीबाबत कार्यवाही अधिक प्रभावी करण्याकरिता उपाययोजना कराव्यात.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
१४.	सर्व जिल्हाधिकारी यांनी आपल्या जिल्ह्यातील सर्व विभागांच्या प्रथम व द्वितीय अपिलीय अधिकारी यांनी किती प्रकरणांमध्ये दंडाची आकारणी केली आहे याबाबतची एकत्रित माहिती आयोगाच्या कार्यालयास नियमित उपलब्ध करून द्यावी.	सर्व विभागांना सूचना देण्यात आलेल्या आहेत.
१५.	सर्व विभागांनी विहित कालमर्यादेत निपटारा न झालेल्या अर्जांचा / अपिलांचा आढावा घेवून गोषवारा तयार करून लोकसेवा आयोगास उपलब्ध करून देण्यात यावा व त्यावर योग्य त्या उपाययोजना कराव्यात.	प्रलंबित
१६.	सर्व जिल्हाधिकारी यांनी जिल्हावार ऑनलाईन अर्ज / अपिलांचा निपटारा करण्याकरिता आपले सरकार पोर्टलचा प्रभावी वापर करणे, डॅशबोर्ड, ऑनलाईन प्रणाली यांच्याबाबत येणा-या तांत्रिक अडचणीबाबत महाआयटी मंडळामार्फत आवश्यक ती कार्यवाही करावी.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
१७.	सर्व जिल्हाधिका-यांनी आपल्या कार्यक्षेत्रात कार्यान्वित असलेले व बंद असलेल्या आपले सरकार सेवा केंद्राचा नियमित आढावा घ्यावा व बंद होणा-या केंद्राच्या अडचणीचे निराकरण करून, ती केंद्रे कशी सक्षम होतील. याबाबत उपाययोजना कराव्यात.	प्रलंबित
१८.	सर्व विभागांनी लोकसेवा हक्क अधिनियमाबाबत राज्य प्रशिक्षण	

	धोरणांतर्गत जिल्हा / विभागस्तरावर, विभागीय प्रशिक्षण संस्थांमार्फत जिल्हयातील सर्व विभागातील पदनिर्देशित अधिकारी व अपिलीय अधिकारी यांचे प्रशिक्षण आयोजित करण्यात यावे व त्यांना जागरूकता व तांत्रिक प्रशिक्षण महाआयटी मंडळाकडून व यशदा मार्फत देण्यात यावे.	सातत्यपूर्ण कार्यवाही आवश्यक आहे.
१९.	सर्व विभागीय आयुक्तांनी त्यांच्या अधिनस्त जिल्हाधिकारी तसेच मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांच्या बैठकीच्या वेळेस महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणीबाबत आढावा घ्यावा.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
२०.	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमानुसार नाशिकच्या जिल्हाधिकाऱ्यांनी दिनांक २६.०१.२०२० रोजी नवीन ८१ सेवा अधिसूचित केल्या आहेत व सदर पुढाकाराला जनतेकडून उत्फुर्त प्रतिसाद मिळत आहे. आयोगाने सदर कौतुकास्पद कामगिरीची दखल घेतली आहे. दिनांक ०४.०३.२०२० रोजी आयोगाने महसूल विभागाला पत्र लिहून उपरोक्त पद्धत इतर जिल्हयांमध्ये प्रतीकृत करण्याची शक्यता तपासण्याची शिफारस केली आहे.	महसूल विभागाकडून याबाबत सर्व विभागीय आयुक्तांचे अभिप्राय मागविण्यात आलेले आहे.
२१.	पुण्याच्या पोलीस आयुक्तालयाने गा-हाण्यांचे निराकरण करण्यासाठी सर्वोत्तम सेवा व पिडीत साहाय्य (सेवा) योजना सुरु केली आहे. आयोगाने सदर कौतुकास्पद कामगिरीची दखल घेतली आहे. दिनांक १३.१२.२०१९ रोजी आयोगाने गृह विभागाला पत्र लिहून उपरोक्त पद्धत इतर पोलीस आयुक्तालयात प्रतीकृत करण्याची शक्यता तपासण्याची शिफारस केली आहे.	प्रलंबित

६.६ विभागनिहाय सूचना व शिफारशी (२०१९-२०२०)

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
१.	सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.)	
	१. प्रशासकीय विभागांनी अधिसूचित केलेल्या सेवांपैकी काही सेवांना अत्यल्प / शुन्य प्रतिसाद आहे. अशा सेवांच्या बाबतीत संबंधीत विभागांनी कार्यवाही करण्याबाबत सामान्य प्रशासन विभागाने निर्देश निर्गमित करावेत.	सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.) यांचेकडून सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.
	२. सर्व प्रशासकीय विभागाकडून देण्यात येणाऱ्या सेवांची मास्टर लिस्ट तयार करून नागरीकांसाठी उपलब्ध होण्याकरीता संबंधीत विभागाच्या संकेतस्थळावर प्रसिद्ध करण्याबाबतचे	अंशतः कार्यवाही पूर्ण १६ विभागांनी मास्टर लिस्ट

	आदेश निर्गमित व्हावेत.	तयार केली आहे.
	३. अधिनियमाच्या कलम-३ मधील तरतूदीनुसार सर्व क्षेत्रिय कार्यालयांनी जनतेस पुरविण्यात येणाऱ्या सेवा, यांची नियत कालमर्यादा, पदनिर्देशित तसेच प्रथम / द्वितीय अपिलीय अधिकारी यांची माहिती दर्शनी भागात फलक लावून प्रदर्शित करावी असे निर्देश सर्व विभागांना देण्यात यावेत.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
	४. अधिनियमाच्या कलम २०(५) (क) मधील तरतूदीनुसार उत्कृष्ट पदनिर्देशित अधिकाऱ्याला तसेच प्राधिकरणाला प्रोत्साहन देण्यासाठी म्हणून रोख रक्कम व प्रशस्ती प्रमाणपत्र देण्यासाठी प्रोत्साहनपर योजना तयार करावी.	प्रलंबित
	५. प्रशासकीय विभागांनी त्यांच्याकडील आर्थिक तरतूदी मधून सर्व पदनिर्देशित अधिकारी / अपिलीय अधिकारी यांना संगणक व इतर अनुषंगिक तांत्रिक सुविधा देण्याबाबत कार्यवाही करण्यात यावी असे निर्देश निर्गमित करण्यात यावेत	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
२.	शालेय शिक्षण व क्रिडा विभाग	
	१. या विभागाचे एन.आय.सी. द्वारे विकसित केलेले "सरल पोर्टल" कार्यरत आहे. त्यामुळे आपले सरकार पोर्टलवर त्यांच्या सेवांना अत्यल्प प्रतिसाद असल्याचे दिसून येतो. माहिती तंत्रज्ञान, एन.आय.सी., महा आयटी कंपनी यांचे प्रतिनिधीचा अभ्यास गट स्थापन करून अत्यल्प प्रतिसाद असलेल्या सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याबाबत निर्णय घ्यावा.	शालेय शिक्षण विभागाने १८ सेवा अधिसूचीत केल्या होत्या. त्यापैकी ६ सेवा निरस्त केल्या आहेत. उर्वरित १२ सेवा आपले सरकार पोर्टलवर उपलब्ध आहेत.
	२. महाराष्ट्र उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाचे स्वतंत्र पोर्टल अस्तित्वात आहे. त्या पोर्टल मार्फत सर्व सेवा विद्यार्थी / शिक्षक / व्यवस्थापन यांना पुरविण्यात येतात. या सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्यात यावे.	
३.	पर्यटन विभाग	
	१. या विभागाच्या सेवा जास्तीत जास्त ऑफ लाईन पध्दतीने देण्यात येतात त्या सेवांची / अपिलांची एकत्रित राज्याची माहिती आयोगास प्रपत्र "अ", "ब" व "क" मध्ये सादर करावी.	प्रलंबित
	२. महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळामार्फत पुरविण्यात येणाऱ्या लोकसेवांची सूची तसेच नियत कालमर्यादा, विहित नमुना किंवा शुल्क, पदनिर्देशित अधिकारी, प्रथम / द्वितीय अपिलीय अधिकारी यांचा तपशील कार्यालयाच्या दर्शनी भागावर सूचना फलकावर आणि त्यांच्या संकेतस्थळावर प्रदर्शित करण्यात यावा.	प्रलंबित

४.	वन विभाग	
	१. प्रधान सचिव, वन विभाग यांनी महाफॉरेस्ट प्रणालीवरील सेवा आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेट करण्याबाबत माहिती तंत्रज्ञान विभाग, महाआयटी महामंडळ यांच्या समवेत बैठक आयोजित करून कार्यवाही करावी.	कार्यवाही पूर्ण
	२. या विभागाच्या महाफॉरेस्ट वेबसाईटवर कोणतेही शुल्क आकारण्यात येत नाही. आपले सरकार पोर्टलद्वारे अर्ज सादर केल्यास भराव्या लागत असलेल्या शुल्कामध्ये सुट मिळण्याबाबतचा विषय धोरणात्मक बाब असल्यामुळे शासनस्तरावर मांडण्यात यावा.	प्रलंबित
५.	परिवहन विभाग	
	केंद्र शासनाचे “वाहन व सारथी” या एन.आय.सी. द्वारे विकसित करण्यात आलेले स्वतंत्र पोर्टलचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याकरिता केंद्र शासनाने परवानगी दिलेली आहे. त्या सर्व अधिसूचित सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन पूर्ण करण्यात यावे.	प्रलंबित
६.	वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग	
	प्रधान सचिव, वैद्यकीय शिक्षण विभाग यांनी अल्प मागणी असलेल्या सेवांचा आढावा व मुल्यांकन करावे तसेच नागरीकांची मागणी असलेल्या अन्य काही सेवा अधिसूचित करण्याबाबत विचार करावा. या सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्यात यावे.	विभागाने २० सेवा निरस्त केल्या आहेत. उर्वरित ५ सेवा आपले सरकार पोर्टलवर उपलब्ध आहेत.
७.	अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग	
	१. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम २०१५ या कायद्याची प्रसिध्दी व प्रचार करण्यात यावा. २. आपले सरकार सेवा केंद्रामार्फत सर्व अधिसूचित सेवा उपलब्ध करून देण्यात याव्यात.	प्रलंबित
८.	उद्योग विभाग	
	“मैत्री” पोर्टल वरील अधिसूचित सेवांकरिता प्राप्त होणा-या अर्जांचा तपशील आपले सरकार पोर्टलवर प्रतिबिंबित होण्याबाबत महाआयटी मंडळामार्फत उपाययोजना कराव्यात तसेच मैत्री व आपले सरकार पोर्टलचे इंटीग्रेशन करावे.	प्रलंबित

९.	महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण	
	<p>१. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ ची अंमलबजावणी प्रभावीपणे करण्यासाठी कार्यालयाच्या दर्शनी भागात अधिसूचित सेवा, विहित कालावधी, पदनिर्देशित अधिकारी, अपिलीय अधिकारी यांचे तपशील दर्शविणारा फलक लावण्यात यावा.</p> <p>२. कर्मचारी / नागरीकामध्ये शिबिरे / मेळावे इ. माध्यमातून कायद्याचा प्रचार / प्रसार करण्यात यावा.</p> <p>३. प्रपत्र "अ", "ब" व "क" मध्ये ऑफलाईन स्वरूपात प्राप्त होणा-या अर्ज / अपिलांची एकत्रित राज्याची माहिती सादर करावी.</p>	प्रलंबित
१०.	पशु संवर्धन, दुग्ध विकास व मत्स्य व्यवसाय विकास विभाग	
	<p>१. या विभागाच्या काही सेवा ऑफलाईन स्वरूपात दिल्या जातात. या सेवांना ऑनलाईन प्रणालीवर शुन्य प्रतिसाद आहे त्या सेवांबाबत प्रचार व प्रसिध्दी करण्यात यावी. विभागाने सर्व सेवांचा आढावा घेऊन आवश्यक सेवा अधिसूचित कराव्यात.</p>	प्रलंबित
	<p>२. तारापोरवाला मत्स्यालयाचे तिकिट वितरण ही सेवा ऑनलाईन स्वरूपात देण्यात येते. तथापि आपले सरकार पोर्टल वरून अर्ज करतांना रुपये २०/- इतके नोंदणी शुल्क अधिकचे भरावे लागत असल्याने त्या सेवेला ऑफलाईन स्वरूपात लाभ घेतला जातो. याबाबत विभागाने शासन पातळीवर योग्य तो निर्णय घ्यावा.</p>	प्रलंबित
११.	कृषी विभाग	
	<p>१. कृषि विभागाच्या काही सेवा त्यांच्या "अपेडा" या पोर्टल वरून देण्यात येतात. अपेडा पोर्टलचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याबाबत उचित निर्णय घेण्यात यावा.</p>	<p>केंद्र शासनाच्या "अपेडा" प्रणालीद्वारे देण्यात येणाऱ्या सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन तांत्रिक कारणास्तव करणे शक्य होणार नाही. असे महाऑनलाईने कृषी विभागास कळविले आहे.</p>
	<p>२. ज्या सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करता येत नाही, त्या सेवांच्या बाबतीत प्रपत्र "अ", "ब" व "क" मध्ये एकत्रित राज्याची माहिती विभागामार्फत आयोगास सादर करावी.</p>	प्रलंबित
	<p>३. एन.आय.सी. पुणे यांनी विकसित केलेले "ई परवाना" हे वेबबेस्ट अॅप्लीकेशन आपले सरकार पोर्टलशी जोडण्यात यावे.</p>	प्रलंबित

	४. कृषी विभागाच्या माती व पाणी नमुना तपासणी तसेच कृषी विद्यापीठामार्फत बी-बियाणे व रोपे पुरविणे, शेतकऱ्यांना तुषार व ठिबक संच पुरविणे इ. शेतकऱ्यांच्या दृष्टीने महत्वाच्या सेवांबाबत आढावा घेऊन अधिसूचित करण्याबाबत विचार करण्यात यावा.	प्रलंबित
१२.	माहिती तंत्रज्ञान विभाग	
	१. महानगरपालिका, नगरपालिका, जिल्हा परिषदा, पंचायत समिती, यांच्या मार्फत पुरविण्यात येणा-या सेवा त्यांच्या स्वतंत्र पोर्टलवरून पुरविण्यात येतात. सदर पोर्टलचे "आपले सरकार" पोर्टलशी इंटीग्रेशन करावे.	प्रलंबित
	२. विभागीय आयुक्त, जिल्हाधिकारी, पदनिर्देशित अधिकारी तसेच अपिलीय अधिकारी यांना डॅशबोर्ड सुविधा उपलब्ध करून देण्यात याव्यात.	कार्यवाही पूर्ण
	३. विभागातील प्रशासकीय बदलीनंतर त्या जागी आलेल्या नविन अधिकाऱ्याची माहिती व भ्रमणध्वनी अद्ययावत करण्याची दक्षता संबंधित विभागाच्या मदतीने माहिती तंत्रज्ञान विभागाने घ्यावी.	सातत्यपूर्ण कार्यवाही आवश्यक आहे.
	४. वन, कृषि, परिवहन विभाग व इतर विभागाच्या स्वतंत्र पोर्टल मार्फत सेवा वितरित केल्या जातात, त्या पोर्टलचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्यात यावे.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
	५. राज्यातील आपले सरकार सेवा केंद्रांची अद्ययावत माहिती आयोगास नियमित उपलब्ध करून देण्यात यावी.	सातत्यपूर्ण कार्यवाही आवश्यक आहे.
	६. डी.बी.टी. पोर्टल वरून देण्यात येणा-या सेवा आपले सरकार पोर्टल बरोबर इंटीग्रेशन करण्याबाबत शासन स्तरावर धोरण ठरविण्यात यावे.	प्रलंबित
१३.	गृह विभाग	
	१. विभागामार्फत देण्यात येणा-या सेवांची मास्टरलिस्ट तयार करून विभागाच्या संकेतस्थळावर जनतेकरीता प्रसिध्द करावी व त्याची प्रत सामान्य प्रशासन विभाग व आयोगास देण्यात यावी.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
	२. लोकसेवांची सूची, नियत कालमर्यादा, विहित नमुना व शुल्क पदनिर्देशित अधिकारी, प्रथम व द्वितीय अपिलीय अधिकारी यांचा तपशील सूचना फलकावर दर्शनी भागात लावण्यात यावा.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
१४.	नगर विकास विभाग	
	१. नगर विकास विभागाची मास्टर लिस्ट अंतीम करण्यात यावी. नगर विकास विभागाची एकत्रित अधिसूचित केलेल्या सेवांची यादी नागरिकांकरिता प्रसिध्द करावी.	नगरविकास विभाग-१ यांनी मास्टर लिस्ट तयार केली आहे. नगरविकास

		विभाग-२ ची मास्टर लिस्ट प्रलंबित आहे.
	२. महानगर पालिकांचे ऑनलाईन पोर्टल आपले सरकार सेवा पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्यात यावे.	प्रलंबित
	३. नगर विकास विभाग यांच्या एकूण ५७ सेवा अधिसूचित करण्यात आलेल्या आहेत. त्यापैकी ज्या सेवांचे इंटीग्रेशन पूर्ण झालेले नाही, अशा सेवांचे इंटीग्रेशन तात्काळ पूर्ण करण्यात यावे.	प्रलंबित
	४. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेकडून देण्यात येणा-या सर्व सेवा आपले सरकार सेवा केंद्रावर उपलब्ध करून देण्यात याव्यात.	प्रलंबित
१५.	महिला व बालकल्याण विभाग	
	१. विभागाने नविन सेवा अधिसूचित करण्याबाबत विचार करावा.	दिनांक २०.०८.२०१९ रोजीच्या अधिसूचनेन्वये विभागाने ८ सेवा अधिसूचित केल्या आहेत व ५ सेवा निरस्त केल्या आहेत.
	२. अधिसूचित सेवांकरीता येणा-या ऑफलाईन अर्जांची तपशिलवार माहिती विहित "अ", "ब" व "क" नमून्यामध्ये एकत्रित आकडेवारी आयोगास सादर करण्यात यावी.	प्रलंबित
१६.	पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभाग	
	१. विभागाकडून देण्यात येणा-या सेवांची मास्टर लिस्ट तयार करावी व आयोगास उपलब्ध करून द्यावी.	कार्यवाही पूर्ण
	२. अधिसूचित सेवांकरीता येणा-या ऑफलाईन अर्जांची तपशिलवार माहिती विहित "अ", "ब" व "क" नमून्यामध्ये एकत्रित आकडेवारी आयोगास सादर करण्यात यावी.	प्रलंबित
१७.	सार्वजनिक आरोग्य विभाग	
	१. विभागाने नविन सेवा अधिसूचित करण्याबाबत विचार करावा.	प्रलंबित
	२. अधिसूचित सेवांकरीता येणा-या ऑफलाईन अर्जांची तपशिलवार माहिती विहित "अ", "ब" व "क" नमून्यामध्ये एकत्रित आकडेवारी आयोगास सादर करण्यात यावी.	
१८.	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	
	१. क्षेत्रिय कार्यालयामध्ये प्रशिक्षणाची आवश्यकता असल्यास माहिती तंत्रज्ञान विभाग व यशदामार्फत प्रशिक्षणाचे नियोजन करण्यात	

	यावे.	
	२. अधिसूचित सेवांकरीता येणाऱ्या ऑफलाईन अर्जाची तपशिलवार माहिती विहित “अ”, “ब” व “क” नमून्यामध्ये एकत्रित आकडेवारी आयोगास सादर करण्यात यावी.	प्रलंबित
	३. शिष्यवृत्ती संबंधित सेवा या केंद्र शासनाच्या “डीबीटी” पोर्टलवर दिल्या जातात, सदर सेवा केंद्र शासनाची मान्यता घेऊन आपले सरकार सेवा केंद्राशी इंटीग्रेशन करण्याबाबत विचार करण्यात यावा.	
१९.	मृद व जलसंधारण विभाग	
	या विभागाच्या ८ अधिसूचित सेवा आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याची कार्यवाही करण्यात यावी.	प्रलंबित
२०.	ऊर्जा विभाग	
	महावितरण कंपनीमार्फत देण्यात येणाऱ्या सर्व सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्यात यावे.	प्रलंबित

६.७ सर्व विभागांना लागू होणाऱ्या सूचना व शिफारशी (२०२०-२१)

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
१.	ज्या विभागांच्या सेवांना अल्प प्रतिसाद आहे किंवा शून्य प्रतिसाद आहे, त्या सेवांचा संबंधित विभागांनी आढावा घ्यावा या सेवांचे विश्लेषण करावे त्याची कारणे शोधावीत व आवश्यक त्या उपाययोजना कराव्यात त्याचा अहवाल आयोगास सादर करावा.	प्रलंबित
२.	वार्षिक अहवाल सन २०१७-१८, २०१८-१९ व २०१९-२० मधील शिफारशीवर सर्व विभागांनी व विभागनिहाय शिफारशीवर संबंधित विभागांनी त्वरीत कार्यवाही करून पूर्तता अहवाल (Action Taken Report) आयोगास सादर करावा.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
३.	ऑफलाईन अर्जाची व अपिलांची माहिती आयोगाला प्रपत्र “अ”, “ब” व “क” मध्ये प्राप्त होण्याच्या अनुषंगाने माहिती व तंत्रज्ञानाचा वापर करून प्रणाली विकसीत करण्याबाबत कार्यवाही करण्याची आवश्यकता आहे. याबाबत माहिती व तंत्रज्ञान विभाग, सामान्य प्रशासन विभाग (र.व.का.) आणि महाआयटी महामंडळ यांनी तातडीने कार्यवाही करावी.	प्रलंबित

४.	सर्व विभागांनी त्यांनी अधिसूचित केलेल्या सर्व सेवा ऑनलाईन करण्यात याव्यात व अधिसूचित सेवा आणि ऑनलाईन उपलब्ध सेवांची संख्या याची तफावत दूर करावी.	अंशतः अनुपालन करण्यात आले आहे. ५०६ अधिसूचित सेवांपैकी ४०९ सेवा आपले सरकार पोर्टलवर ऑनलाईन उपलब्ध आहेत.
५.	विभागामार्फत पुरविण्यात येणाऱ्या जास्तीत जास्त सेवा अधिसूचित करणे आवश्यक आहे. यास्तव अधिसूचित सेवांचा आढावा घेऊन अधिकाधिक लोकोपयोगी सेवा नव्याने अधिसूचित कराव्यात आणि सर्व विभागांनी मास्टर लिस्ट तयार करून संकेत स्थळावर प्रसिध्द करावी.	अंशतः अनुपालन करण्यात आले आहे.
६.	सर्व विभागांनी आपल्या विभागामार्फत पुरविण्यात येत असलेल्या सेवांबाबत क्षेत्रीय स्तरावर राबविण्यात आलेल्या नाविन्यपूर्ण उपक्रमांची माहिती आयोगास सादर करावी.	अंशतः अनुपालन करण्यात आले आहे.
७.	प्रशासकीय विभागामार्फत, महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी, मेळावे, प्रदर्शने, आठवडी बाजार व भिंतीपत्रके इ. माध्यमातून अधिनियमाची व्यापक प्रसिध्दी करावी.	जागरूकता मोहिम सातत्याने करण्याची आवश्यकता आहे.
८.	विहित कालमर्यादेत निर्णय न होणाऱ्या अर्जांचा व अपिलांचा नियमितपणे आढावा घ्यावा व अडचणीबाबत आयोगाला अहवाल सादर करावा व आवश्यकतेनुसार उपाययोजना कराव्यात.	सन २०२०-२१ मध्ये ९५ टक्के अर्जांचा निपटारा विहित कालमर्यादेत करण्यात आला आहे.
९.	सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांनी आपले सरकार सेवा केंद्रांच्या कामकाजाचा आढावा घेऊन मानकानुसार नविन केंद्रे मंजूर करावीत व सद्यस्थितीतील केंद्रांचे सक्षमीकरण करण्यासाठी आवश्यकतेनुसार उपाययोजना कराव्यात.	सातत्याने कार्यवाही करण्याची आवश्यकता आहे.
१०.	महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ अंतर्गत देण्यात येणाऱ्या सर्व प्रमाणपत्रावर आयोगाचे विहित केलेले बोधचिन्ह व घोषवाक्य यांचा	सद्यस्थितीत ऑनलाईन दिल्या

	वापर करावा.	जाणाऱ्या प्रमाणपत्रावर आयोगाचे घोषवाक्य/बोधचिन्ह मुद्रीत करण्यात येतात.
११.	सर्व जिल्हाधिकार्यांनी या नियमाअंतर्गत सर्व विभागांच्या कामकाजाचा नियमीत आढावा घ्यावा व महाआयटी महामंडळाकडून उपलब्ध करून देण्यात येणाऱ्या समन्वयक गटाच्या मदतीने तांत्रिक प्रशिक्षणाचे आयोजन करण्यात यावे. तसेच त्या अधिनियमाच्या प्रशिक्षणाबाबत कार्यशाळा आयोजित करण्यात याव्यात.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण सातत्याने कार्यवाही करण्याची आवश्यकता आहे.
१२.	सर्व जिल्हाधिकार्यांनी अल्प प्रतिसाद मिळत असलेल्या सेवांचा आढावा घ्यावा व अधिक प्रतिसाद मिळण्यासाठी उपाययोजना कराव्यात.	प्रलंबित
१३.	सर्व जिल्हाधिकार्यांनी आयोगाने निश्चित करून दिलेल्या विहित नमुन्यात कार्यालयांची तपासणी करून तपासणी अहवाल आयोगास सादर करावा. याबाबत तपासणी कार्यक्रम व वेळापत्रक तयार करून आयोगास पाठवावे.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
१४.	सर्व विभागांनी अधिसूचित सेवांचे वितरण अधिक कार्यक्षम व पारदर्शक करण्यासाठी उपाययोजना तयार कराव्यात.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
१५.	सर्व जिल्हाधिकारी व मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांनी आपले सरकार पोर्टलवर उपलब्ध असलेल्या सर्व सेवा या ऑनलाईन पध्दतीने पुरविल्या जातील याबाबत योग्य ती कार्यवाही करावी व ऑफलाईन पध्दतीने प्राप्त अर्जांची माहिती प्रपत्र "अ", "ब" व "क" मध्ये संबंधीत विभागाला जिल्ह्याची एकत्रीत माहिती पाठवावी. संबंधीत विभागाने सर्व जिल्ह्यांची माहिती एकत्रीत करून राज्याची माहिती आयोगाला उपलब्ध करून द्यावी.	प्रलंबित
१६.	सर्व विभागीय आयुक्त यांनी शासकीय जागा आयोगाच्या विभागीय कार्यालयांकरीता उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न करावा.	कोकण विभाग वगळून प्रलंबित
१७.	सर्व विभागीय आयुक्त यांनी सेवा हक्क आयुक्त कार्यालयांकरीता मान्य आकृतीबंधाप्रमाणे अधिकारी/कर्मचारी यांच्याकडून प्रतीनियुक्तीकरीता अर्ज मागवावे.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण

१८.	आपले सरकार पोर्टल व्यतीरिक्त, आपल्या विभागातील सेवांबाबत अन्य पोर्टल केलेले असल्यास त्या पोर्टलचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करावे.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
१९.	सर्व विभागीय आयुक्त / जिल्हाधिकारी यांनी आपल्या जिल्ह्यातील सर्व विभागांच्या प्रथम व द्वितीय अपिलीय अधिकारी यांनी किती प्रकरणांमध्ये दंडाची आकारणी केली आहे याबाबतची एकत्रित माहिती आयोगाच्या कार्यालयास नियमित उपलब्ध करून द्यावी.	प्रलंबित
२०.	सर्व जिल्हाधिकारी यांना महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क कायद्याच्या अंमलबजावणीवर सनियंत्रण करण्यासाठी डॅशबोर्डची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. डॅशबोर्डचा वापर करत असताना तांत्रिक अडचणी निर्माण झाल्यास महाआयटी कार्पोरेशननी तात्काळ दूर कराव्यात.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
२१.	सर्व विभागांनी यशदा आणि महाआयटी मंडळाद्वारे पदनिर्देशित आणि अपिलीय अधिकारी यांचे प्रशिक्षण आयोजित करण्यात यावे.	सातत्यपूर्ण कार्यवाही आवश्यक आहे.
२२.	सर्व विभागीय आयुक्तांनी त्यांच्या अधिनस्त जिल्हाधिकारी तसेच मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांच्या बैठकीच्या वेळेस महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणीबाबत आढावा घ्यावा.	सातत्यपूर्ण कार्यवाही आवश्यक आहे.

६.८ विभागनिहाय सूचना व शिफारशी (२०२०-२१)

अ.क्र.	शिफारस	सद्यःस्थिती
१.	सामान्य प्रशासन विभाग (र. व का.)	
	१. सर्व विभागांना मार्गदर्शन करण्यासाठी एक कार्यशाळा आयोजित करावी.	प्रलंबित
	२. सर्व प्रशासकीय विभागांकडून देण्यात येणाऱ्या सेवांची मास्टर लिस्ट तयार करून नागरीकांसाठी उपलब्ध होण्याकरिता संबंधित विभागांच्या संकेतस्थळावर प्रसिध्द करण्याबाबतचे आदेश निर्गमित व्हावेत.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण १६ विभागांनी मास्टर लिस्ट तयार केली आहे.

२.	वैद्यकिय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग	
	१. अधिसूचीत सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याबाबत महा.आय.टी. महामंडळ यांच्या समन्वयाने विभागाने कार्यवाही करावी.	विभागाने २० सेवा निरस्त केली आहेत. उर्वरित ५ सेवा आपले सरकार पोर्टलवर उपलब्ध आहेत.
	२. नागरीकांची मागणी असलेल्या नवीन सेवा अधिसूचीत करण्यात याव्यात.	प्रलंबित
३.	सार्वजनिक बांधकाम विभाग	
	१. अधिसूचीत सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याबाबत महा.आय.टी.महामंडळ यांच्याशी समन्वयाने विभागाने कार्यवाही करावी.	प्रलंबित
	२. नागरीकांची मागणी असलेल्या नवीन सेवा अधिसूचीत करण्यात याव्यात.	प्रलंबित
४.	माहिती तंत्रज्ञान विभाग	
	१. अधिनियमान्वये विहित केलेल्या कालावधीत अपिले निकाली काढण्याबाबत उदभवणाऱ्या तांत्रिक अडचणीबाबत आढावा घेऊन योग्य ती कार्यवाही महा.आय.टी.महामंडळामार्फत करावी तसेच जिल्हाधिकारी यांना प्रलंबित अपिलांची माहिती मिळण्यासाठी डॅशबोर्ड वृद्धिंगत करावा.	प्रलंबित
	२. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ अंतर्गत विविध प्रशासकीय विभागाकडून देण्यात येणाऱ्या सर्व प्रमाणपत्रांवर आयोगाने विहित केलेले बोधचिन्ह व घोषवाक्य यांचा वापर करावा.	सद्यस्थितीत ऑनलाईन दिल्या जाणाऱ्या प्रमाणपत्रावर आयोगाचे घोषवाक्य/बोधचिन्ह मुद्रीत करण्यात येतात.
	३. अधिसूचीत असलेल्या परंतू ऑनलाईन उपलब्ध नसलेल्या विभागवार सेवानिहाय कारणांचा व सद्य स्थितीचा आढावा घेऊन जास्तीत जास्त सेवा ऑनलाईन उपलब्ध होतील त्या अनुषंगाने कार्यवाही करावी.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण

	४. प्रत्येक पदनिर्देशित अधिकारी, अपिलीय अधिकारी, कार्यालय प्रमुख, जिल्हाधिकारी, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, विभागीय आयुक्त आणि विभागाचे प्रधान सचिव / अपर मुख्य सचिव / सचिव या सर्व स्तरावर डॅशबोर्ड सुविधा उपलब्ध करून द्यावी.	कार्यवाही पूर्ण
	५. ऑफलाईन अर्जाची माहिती “अ”, “ब” व “क” प्रपत्रामध्ये संकलीत करण्याकरीता सॉफ्टवेअर तयार करण्याची कार्यवाही करावी.	प्रलंबित
	६. आपले सरकार पोर्टलवरील सर्व विभागांच्या अधिसूचित सेवांची माहिती अद्यावत करावी.	सातत्यपूर्ण कार्यवाही आवश्यक आहे.
	७. मराठी व इंग्रजी या दोन्ही भाषेत प्रमाणपत्र देण्यासाठी संबंधीत प्रशासकीय विभागाशी चर्चा करून व त्यांची मान्यता घेऊन कार्यवाही करावी.	अंशतः कार्यवाही पूर्ण
	८. आयोगाला ऑनलाईन अर्ज व अपीलांचे मजकूर पाहण्यासाठी सुविधा (View Only) उपलब्ध करून देण्यात यावी. ही सुविधा प्राप्त झाल्यास आयोगाला अधिक नियंत्रण करता येईल.	प्रलंबित
	९. महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणीमध्ये उत्कृष्ट काम करणाऱ्या अधिकाऱ्यांना तात्काळ प्रोत्साहन योजना जाहिर करणे आवश्यक आहे. ह्या प्रोत्साहन योजनेसाठी निवड संगणक प्रणालीद्वारे करण्यात यावी जेणेकरून निष्पक्ष व गुणवत्तेवर आधारीत निवड होईल.	प्रलंबित
५.	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	
	अधिसूचित सेवांचे आपले सरकार पार्टलशी इंटीग्रेशन करण्याबाबत कार्यवाही करावी.	प्रलंबित
६.	मृद व जलसंधारण विभाग	
	या विभागाच्या ८ अधिसूचित सेवा आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याची कार्यवाही करण्यात यावी.	प्रलंबित

७.	नगर विकास विभाग	
	<p>अनेक बैठका व वारंवार सूचना देऊनही, नगर विकास विभागाच्या सर्व अधिसूचीत सेवा आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्यात आलेल्या नाहीत. नगर विकास विभाग, माहिती तंत्रज्ञान विभाग व महा.आय.टी.महामंडळाने नगर विकास विभागाच्या सर्व अधिसूचीत सेवा आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याबाबत तात्काळ कार्यवाही करावी.</p>	<p>१) ५७ सेवा अधिसूचीत केल्या आहेत.</p> <p>२) ३९ सेवा ऑनलाईन उपलब्ध करण्यात आल्या आहेत.</p> <p>३) १८ सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन प्रलंबित आहे.</p>
८.	अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग	
	<p>१. अधिसूचीत सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याबाबत विभागाने तातडीने कार्यवाही करावी. त्याबाबतचे वेळापत्रक आयोगास सादर करावे.</p>	<p>प्रलंबित</p>
	<p>२. ऑफलाईन प्राप्त अर्जाबाबतची एकत्रीत माहिती विहित प्रपत्र "अ", "ब" व "क" मध्ये तयार करून आयोगास सादर करण्यात यावी.</p>	<p>प्रलंबित</p>
९.	ऊर्जा विभाग	
	<p>ऊर्जा विभागाच्या ज्या सेवा इतर पोर्टलमार्फत पुरविण्यात येतात, त्या सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी इंटीग्रेशन करण्याबाबत विभागाने कार्यवाही करावी.</p>	<p>प्रलंबित</p>
१०.	कृषि विभाग	
	<p>मुख्य आयुक्तांनी प्रधान सचिव, कृषि विभाग यांना अधिसूचित सेवांना अत्यल्प प्रतिसाद का मिळत आहे याबाबत विचारणा केली. प्रधान सचिव, कृषि विभाग यांनी आयोगाला माहिती सादर केली की, अनेक सेवा महा-डिबीटी या पोर्टलवरून शेतकऱ्यांना देण्यात येत आहेत. याबाबत सविस्तर माहिती सादर करण्यात येईल. ही माहिती तात्काळ सादर करावी अशी सूचना</p>	<p>या विभागाच्या ११ सेवांची अंमलबजावणी महा-डीबीटी पोर्टलद्वारे सुरु झालेली असून सन २०२०-२१ मध्ये नोंदणी झालेली असून १७,७५,१५२ अर्जाद्वारे ३९,१४,१९० घटक / बाबीकरिता मागणी प्राप्त झाली असून ५,३५,७७६ अर्जांची निवड</p>

	मा. मुख्य आयुक्त यांनी दिली.	लॉटरीद्वारे करण्यात आलेली आहे. निवड झालेल्या अर्जापैकी काम पूर्ण केलेल्या ४८,६८३ शेतकऱ्यांच्या आधार संलग्न बँक खात्यात रु. १,२३,९६,७९,०१० अनुदान वर्ग करण्यात आले आहे
--	------------------------------	---

टिप :- उपरोक्त तक्त्यामध्ये ज्या शिफारशी सोबत प्रलंबित असे दर्शविण्यात आले आहे त्यांचा सद्यस्थिती अहवाल आयोगास अप्राप्त आहे.

६.१ पुढील वाटचाल

सामान्य माणूस हा महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाचा केंद्रबिंदू आहे. नागरीकांना कार्यक्षम, पारदर्शक व कालबद्ध पद्धतीने लोकसेवा उपलब्ध करणे हे अधिनियमाचे उद्दिष्ट आहे. सदर अधिनियम काटेकोरपणे अंमलात आणल्यास प्रशासनात अमुलाग्र परिवर्तन होऊन प्रशासन अधिक लोकाभिमुख होईल. अधिक सुधारणा करण्यासाठी आयोग आपल्या आधीच्या शिफारशी पुनरुक्त करित आहे.

- १) जनजागृती मोहिमा मोठ्या प्रमाणावर राबविण्यात आल्या पाहिजेत. सर्व शासकीय विभाग, स्थानिक स्वराज्य संस्था, लोकप्रतिनिधी, नागरी समाज, सामाजिक माध्यमे, बिगर शासकीय संस्था, यांनी सदर जनजागृती अभियानात सहभागी होणे आवश्यक आहे. दरवर्षी सेवा पंधरवडा साजरा होणे आवश्यक आहे.
- २) प्रत्येक विभागाने सर्व लोकसेवांची एक सर्वसमावेशक यादी तयार करून ती सार्वजनिक कार्यक्षेत्रात प्रकाशित करणे आवश्यक आहे. राज्य शासनाने सर्व सेवांची एकत्रित केंद्रीकृत सर्वसमावेशक यादी प्रकाशित करणे आवश्यक आहे.
- ३) राज्य शासनाच्या सर्व विभाग, उपक्रम, प्राधिकरण, स्थानिक स्वराज्य संस्थामार्फत दिल्या जाणाऱ्या सर्व सेवा लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत अधिसूचित होण्याचा कालावधी निर्धारित करण्यासाठी एक वेळापत्रक राज्य शासनाने प्रकाशित करणे आवश्यक आहे .
- ४) सर्व अधिसूचित सेवांचे आपले सरकार पोर्टलशी व मोबाईल ॲप यांच्याशी एकत्रीकरण अतिशय आवश्यक आहे. ९७ प्रकारच्या सेवा अद्याप आपले सरकार पोर्टलशी एकत्रीकरण केल्या नसल्या बाबत मागील आढावा बैठकीमध्ये आयोगाने नोंद घेतली होती. महानगरपालिका, नगर परिषद, ह्या सारख्या स्थानिक स्वराज्य संस्थांकडून अनेक सेवा उपलब्ध करून दिल्या आहेत, पण नगर विकास विभागाने अधिसूचित केलेल्या सेवा आपले सरकार पोर्टलशी अद्याप जोडल्या गेलेल्या नाहीत.
- ५) सेवांची मागणी करणारे अनेक अर्ज ऑफलाईन पद्धतीने मोठ्या प्रमाणावर प्राप्त होतात. अशा पद्धतीने प्राप्त झालेल्या प्रत्येक अर्जाची विभागाने ऑनलाईन नोंदणी करणे आवश्यक आहे, जेणेकरून त्यावरील कार्यवाहीचे संनियंत्रण करता येईल .
- ६) राज्यामध्ये ३२,५४३ आपले सरकार सेवा केंद्र कार्यरत आहेत व तिथे नागरीकांना ऑनलाईन सेवा सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. मात्र अशा केंद्रांमध्ये मोठ्या प्रमाणावर वाढ होणे गरजेचे आहे.

- ७) आपले सरकार सेवा केंद्रात सर्व अधिसूचित सेवा उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे. दिनांक १९ जानेवारी, २०१८ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार सदर सर्व केंद्रे आपले सरकार सेवा केंद्र म्हणून ओळखली जातील असा निर्णय घेण्यात आला आहे. सदर निर्णय स्वागतार्ह आहे.
- ८) महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणीसाठी प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये जिल्हाधिकाऱ्यांना त्यांच्या कार्यक्षेत्रासाठी नियंत्रक अधिकारी म्हणून नेमण्याचा निर्णय हे ह्या दिशेने टाकलेले एक योग्य पाऊल आहे. प्रत्येक जिल्हाधिकाऱ्याने दरमहा अधिनियमाच्या अंमलबजावणी मधील प्रगतीचा आढावा घेणे आवश्यक आहे, असा मासिक आढावा विभागीय आयुक्तांनी सुद्धा घ्यावा
- ९) मा. पालकमंत्र्यांच्या जिल्ह्यातील दौऱ्याच्या वेळेस महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंमलबजावणीचा आढावा घेण्यासाठी बैठक घेण्याची विनंती त्यांना करण्यात यावी.
- १०) जनतेकडून अत्यल्प किंवा कोणताही प्रतिसाद मिळालेला नाही अशा अनेक सेवा आहेत. संबंधित विभागांनी त्यामागील कारणमीमांसा जाणून त्याचे विश्लेषण केले पाहिजे. सदर सेवांना का प्रतिसाद मिळत नाही, याबाबत सामान्य जनतेचे मत विचारात घेण्यात यावे.
- ११) ऑनलाईन व ऑफलाईन प्रणालींच्या कार्यपद्धतीचे त्रयस्थ यंत्रणे मार्फत लेखापरीक्षण करून घेणे आवश्यक आहे.
- १२) आपले सरकार पोर्टलच्या माध्यमातून उपलब्ध करण्यात आलेल्या सेवेपोटीचा महसूल संबंधित विभाग व स्थानिक स्वराज्य संस्थेला मिळण्याची खबरदारी माहिती तंत्रज्ञान विभागाने घेणे आवश्यक आहे.
- १३) उत्तम कामगिरी करणाऱ्या कर्मचारी / अधिकाऱ्यांसाठी शासनाने प्रोत्साहनपर बक्षिसांची योजना आखणे आवश्यक आहे.
- १४) प्रत्येक पदनिर्देशित अधिकारी, अपिलीय प्राधिकारी, जिल्हाधिकारी, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद व विभागीय आयुक्तांना माहिती तंत्रज्ञानाशी संबंधित आवश्यक अशा सोयीसुविधा उपलब्ध करून देण्यात आल्या पाहिजेत.
- १५) महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या कलम ७ नुसार राज्य शासनाने सर्व सार्वजनिक प्राधिकरणांना विहित कालमर्यादेत सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यास प्रोत्साहित केले पाहिजे. लोकसेवा हक्क अधिनियमानुसार अनेक अर्ज ऑफलाईन प्राप्त झाल्याचे अहवाल प्राप्त झाले असल्याचे निदर्शनास आले आहेत. आयोगाने अनेकवेळा प्रयत्न करून सुद्धा प्राप्त झालेल्या व निराकरण केलेल्या व प्रलंबित ऑफलाईन अर्जांची आकडेवारी उपलब्ध झालेली नाही. त्यामुळे आयोगाला ही मोठी त्रुटी भासत आहे.
- १६) राज्यात ३२,५४३ आपले सरकार सेवा केंद्रे स्थापन करण्यात आल्याचे माहिती व तंत्रज्ञान विभागाने कळविले आहे. त्यामुळे महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या अंतर्गत सर्व सेवा ऑनलाईन पद्धतीने उपलब्ध होण्यासाठी राज्य शासनाने कालबद्ध धोरण तयार करण्याची शिफारस राज्य शासनाला करण्यात येत आहे .
- १७) महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियमाच्या कलम १३ (२) (ब) नुसार राज्यातील सहा महसुली विभागांसाठी प्रत्येकी एक अशा एकूण सहा लोकसेवा आयुक्तांची नेमणूक करणे आवश्यक आहे.. आयुक्तांची ६ पदे सद्यःस्थितीत रिक्त आहेत. ती लवकरात लवकर भरणे आवश्यक आहे.
- १८) अनेक विभागांनी वेगवेगळी पोर्टल विकसित केलेली असल्याचे आयोगाच्या निदर्शनास आल्यामुळे अधिसूचित सेवा एकाच मंचावरून दिल्या जाण्याच्या धोरणाबाबत स्पष्टता असणे आवश्यक आहे. विविध विभागांनी विकसित केलेली विविध पोर्टल आपले सरकार पोर्टलशी

एकीकृत करण्यात यावीत यावर आयोग सातत्याने भर देत आहे. सातत्याने आढावा घेऊन व सूचना देऊन सुद्धा दिनांक ३१.०३.२०२१ पर्यंत ९७ सेवा अद्याप आपले सरकार पोर्टलशी एकत्रीकरण झालेले नाही असे खेदाने नमूद करावेसे वाटते .

- १९) नगर विकास विभागाने आपल्या १८ सेवांचे अद्याप आपले सरकार पोर्टलशी एकत्रीकरण केलेले नाही. एकल मंच धोरणातील ही एक महत्वाची उणीव आहे, कारण राज्यातील जवळपास ५०% जनता शहरी भागात वास्तव्य करीत आहे. आयोगाने नगर विकास विभागाशी अनेक वेळा बैठका घेऊन सुद्धा त्या विभागाच्या १८ सेवांचे अद्याप आपले सरकार पोर्टलशी एकत्रीकरण साध्य झालेले नाही.
- २०) भारत सरकारचे थेट लाभ अंतरण पोर्टल (DBT), तसेच “अपेडा, वाहन, सारथी” या पोर्टलचे “आपले सरकार पोर्टलशी” एकत्रीकरण करण्याबाबत आणखी एक धोरणात्मक निर्णय घेण्याची गरज आहे. या परिस्थितीमध्ये नागरीकांमध्ये संभ्रम निर्माण होतो. मात्र भारत सरकारने विकसित केलेल्या कोणत्याही पोर्टलशी एकत्रीकरण करताना केंद्र शासनाच्या पूर्व परवानगीची आवश्यकता आहे. भारत सरकारचे थेट लाभ अंतरण पोर्टल (DBT) किंवा अन्य अशा पोर्टल वर उपलब्ध असलेल्या अधिसूचित सेवा याबाबत स्पष्ट धोरण विहित करणे आवश्यक आहे.
- २१) सन २०२०-२१ च्या दरम्यान वेळेवर सेवा देण्याचे ९५% व विलंबाने सेवा देण्याचे प्रमाण फक्त ५% असल्याचे महत्वपूर्ण निरीक्षण आयोगाने नोंदविले आहे. त्यामुळे सन २०२०-२१ ह्या वर्षात लोकसेवांचे कालबद्ध वितरण करण्यात मोठी सुधारणा झाल्याचे आढळून आले आहे.
- २२) ऑफलाईन प्राप्त अर्ज व त्यांच्यावरील कार्यवाही ह्याबाबत माहितीचा अभाव ही आयोगापुढील एक महत्वाची समस्या झालेली आहे. माहितीच्या अभावामुळे ऑफलाईन अर्जांच्या प्रलंबित असण्याबाबत तसेच त्यावर कार्यवाही करण्यात विलंब होत असल्याबाबत कोणतेही विश्लेषण करण्यास आयोग असमर्थ आहे. सदर माहिती संकलित करण्यासाठी आयोगाने ‘अ’, ‘ब’ व ‘क’ असे नमुने सर्व विभागांना वितरीत केले होते, परंतु वारंवार प्रयत्न करूनसुद्धा एकत्रित स्वरूपात माहिती आयोगाला सादर करण्यात येत नाही. माहिती तंत्रज्ञानाचा आधार घेऊन माहिती संकलित करण्याची शिफारस आयोगाने केली आहे. शासनाने सदर प्रस्तावावर त्वरित अंतिम निर्णय घेणे आवश्यक आहे.
- २३) सर्व अधिसूचित सेवा ऑनलाईन उपलब्ध असणे आवश्यक आहे. मात्र दिनांक ३१.०३.२०२१ रोजी ५०६ अधिसूचित सेवांपैकी फक्त ४०९ सेवांचे ऑनलाईन उपलब्ध असल्याचे आयोगाच्या निदर्शनास आले आहे. त्यामुळे उर्वरित ९७ प्रकारच्या सेवा या ऑफलाईन अर्ज करूनच घ्याव्या लागतात. अधिसूचित सेवा व प्रत्यक्ष ऑनलाईन उपलब्ध असणाऱ्या सेवा यामधील अंतर त्वरित भरून काढण्याची गरज आहे. प्रत्येक अधिसूचित सेवा ऑनलाईन उपलब्ध असेल यासाठी आवश्यक ती पावले त्वरेने उचलणे आवश्यक आहे.
- २४) राज्यभरात जरी ३२,५४३ आपले सरकार सेवा केंद्रे सेवा पुरवत असली, तरीही फक्त १६,१६५ केंद्रे सक्रीय असल्याचे व १६,३७८ केंद्रे निष्क्रिय असल्याचे आयोगाच्या निदर्शनास आले आहे. सदर केंद्रे आर्थिक दृष्ट्या व्यवहार्य राहण्यासाठी पाऊले उचलणे आवश्यक आहे. चंद्रपूर, वाशिम आणि वर्धा जिल्ह्यात हाती घेतलेला नाविन्यपूर्ण उपक्रम हे राज्यव्यापी केल्यास, सदर केंद्रे आर्थिकदृष्ट्या व्यवहार्य ठरण्यात मदत होईल.

६.१० नाविन्यपूर्ण उपक्रम

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ च्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी सन २०१७ मध्ये महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोगाची स्थापना करण्यात आली. पात्र व्यक्तींना पारदर्शक, कार्यक्षम व कालबद्ध पद्धतीने राज्य शासनाने लोक सेवा पुरवावी असे अधिनियमाचे उद्दिष्ट आहे. अधिनियमाच्या कलम ७ ची उद्दिष्टे हाताळायची साध्य करण्यासाठी “ विहित कालबद्ध मर्यादेत सार्वजनिक सेवांचे वितरण होण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा उपयोग करण्यास राज्य शासनाने सर्व सार्वजनिक प्राधिकाऱ्यांना प्रोत्साहन द्यावे व उद्युक्त करावे . सदर उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाच्या माहिती तंत्रज्ञान विभागाने खालील उपक्रम हाती घेतले आहेत :

- १) ४०९ लोकसेवा ऑनलाईन देण्यात येतात.
- २) बोधचिन्हाची व “आपली सेवा हेच आमचे कर्तव्य“ या घोषवाक्याची निवड लोकांकडून स्पर्धेद्वारा करण्यात आली. जेणेकरून लोकांमध्ये प्रचार व प्रसारास मदत होईल.
- ३) जिल्ह्यामध्ये लोकसेवा अधिकाराच्या अंमलबजावणीसाठी जिल्हाधिकाऱ्यांना नियंत्रण अधिकारी म्हणून घोषित करणे.
- ४) प्रभावी संनियंत्रण करण्यासाठी सर्व सचिव, विभागीय आयुक्त, जिल्हाधिकारी, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांना डॅशबोर्ड उपलब्ध करून देण्यात आला आहे.
- ५) पदनिर्देशित अधिकाऱ्यांनी डिजिटल स्वाक्षरीचा उपयोग करणे. सदर प्रणाली अतिशय गतिमान व सुरक्षित आहे.
- ६) राज्यातील ३२,५४३ आपले सरकार सेवा केंद्रे नागरीकांना ऑनलाईन सेवा पुरवितात.
- ७) पदनिर्देशित व अपिलीय अधिकाऱ्यांना लघुसंदेशाद्वारे (SMS) सतर्क केले जाते .
- ८) अधिनियमाच्या अंतर्गत अधिसूचित सर्व लोकसेवा एकाच मंचावरून (Single Platform) देण्यावर भर
- ९) विविध प्रणालींचे आपले सरकार पोर्टलबरोबर एकीकरण
- १०) विविध विभागांच्या ऑनलाईन सेवांना मिळणाऱ्या प्रतिसादानुसार विभागांचे मूल्यमापन व क्रमवारी
- ११) सार्वजनिक सेवांच्या वितरणातील “सर्वोत्तम कार्यपद्धती“ माहित करून घेण्यासाठी नागपूर येथे राष्ट्रीय परिषद आयोजित करण्यात आली.

उपरोक्त सर्व उपाय योजनांमुळे लोकसेवांचे पारदर्शक, कार्यक्षम व कालबद्ध पद्धतीने वितरण करण्याचे उद्दिष्ट साध्य करण्यास मदत झाली आहे. सन २०२०-२१ मध्ये लोकसेवांचे पारदर्शक, कार्यक्षम व कालबद्ध पद्धतीने वितरण होईल याची काळजी महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोगाने घेतली आहे. सदर कालावधीत लोकसेवांची मागणी करणारे १,५२,३६,१६९ अर्ज प्राप्त झाले आणि निकाली काढण्यात आले. त्या अर्जांपैकी फक्त १,०३,०५७ एवढे अर्जच नामंजूर करण्यात आले. त्यामुळे अर्ज नामंजूर करण्याचे प्रमाण अत्यल्प म्हणजेच १% पेक्षाही कमी असल्याचे दिसून येईल.

६.११ यशोगाथा

आयोगाने अनेक जिल्ह्यांमधील सार्वजनिक सेवांच्या वितरणात लक्षणीय सुधारणा होऊ शकते अशा नाविन्यपूर्ण व उत्कृष्ट कल्पनाची नोंद घेतली आहे. यापैकी काही उपक्रम खालीलप्रमाणे आहेत:

१. गडचिरोली पोलिसांकडून उपक्रम :-

गडचिरोली जिल्ह्यात सार्वजनिक सेवांच्या वितरणात अनेक अनोख्या आव्हानांना सामोरे जावे लागते. या आव्हानांमध्ये कठीण भौगोलिक भूभाग, जिल्ह्याचा 76 % भाग घनदाट जंगल, डाव्या विंग अतिरेकी (नक्षलवादी कारवाई), कमकुवत कनेक्टिव्हिटी आणि आदिवासी लोकसंख्येमध्ये सरकारी योजनांविषयी जागरूकता नसणे यांचा समावेश आहे. या आव्हानांवर मात करण्यासाठी आणि दुर्गम भागात राहणाऱ्या आदिवासी लोकसंख्येला सरकारी योजना - सेवा पुरवण्यासाठी, गडचिरोली पोलिसांनी एक अनोखा पुढाकार घेतला आहे -

"पोलीस दादालोरा खिडकी". ही एकल खिडकी प्रणाली आहे. जिल्ह्याच्या सर्व अतिदुर्गम पोलीस चौक्यांवर स्थापन केलेल्या एकल खिडकी प्रणालीशी लोक संपर्क करतात. संबंधित कागदपत्रे गोळा केली जातात, कॉपी केली जातात, प्रमाणित केली जातात आणि योजनांच्या आवश्यक फॉर्मशी संलग्न केली जातात आणि दादालोरा खिडकीच्या टीमद्वारे ऑनलाइन किंवा ऑफलाइन पाठविली जातात. प्रकल्पाची एक स्वतंत्र टीम संबंधित विभागाचा पाठपुरावा करते आणि नागरीकांना हक्क प्राप्त झाल्याची खात्री करते. गावच्या भेटी (ग्रामभेटी) दरम्यान समान दृष्टिकोन घेतला जातो. त्याचे काही फायदे असे :-

- एकूण २,३१७ जात प्रमाणपत्रे वितरीत
- राज्य सरकारच्या योजनांचे ५,८८८ लाभार्थी
- अपंगत्व, जॉब कार्ड, ड्रायव्हिंग लायसन्स इत्यादी ओळखीशी संबंधित २८,५७४ प्रमाणपत्रे वितरीत
- एकूण ६५० तरुणांना विविध कौशल्यांचे प्रशिक्षण दिले आहे.
- एकूण ३,८०८ शेतकऱ्यांना सवलतीच्या दरात मोफत बियाणे वाटप केले.

आदिवासी लोकसंख्या असलेल्या सर्वात कठीण भागात राज्य लोकसेवा हक्क आयोग उद्दिष्टांच्या अंमलबजावणीसाठी वरील प्रयत्न हे एक महत्वाचे पाऊल आहे. श्री. अंकीत गोयल (I.P.S.), गडचिरोली यांच्या नेतृत्वाखाली गडचिरोली पोलीसांनी अंमलात आणलेली पोलिस दादालोरा खिडकी ही योजना अत्यंत कौतुकास पात्र आहे.

दुर्गम गावातील आदिवासींना सार्वजनिक सेवा पुरविण्याकरीता गडचिरोली पोलिसांचा पुढाकार

२. गोंदिया जिल्हा उपक्रम :-

गोंदिया जिल्ह्यात सर्व ज्येष्ठ नागरीकांना प्रमाणपत्र, नाथयोगी व अन्य दुर्बल घटकातील सदस्यांना जातीचे प्रमाणपत्र, अधिवास प्रमाणपत्र व आधार कार्ड देण्यासाठी विशेष प्रयत्न आणि मोहीम हाती घेण्यात आली आहे. रेशन कार्ड वितरणासाठी विशेष शिबिरे आयोजित करण्यात आली आहेत, समाजातील दुर्बल घटकांना सार्वजनिक सेवा देण्यासाठी केलेले विशेष प्रयत्न हे कौतुकास पात्र आहे.

गोंदिया जिल्ह्यातील नाथयोगी व समाजातील अन्य दुर्बल घटकातील सदस्यांना जात प्रमाणपत्र, अधिवास प्रमाणपत्र, आधार कार्ड देण्यासाठी शिबीर.

३. सोलापूर जिल्हा परिषद उपक्रम :-

जिल्हा परिषद सोलापूरने राज्य लोकसेवा हक्क आयोग या कायद्याबाबत नागरीकांमध्ये जागरुकता निर्माण करण्यासाठी आणि ऑनलाइन सेवांचा लाभ घेण्यासाठी सर्व विभाग प्रमुख, गट विकास अधिकारी आणि उपअभियंत्यांचे जिल्हा पातळीवर प्रशिक्षण आयोजित केले होते. सर्व ग्रामसेवक आणि विस्तार अधिकाऱ्यांसाठी पंचायत समिती स्तरावर अशाच प्रकारचे प्रशिक्षण आणि जागृती शिबिरे आयोजित केली होती. सर्व ग्रामपंचायत आणि पंचायत समिती कार्यालयांमध्ये ते पुरवीत असलेल्या लोकसेवांची यादी प्रदर्शित करणारे फलक लावण्यात आले आहेत. लोकसेवा हक्क कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी गट विकास अधिकारी यांना “नियंत्रण अधिकारी” म्हणून घोषित करण्यात आले आहेत. श्री. दिलीप स्वामी, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, सोलापूर यांनी नागरीकांना राज्य लोकसेवा हक्क अधिनियमाची जाणीव करून देण्यासाठी अनेक उपक्रमांची योजना आखली आहे.

जिल्हा परिषद, सोलापूर, CSC-SPV व महाऑनलाईन यांच्या संयुक्त विद्यमाने

सेवा हक्क अधिनियम तरतुदी बाबत

यथावकाश
सभागृह,
जिल्हा परिषद,
सोलापूर

सर्व विभाग प्रमुख व गट विकास अधिकारी

दिनांक
01/01/2021
वेळ : सकाळी
11 वाजता

यांचे एकदिवसीय कार्यशाळा

जिल्हा परिषद, सोलापूर आयोजित प्रशिक्षण व जनजागृती कार्यशाळा

४. वाशिम जिल्हा उपक्रम :-

राज्यात एकूण 32,543 पेक्षा जास्त आपले सरकार सेवा केंद्रांची स्थापना करण्यात आली आहे. ही केंद्रे नागरीकांना ऑनलाईन लोकसेवा पुरवण्यासाठी खूप चांगली भूमिका बजावत आहेत. वाशिम जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी, श्री. शनमुगाराजन यांनी आपले सरकार सेवा केंद्रांमध्ये स्पर्धा आयोजित केली. या स्पर्धेचा हेतू लोकांपर्यंत सेवा पोहोचविणे आणि वितरित केल्या जाणाऱ्या सेवांची गुणवत्ता सुधारणे आणि सेवांची संख्या वाढविणे असा आहे. ग्राहकांचे समाधान हा त्यामागचा प्रमुख उद्देश आहे. यामुळे विविध केंद्रांमध्ये परस्पर सशक्त स्पर्धेची भावना निर्माण झाली. या स्पर्धेच्या काळात नागरीकांना मिळालेल्या लोकसेवांच्या संख्येत वाढ झाली आहे. त्यामुळे नागरीकांमध्ये समाधानाची भावना व्यक्त होत आहे. या उपक्रमाची इतर जिल्ह्यांनी दखल घेऊन आपल्या जिल्ह्यात पुनरावृत्ती करणे योग्य होईल.

५. धुळे जिल्हा उपक्रम :-

धुळे जिल्हाधिकारी कार्यालयात ADTM KIOSK मशीनद्वारे, जुन्या ७/१२ उतारा रेकॉर्डच्या प्रती, फेरफार उतारा नोंदी, जन्म आणि मृत्यू नोंदीच्या प्रती आणि पेरणी केलेल्या पिकांच्या नोंदी पुरवण्यात येतात. या प्रणालीचे वैशिष्ट्य म्हणजे यासाठी कोणत्याही अर्जाची आवश्यकता नाही आणि नागरिक टच स्क्रीनद्वारे या सेवांचा लाभ घेऊ शकतात. जिल्हाधिकारी, धुळे श्री. जलज शर्मा यांनी असे नमूद केले की ADTM मशीन जर इंटरनेटशी जोडली गेली तर अद्ययावत ७/१२ उतारा व ८ (अ) चा उतारा देणे शक्य होईल. आयोगाने असे नमूद केले आहे की, यापूर्वी अहमदनगर आणि वाशिम जिल्हाधिकारी कार्यालयात अशीच ADTM KIOSK मशीन बसवण्यात आली होती.

६. महसूल विभागाकडून उपक्रम :-

महसूल विभागाने लोकसेवांचे वितरण सुधारण्यासाठी दोन अतिशय चांगल्या उपक्रमांची घोषणा केली आहे. २ सप्टेंबर, २०२० च्या शासननिर्णयाद्वारे गावातील ७/१२ उतार्यामध्ये अनेक सुधारणा केल्या आहेत. ७/१२ उतार्यामध्ये एकूण ११ बदल करण्यात आले आहेत यामुळे हा महत्त्वपूर्ण दस्तऐवज अधिक पारदर्शक आणि स्पष्ट झाला आहे. प्रस्तावित केलेला दुसरा महत्त्वाचा बदल म्हणजे मोबाईल ॲपचा वापर करून शेतकऱ्यांनी पेरलेल्या पिकांचे स्वयं-अहवाल देणे, या दोन्ही उपक्रमांची यशस्वी अंमलबजावणी झाल्यास लोकसेवांच्या वितरणात निश्चितच सुधारणा होईल.

७. राज्य उत्पादन शुल्क विभागाचा उपक्रम :-

पूर्वीच्या सरकारी अधिसूचनेच्या अधीन राहून, राज्य उत्पादन शुल्क विभागाने २८ डिसेंबर, २०२० रोजी एकूण ५१ सेवा अधिसूचित केल्या आहेत. ही अधिसूचना अतिशय व्यापक आहे आणि यामध्ये लोकसेवा प्रधान करण्यासाठी असलेली नियत कालमर्यादा, पदनिर्देशित अधिकारी, प्रथम व द्वितीय अपिलीय अधिकारी यांचा समावेश आहे. ५१ अधिसूचित लोकसेवांपैकी २७ सेवा ऑनलाईन उपलब्ध आहेत आणि उर्वरित २४ सेवांसाठीचे सॉफ्टवेअर महाआयटी कॉर्पोरेशन विकसित करत आहे. प्रत्येक

विभागाने महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क कायद्यांतर्गत प्रदान करण्यात येत असलेल्या सर्व सेवा अधिसूचीत करण्यासाठी आयोगाने निर्देश दिले आहेत.

८. यशदा द्वारा उपक्रम :-

यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधनी, पुणे (यशदा) द्वारे सखोल अभ्यासाकरिता जन्म प्रमाणपत्र, जात प्रमाणपत्र, उत्पन्न प्रमाणपत्र, नॉनक्रीमिलेयर प्रमाणपत्र, वय, राष्ट्रीयत्व आणि अधिवास प्रमाणपत्र, विवाह प्रमाणपत्र, मृत्यू प्रमाणपत्र इ. अशा चौदा सेवांची निवड केली आहे. तपशीलवार अभ्यासासाठी, सेवेसाठी लागणारा वेळ, सेवेकरिता लागणारे शुल्क आणि डिजिटलायझेशन करिता विविध लागणाऱ्या घटकांचा यशदा अभ्यास करेल. हा एक उत्कृष्ट उपक्रम आहे आणि सार्वजनिक सेवांचे वितरण सुधारण्यास याची मदत होईल.

९. पालघर जिल्ह्यातील तलासरी तालुक्यात उपक्रम :-

प्रांत अधिकारी व गट विकास अधिकारी, तलासरी यांनी संयुक्तपणे जिल्हा परिषदेच्या शाळांमध्ये इयत्ता पाचवी ते दहावीपर्यंत शिकणाऱ्या सर्व आदिवासी विद्यार्थ्यांना जातीचे प्रमाणपत्र देण्यासाठी मोहीम आयोजित केली आहे. या उपक्रमाला "माझा दाखला माझी ओळख" असे म्हटले आहे.

तलासरी हा प्रामुख्याने आदिवासी लोकसंख्या असलेला तालुका आहे. जिल्हा परिषदेच्या १५५ शाळांमध्ये सर्वेक्षण करण्यात आले आणि त्यात असे आढळून आले की, इयत्ता पाचवी ते दहावी पर्यंत शिकणाऱ्या १०,०३३ आदिवासी विद्यार्थ्यांपैकी फक्त १,४७१ आदिवासी विद्यार्थ्यांकडे त्यांच्या जातीचे प्रमाणपत्र होते आणि ८,५६२ आदिवासी विद्यार्थ्यांकडे त्यांचे जात प्रमाणपत्र नव्हते. श्रीमती अश्विनी मांजे, प्रांत अधिकारी आणि श्री. राहुल म्हात्रे, गट विकास अधिकारी यांनी संयुक्तपणे या मोहिमेचे आयोजन केले आणि तलासरी तालुक्यातील जिल्हा परिषद शाळांमध्ये शिकणाऱ्या सर्व आदिवासी विद्यार्थ्यांना जातीचे प्रमाणपत्र दिले जाईल याची खात्री करण्यासाठी या उपक्रमाचे नियोजन केले. आतापर्यंत ७,४७० विद्यार्थ्यांना जातीचे प्रमाणपत्र देण्यात आले आहे, असे मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, पालघर यांनी कळविले आहे. हा चांगला उपक्रम निश्चितच अनुकरणीय आहे.

पालघर जिल्ह्यातील तलासरी तालुक्यातील आदिवासी समाजातील
विद्यार्थ्यांना जातीचे प्रमाणपत्र वाटप

१०. मावळ तालुका, पुणे जिल्हाद्वारे उपक्रम :-

पुणे जिल्ह्यातील मावळ तालुक्यात “शासन आपल्या दारी” हा अभिनव उपक्रम हाती घेण्यात आला आहे. ग्रामपंचायत स्तरावर आयोजित विशेष शिबिरांमध्ये ग्रामस्थांना सरकारी योजना आणि सेवा पुरविल्या जातात. विशेष शिबिरात ग्रामस्थांना शासकीय योजना / सेवा देण्यासाठी विविध शासकीय विभाग एकत्र येतात. सार्वजनिक सेवांचे वितरण सुधारण्यासाठी ही एक चांगली सुरुवात आहे आणि त्याची पुनरावृत्ती केली जाऊ शकते.

परिशिष्ट - अ

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार

वर्ष १, अंक ३२(३)]

शुक्रवार, ऑगस्ट २१, २०१५/श्रावण ३०, शके १९३७

[पृष्ठे ११, किंमत : रुपये २३.००

असाधारण क्रमांक ५२

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र विधानमंडळाचे अधिनियम व राज्यपालांनी प्रख्यापित केलेले अध्यादेश व केलेले विनियम.

अनुक्रमणिका

सन २०१५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३१.—महाराष्ट्र राज्यात पात्र व्यक्तींना पारदर्शक, कार्यक्षम व समयोचित लोकसेवा देण्याकरिता आणि तत्संबंधित व तदानुषंगिक बाबींकरिता तरतूद करण्यासाठी अधिनियम.	पृष्ठे १-११
--	----------------

दिनांक १९ ऑगस्ट २०१५ रोजी माननीय राज्यपालांनी संमती दिलेला महाराष्ट्र विधानमंडळाचा पुढील अधिनियम माहितीसाठी, याद्वारे, प्रसिद्ध करण्यात येत आहे.

डॉ. मंगला ठोंबरे,
प्रभारी प्रारूपकार-नि-सहसचिव,
महाराष्ट्र शासन,
विधि व न्याय विभाग.

सन २०१५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३१.

(माननीय राज्यपालांची संमती मिळाल्यानंतर “महाराष्ट्र शासन राजपत्रात” दिनांक २१ ऑगस्ट २०१५ रोजी प्रथम प्रसिद्ध केलेला अधिनियम.)

महाराष्ट्र राज्यात पात्र व्यक्तींना पारदर्शक, कार्यक्षम व समयोचित लोकसेवा देण्याकरिता आणि तत्संबंधित व तदानुषंगिक बाबींकरिता तरतूद करण्यासाठी अधिनियम.

ज्याअर्थी, राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नव्हते ;

आणि ज्याअर्थी, यात यापुढे दिलेल्या प्रयोजनांसाठी, महाराष्ट्र राज्यात पात्र व्यक्तींना पारदर्शक, कार्यक्षम व समयोचित लोकसेवा देण्याकरिता आणि पात्र व्यक्तींना लोकसेवा देणाऱ्या शासकीय विभागांमध्ये व अधिकरणांमध्ये आणि इतर सार्वजनिक प्राधिकरणांमध्ये पारदर्शकता व उत्तरदायित्व आणण्यासाठी आणि तत्संबंधित व तदानुषंगिक बाबींकरिता तरतूद करण्यासाठी एक सर्वसमावेशक कायदा करण्यासाठी महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली होती ; आणि, म्हणून, त्यांनी दिनांक २८ एप्रिल २०१५ रोजी महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अध्यादेश, २०१५ प्रख्यापित केला होता ;

२०१५ चा
महा. अध्या.
५.

(१)

भाग चार-५२-१

आणि, ज्याअर्थी, उक्त अध्यादेशाचे राज्य विधानमंडळाच्या अधिनियमात रुपांतर करणे इष्ट आहे ; त्याअर्थी, भारतीय गणराज्याच्या सहासष्टाव्या वर्षी, याद्वारे, पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :—

संक्षिप्त नाव,
व्याप्ती, प्रारंभ व
प्रयुक्ती.

१. (१) या अधिनियमास, महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५, असे म्हणावे.
- (२) तो, संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यास लागू असेल.
- (३) तो, दिनांक २८ एप्रिल २०१५ रोजी अंमलात आला असल्याचे मानण्यात येईल.
- (४) तो, कोणतेही कायदे, नियम, अधिसूचना, आदेश, शासन निर्णय अथवा अन्य कोणतेही संलेख यांच्या तरतुदीनुसार पात्र व्यक्तींना लोकसेवा देणाऱ्या सार्वजनिक प्राधिकरणांना लागू असेल.

व्याख्या.

२. या अधिनियमात, संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,—

(क) “मुख्य आयुक्त” किंवा “आयुक्त” याचा अर्थ, कलम १३ च्या पोट-कलम (२) अन्वये नियुक्त केलेला राज्य मुख्य सेवा हक्क आयुक्त किंवा, यथास्थिति, राज्य सेवा हक्क आयुक्त, असा आहे;

(ख) “आयोग” याचा अर्थ, कलम १३ च्या पोट-कलम (१) अन्वये घटित करण्यात आलेला महाराष्ट्र राज्य सेवा हक्क आयोग, असा आहे;

(ग) “सक्षम प्राधिकारी” याचा अर्थ, शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी किंवा, यथास्थिति, नियंत्रक अधिकारी, असा आहे;

(घ) “विभाग” याचा अर्थ, राज्य शासनाचा किंवा, यथास्थिति, एखाद्या सार्वजनिक प्राधिकरणाचा विभाग, असा आहे;

(ङ) “पदनिर्देशित अधिकारी” याचा अर्थ, ज्याने पात्र व्यक्तीला लोकसेवा देणे आवश्यक आहे असा अधिकारी, असा आहे;

(च) “विभागीय आयुक्त” याचा अर्थ, महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ याच्या कलम ६ अन्वये राज्य शासनाकडून नियुक्त करण्यात आलेला आयुक्त, असा आहे;

१९६६ चा
महा. ४१.

(छ) “पात्र व्यक्ती” याचा अर्थ, लोकसेवा प्राप्त करण्यासाठी पात्र असलेली व्यक्ती, असा आहे आणि त्यामध्ये कोणत्याही कायदेशीर व्यक्तीचाही समावेश होतो ;

(ज) “प्रथम अपील प्राधिकारी” याचा अर्थ, कलम ८ च्या पोट-कलम (१) अन्वये संबंधित सार्वजनिक प्राधिकरणाने नियुक्त केलेला अधिकारी, असा आहे ;

(झ) “शासन” किंवा “राज्य शासन” याचा अर्थ, महाराष्ट्र शासन, असा आहे ;

(ञ) “स्थानिक प्राधिकरण” याचा अर्थ, कायद्याद्वारे घटित केलेले कोणतेही प्राधिकरण, महानगरपालिका, नगरपरिषद, नगरपंचायत, ओद्योगिक वसाहत, नियोजन प्राधिकरण, जिल्हा परिषद, पंचायत समिती व ग्रामपंचायत आणि इतर स्थानिक स्वराज्य संस्था, असा आहे ; आणि त्यामध्ये, विकास प्राधिकरणे किंवा इतर सांविधिक किंवा असांविधिक संस्था यांचा समावेश होतो;

(ट) “विहित” याचा अर्थ, या अधिनियमाखाली केलेल्या नियमांद्वारे विहित केलेले, असा आहे;

(ठ) “सार्वजनिक प्राधिकरण” याचा अर्थ,—

(क) शासनाचा कोणताही विभाग किंवा प्राधिकरणे;

(ख) (एक) राज्यामध्ये, भारताच्या संविधानाद्वारे किंवा त्याअन्वये ;

(दोन) राज्य विधानमंडळाने केलेल्या इतर कोणत्याही कायद्याद्वारे ;

(तीन) शासनाने काढलेल्या अधिसूचनेद्वारे,

स्थापन किंवा घटित केलेली कोणतीही संघटना किंवा प्राधिकरण किंवा निकाय किंवा महामंडळ किंवा संस्था किंवा एखादे स्थानिक प्राधिकरण, असा आहे ;

(ग) आणि त्यामध्ये,—

(एक) राज्य शासनाची मालकी, नियंत्रण असलेली किंवा त्याने वित्त पुरवठा केलेली संस्था, सहकारी संस्था, शासकीय कंपनी किंवा प्राधिकरण; किंवा

(दोन) राज्य शासनाकडून वित्तीय सहाय्य मिळणारी कोणतीही अशासकीय संघटना, यांचा समावेश होतो;

(ड) “लोकसेवा” याचा अर्थ, कलम ३ अन्वये सार्वजनिक प्राधिकरणाकडून अधिसूचित करण्यात येतील अशा सेवा, असा आहे;

(ढ) “सेवा हक्क” याचा अर्थ, सार्वजनिक प्राधिकरणाकडून वेळोवेळी अधिसूचित करण्यात येईल अशा नियत कालमर्यादेत लोकसेवा प्राप्त करण्याचा पात्र व्यक्तीचा हक्क, असा आहे ;

(ण) “द्वितीय अपील प्राधिकारी” याचा अर्थ, संबंधित सार्वजनिक प्राधिकरणाने कलम ८ च्या पोट-कलम (२) अन्वये नियुक्त केलेला अधिकारी, असा आहे ;

(प) “नियत कालमर्यादा” याचा अर्थ, ज्या कालमर्यादेच्या आत पदनिर्देशित अधिकाऱ्याने एखाद्या पात्र व्यक्तीला लोकसेवा द्यावयाची आहे अशी कलम ३ अन्वये अधिसूचित केलेली कालमर्यादा, असा आहे.

३. (१) प्रत्येक सार्वजनिक प्राधिकरण, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या कालावधीच्या आत, आणि त्यानंतर वेळोवेळी, ते पुरवित असलेल्या लोकसेवा, पदनिर्देशित अधिकारी, प्रथम व द्वितीय अपील प्राधिकारी आणि नियत कालमर्यादा या अधिनियमाखाली अधिसूचित करील.

लोकसेवा, पदनिर्देशित अधिकारी, अपील प्राधिकारी आणि नियत कालमर्यादा अधिसूचित करणे.

(२) सार्वजनिक प्राधिकरण, त्याने पुरवावयाच्या लोकसेवांची सूची, तसेच नियत कालमर्यादा, विहित नमुना किंवा शुल्क, कोणतेही असल्यास, पदनिर्देशित अधिकारी, प्रथम अपील प्राधिकारी आणि द्वितीय अपील प्राधिकारी यांचा तपशील कार्यालयाच्या सूचना फलकावर आणि तसेच त्याच्या संकेतस्थळावर किंवा पोर्टलवर, कोणतेही असल्यास, प्रदर्शित करील किंवा प्रदर्शित करण्याची व्यवस्था करील.

४. (१) प्रत्येक पात्र व्यक्तीस, कायदेशीर, तांत्रिक व आर्थिक व्यवहार्यतेच्या अधीन राहून, या अधिनियमानुसार राज्यातील लोकसेवा नियत कालमर्यादेच्या आत प्राप्त करण्याचा हक्क असेल.

नियत कालमर्यादेत लोकसेवा प्राप्त करण्याचा हक्क.

(२) सार्वजनिक प्राधिकरणाचा प्रत्येक पदनिर्देशित अधिकारी, कायदेशीर, तांत्रिक व आर्थिक व्यवहार्यतेच्या अधीन राहून, नियत कालमर्यादेच्या आत पात्र व्यक्तीला लोकसेवा देईल :

परंतु, निवडणुकीच्या कालावधीत त्याचप्रमाणे नैसर्गिक आपत्तीच्या वेळी, विहित केल्याप्रमाणे नियत कालमर्यादा राज्य शासनास वाढवता येईल.

५. (१) लोकसेवा प्राप्त करण्यासाठी कोणत्याही पात्र व्यक्तीस पदनिर्देशित अधिकाऱ्याकडे अर्ज करता येईल. अर्ज मिळाल्याची रीतसर पोच देण्यात येईल आणि अर्जदारास, असा अर्ज निकाली काढण्यासाठी नियत केलेल्या कालमर्यादेसह, असा अर्ज मिळाल्याचा दिनांक आणि ठिकाण, विशिष्ट अर्ज क्रमांक, लेखी किंवा इलेक्ट्रॉनिक साधनांमार्फत, कळविण्यात येईल. लोकसेवा प्राप्त करण्यासाठी सर्व बाबतीत परिपूर्ण असलेला आवश्यक तो अर्ज, पदनिर्देशित अधिकाऱ्याला किंवा अर्ज स्वीकारण्यास जिला यथोचितरीत्या प्राधिकृत केले असेल अशा एखाद्या व्यक्तीला ज्या दिनांकास मिळाला असेल त्या दिनांकापासून नियत कालमर्यादा मोजली जाईल.

नियत कालमर्यादेत लोकसेवा पुरविणे.

(२) पदनिर्देशित अधिकारी, पोट-कलम (१) अन्वये अर्ज मिळाल्यावर नियतकालमर्यादेत एकतर थेट लोकसेवा देईल किंवा ती सेवा मंजूर करील किंवा फेटाळण्याची कारणे लेखी नमूद करून अर्ज फेटाळील. पदनिर्देशित अधिकारी, अर्जदाराला, त्याच्या आदेशाविरुद्ध अपील करण्याचा कालावधी आणि ज्याच्याकडे पहिले अपील दाखल करता येईल त्या प्रथम अपील प्राधिकरणाचे नाव व पदनाम, त्याच्या कार्यालयीन पत्त्यासह, लेखी कळवील.

६. (१) कोणत्याही लोकसेवांसाठी अर्ज केलेल्या प्रत्येक पात्र व्यक्तीला, संबंधित सार्वजनिक प्राधिकरणाकडून अर्जाच्या स्थितीची एक विशिष्ट अर्ज क्रमांक देण्यात येईल, जेणेकरून जेथे ऑनलाईन प्रणाली कार्यान्वित असेल तेथे, तो आपल्या पाहणी अर्जाच्या स्थितीची, ऑनलाईन पाहणी करू शकेल.

(२) प्रत्येक सार्वजनिक प्राधिकरण, जेथे अशी ऑनलाईन प्रणाली कार्यान्वित असेल तेथे, लोकसेवांच्या सर्व अर्जांची स्थिती ऑनलाईन अद्ययावत ठेवण्यास कर्तव्यबद्ध असेल.

लोकसेवा देण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर करणे.

७. शासन, नियत कालमर्यादेत संबंधित लोकसेवा पुरविण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर करण्याकरिता सर्व सार्वजनिक प्राधिकरणांना प्रोत्साहन व प्रेरणा देईल.

अपील प्राधिकाऱ्यांची नियुक्ती.

८. (१) सार्वजनिक प्राधिकरण, विहित करण्यात येईल अशी यथोचित कार्यपद्धती अनुसरून, लोकसेवांसाठीचा पात्र व्यक्तींचा अर्ज फेटाळल्याच्या किंवा त्या लोकसेवा देण्यास विलंब केल्याच्या विरुद्ध तिने दाखल केलेल्या अपिलाची सुनावणी करण्यासाठी आणि निर्णय देण्यासाठी प्रथम अपील प्राधिकारी म्हणून कार्य करण्याकरिता पदनिर्देशित अधिकाऱ्याच्या दर्जापेक्षा वरिष्ठ दर्जा असलेल्या, गट "ब" दर्जाच्या किंवा त्याच्या समकक्ष दर्जाच्या अधिकाऱ्याची नियुक्ती करील.

(२) सार्वजनिक प्राधिकरण, प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याच्या आदेशाविरुद्ध एखाद्या पात्र व्यक्तीने तसेच पदनिर्देशित अधिकाऱ्याने दाखल केलेल्या अपिलाची सुनावणी करण्यासाठी आणि निर्णय देण्यासाठी द्वितीय अपील प्राधिकारी म्हणून कार्य करण्याकरिता प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याच्या दर्जापेक्षा वरिष्ठ दर्जा असलेल्या अधिकाऱ्याची नियुक्ती करील.

अपील.

९. (१) कलम ५ च्या पोट-कलम (२) अन्वये जिचा अर्ज फेटाळण्यात आला असेल किंवा जिला नियत कालमर्यादेच्या आत लोकसेवा दिली नसेल अशा कोणत्याही पात्र व्यक्तीस, अर्ज फेटाळल्याचा आदेश मिळाल्याच्या किंवा नियत कालमर्यादा समाप्त झाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याकडे अपील दाखल करता येईल :

परंतु, जर अपीलकर्त्याला त्या मुदतीत अपील दाखल न करण्यास पुरेसे कारण होते याबाबत प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याची खात्री पटली तर, त्यास, अपवादात्मक प्रकरणी, जास्तीत जास्त नव्वद दिवसांच्या कालावधीस अधीन राहून, तीस दिवसांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतरदेखील, अपील दाखल करून घेता येईल.

(२) प्रथम अपील प्राधिकाऱ्यास, तो आपल्या आदेशात विनिर्दिष्ट करील अशा नियत कालमर्यादेपेक्षा अधिक नसलेल्या कालावधीच्या आत पात्र व्यक्तीला सेवा देण्यासाठी पदनिर्देशित अधिकाऱ्याला निदेश देता येईल किंवा त्यास अपील दाखल केल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत फेटाळण्याची कारणे लेखी नमूद करून अपील फेटाळता येईल :

परंतु, अपिलावर निर्णय देण्यापूर्वी, प्रथम अपील प्राधिकारी, अपीलकर्त्याला तसेच पदनिर्देशित अधिकाऱ्याला किंवा या प्रयोजनासाठी यथोचितरीत्या प्राधिकृत केलेल्या त्याच्या कोणत्याही दुय्यम अधिकाऱ्याला, आपले म्हणणे मांडण्याची संधी देईल.

(३) अपीलकर्त्यास, ज्या दिनांकास प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याचा आदेश मिळाला असेल त्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत किंवा प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याचा कोणताही आदेश मिळाला नसेल त्याबाबतीत, पहिले अपील दाखल केल्याच्या दिनांकापासून पंचेचाळीस दिवसांनंतर द्वितीय अपील प्राधिकाऱ्याकडे, प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याच्या आदेशाविरुद्ध दुसरे अपील दाखल करता येईल :

परंतु, अपीलकर्त्याला त्या मुदतीत अपील दाखल न करण्यास पुरेसे कारण होते याबाबत द्वितीय अपील प्राधिकाऱ्याची खात्री पटली तर, त्यास, अपवादात्मक प्रकरणी, जास्तीत जास्त नव्वद दिवसांच्या कालावधीस अधीन राहून, तीस दिवसांचा किंवा, यथास्थिति, पंचेचाळीस दिवसांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतरदेखील, अपील दाखल करून घेता येईल.

(४) द्वितीय अपील प्राधिकाऱ्यास, तो आपल्या आदेशात विनिर्दिष्ट करील अशा कालावधीच्या आत अपीलकर्त्याला सेवा देण्यासाठी पदनिर्देशित अधिकाऱ्याला निदेश देता येईल किंवा त्यास ते अपील दाखल केल्याच्या दिनांकापासून पंचेचाळीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत अशा फेटाळण्याची कारणे लेखी नमूद करून अपील फेटाळता येईल :

परंतु, कोणताही आदेश काढण्यापूर्वी, द्वितीय अपील प्राधिकारी, अपीलकर्त्याला तसेच पदनिर्देशित अधिकाऱ्याला किंवा या प्रयोजनासाठी यथोचितरीत्या प्राधिकृत केलेल्या त्याच्या कोणत्याही दुय्यम अधिकाऱ्याला, आपले म्हणणे मांडण्याची संधी देईल.

(५) या कलमाअन्वये अपिलावर निर्णय करताना, प्रथम अपील प्राधिकारी आणि द्वितीय अपील प्राधिकारी यांना पुढील बाबींच्या संबंधात, दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ अन्वये एखाद्या दाव्याची न्यायचौकशी करताना १९०८ चा ५. दिवाणी न्यायालयाकडे जे अधिकार निहित असतात तेच अधिकार असतील :-

- (क) दस्तऐवज किंवा अभिलेख सादर करण्यास फर्मावणे व त्याची तपासणी करणे ;
- (ख) सुनावणीसाठी समन्स पाठविणे ; आणि
- (ग) विहित करण्यात येईल अशी इतर कोणतीही बाब.

१०. (१)(क) जर पदनिर्देशित अधिकाऱ्याने, पुरेशा व वाजवी कारणाशिवाय लोकसेवा देण्यात कसूर केली आहे, असे प्रथम अपील प्राधिकार्याचे मत झाले असेल तर, तो त्या पदनिर्देशित अधिकाऱ्यावर, पाचशे रुपयांपेक्षा कमी नसेल परंतु पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढी, किंवा राज्य शासन राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे वेळोवेळी सुधारणा करील अशा रकमेएवढी, शास्ती लादील.

(ख) पदनिर्देशित अधिकाऱ्याने, पुरेशा व वाजवी कारणाशिवाय नियत कालमर्यादेच्या आत लोकसेवा देण्यात कसूर केली आहे, असे द्वितीय अपील प्राधिकार्याचेदेखील मत झाले असेल तर, त्यास, कारणे लेखी नमूद करून, प्रथम अपील प्राधिकार्याने लादलेली शास्ती कायम ठेवता येईल किंवा त्यात बदल करता येईल :

परंतु, प्रथम अपील प्राधिकारी किंवा द्वितीय अपील प्राधिकारी, पदनिर्देशित अधिकाऱ्यावर कोणतीही शास्ती लादण्यापूर्वी, त्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देईल.

(२) प्रथम अपील प्राधिकार्याने, कोणत्याही पुरेशा व वाजवी कारणाशिवाय विनिर्दिष्ट कालावधीत अपिलावर निर्णय देण्यात वारंवार कसूर केली होती किंवा चूक करणाऱ्या पदनिर्देशित अधिकाऱ्याला वाचविण्याचा गैरवाजवी प्रयत्न केला होता असे मुख्य आयुक्ताचे किंवा आयुक्ताचे मत झाले असेल तेव्हा, तो, प्रथम अपील प्राधिकार्यावर, पाचशे रुपयांपेक्षा कमी नसेल परंतु पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढी, किंवा राज्य शासन राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे वेळोवेळी सुधारणा करील अशा रकमेएवढी, शास्ती लादील :

परंतु, प्रथम अपील प्राधिकार्यावर कोणतीही शास्ती लादण्यापूर्वी, त्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देण्यात येईल.

११. संबंधित अपील प्राधिकारी किंवा आयोग, लादण्यात आलेल्या शास्तीच्या रकमेबद्दल पदनिर्देशित अधिकाऱ्यास किंवा प्रथम अपील प्राधिकार्यास तसेच सार्वजनिक प्राधिकरणास लेखी कळवील. पदनिर्देशित अधिकारी किंवा, यथास्थिति, प्रथम अपील प्राधिकारी, असे कळविण्यात आल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत, शास्तीच्या रकमेचा भरणा करील व असे करण्यात कसूर केल्यास, सक्षम प्राधिकारी, संबंधित पदनिर्देशित अधिकाऱ्याच्या किंवा, यथास्थिति, प्रथम अपील प्राधिकार्याच्या वेतनातून शास्तीची रक्कम वसूल करील.

१२. (१) सक्षम प्राधिकारी, संबंधित पदनिर्देशित अधिकाऱ्याने लोकसेवा देण्यामध्ये वारंवार केलेल्या वारंवार केल्या कसुरीबद्दल अथवा लोकसेवा देण्यामध्ये वारंवार केलेल्या विलंबाबद्दल तसेच, अपील प्राधिकार्यांच्या निदेशांचे अनुपालन करण्यात वारंवार केलेल्या कसुरीबद्दल, द्वितीय अपील प्राधिकार्याकडून माहिती मिळाल्यानंतर, पंधरा दिवसांच्या कालावधीच्या आत अशा पदनिर्देशित अधिकाऱ्यावर त्याच्या विरुद्ध शिस्तभंगाची कारवाई का सुरू करण्यात येऊ नये, याबाबत कारणे दाखवा नोटीस बजावील. सक्षम प्राधिकारी, त्या पदनिर्देशित अधिकाऱ्याविरुद्ध जबाबदारी निश्चित लागू असलेल्या वर्तणूक व शिस्तभंगविषयक नियमांनुसार समुचित अशी शिस्तभंगाची कारवाई सुरू करील. करण्याची कार्यपद्धती.

(२) ज्याच्याविरुद्ध अशी नोटीस काढण्यात आली असेल त्या पदनिर्देशित अधिकाऱ्यास, अशी नोटीस मिळाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या कालावधीच्या आत संबंधित सक्षम प्राधिकार्याकडे अभिवेदन सादर भाग चार—५२-२

करता येईल. विनिर्दिष्ट कालावधीच्या आत सक्षम प्राधिकाऱ्याला असे कोणतेही अभिवेदन न मिळाल्यास किंवा प्राप्त झालेला खुलासा समाधानकारक न वाटल्यास, सक्षम प्राधिकारी, सार्वजनिक प्राधिकरणाच्या वर्तणूक व शिस्तभंगविषयक नियमांमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे विभागीय चौकशी सुरू करील :

परंतु, सक्षम प्राधिकाऱ्यास त्या पदनिर्देशित अधिकाऱ्याच्या पुष्ट्यर्थ वाजवी आणि समर्थनीय कारणे असल्याचे दिसून आले, आणि पात्र व्यक्तीला सेवा देण्यात झालेला विलंब हा त्याच्यामुळे नव्हे तर, अन्य पदनिर्देशित अधिकाऱ्यामुळे झाला होता अशा निष्कर्षाप्रत तो आला असेल तर, सक्षम प्राधिकाऱ्याने त्या पदनिर्देशित अधिकाऱ्याविरुद्धची नोटीस मागे घेणे विधिसंमत असेल.

(३) या अधिनियमान्वये अशा पदनिर्देशित अधिकाऱ्यावर जबाबदारी निश्चित करताना, सक्षम प्राधिकारी, त्या बाबतीत आदेश देण्यापूर्वी नैसर्गिक न्याय तत्वांचे पालन करील आणि तो, पदनिर्देशित अधिकाऱ्याला, आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देईल.

महाराष्ट्र राज्य
सेवाहक्क आयोग
घटित करणे.

१३. (१) राज्य शासन, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांकरिता “महाराष्ट्र राज्य सेवा हक्क आयोग” या नावाने संबोधला जाणारा एक आयोग, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे घटित करील :

परंतु, राज्य शासनाकडून आयोग घटित करण्यात येईपर्यंत, शासनास, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, आयोगाचे अधिकार व कार्ये, प्रत्येक महसुली विभागातील विभागीय आयुक्ताकडे किंवा इतर कोणत्याही शासकीय अधिकाऱ्याकडे सोपविता येतील.

(२) महाराष्ट्र राज्य सेवा हक्क आयोग पुढील व्यक्तींचा मिळून बनलेला असेल :—

(क) राज्य मुख्य सेवा हक्क आयुक्त, ज्याची अधिकारिता मुंबई शहर जिल्हा आणि मुंबई उपनगर जिल्हा यांपुरती असेल; आणि

(ख) मुंबई शहर जिल्हा आणि मुंबई उपनगर जिल्हा यांचे क्षेत्र वगळून प्रत्येक महसुली विभागासाठी एक राज्य सेवा हक्क आयुक्त, ज्याची अधिकारिता संबंधित महसुली विभागापुरती असेल.

(३) राज्यपाल, पुढील व्यक्तींनी मिळून बनलेल्या समितीच्या शिफारशीनुसार मुख्य आयुक्ताची आणि आयुक्तांची नियुक्ती करतील :—

(एक) मुख्यमंत्री, जे या समितीचे अध्यक्ष असतील;

(दोन) विधानसभेतील विरोधी पक्षनेता; आणि

(तीन) मुख्यमंत्र्यांनी नामनिर्देशित करावयाचे एक कॅबिनेट मंत्री.

स्पष्टीकरण.—शंकांनिरसनार्थ, याद्वारे, असे घोषित करण्यात येते की, विधानसभेतील विरोधी पक्षनेता म्हणून एखाद्या व्यक्तीला मान्यता देण्यात आली नसेल त्याबाबतीत, विधानसभेतील, विरोधी गटांपैकी सर्वात मोठ्या गटाच्या नेत्यास विरोधी पक्षनेता म्हणून मानण्यात येईल.

(४) आयोगाच्या कामकाजाचे सर्वसाधारण अधीक्षण, निदेशन व व्यवस्थापन मुख्य आयुक्ताकडे निहित असेल ज्यास आयुक्त सहाय्य करतील आणि त्यास, आयोगास वापरता येत असतील असे सर्व अधिकार वापरता येतील आणि करता येत असतील अशा सर्व कृती करता येतील.

(५) मुख्य आयुक्त आणि आयुक्त हे, शासन किंवा सार्वजनिक प्राधिकरण यातील प्रशासनाचे व्यापक ज्ञान व अनुभव असलेल्या, सार्वजनिक जीवनातील प्रख्यात व्यक्ती असतील.

(६) मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त हे, संसदेचे सदस्य किंवा कोणत्याही राज्याच्या विधानमंडळाचे सदस्य असणार नाहीत, किंवा इतर कोणतेही लाभपद धारण करणार नाहीत, किंवा कोणत्याही राजकीय पक्षाशी संबंधित असणार नाहीत किंवा कोणताही उद्योगधंदा अथवा व्यवसाय करणार नाहीत.

(७) आयोगाचे मुख्यालय हे, मुंबई येथे असेल आणि आयुक्तांची कार्यालये प्रत्येक महसुली विभागांमध्ये असतील.

१४. (१) मुख्य आयुक्त आणि आयुक्त ज्या दिनांकास आपआपली पदे धारण करतील त्या पदावधी व सेवेच्या दिनांकापासून पाच वर्षांच्या कालावधीपर्यंत अथवा त्यांच्या वयाची पासष्ट वर्षे पूर्ण होईपर्यंत, यांपैकी जे अगोदर शर्ती घडेल तोपर्यंत, ते पद धारण करतील, आणि ते पुनर्नियुक्तीस पात्र असणार नाहीत.

(२) मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त, आपले पद ग्रहण करण्यापूर्वी, राज्यपालाच्या समक्ष किंवा त्यासंदर्भात त्यांनी नियुक्त केलेल्या इतर कोणत्याही व्यक्तीच्या समक्ष, विहित नमुन्यानुसार, शपथ किंवा प्रतिज्ञा घेतिल व स्वाक्षरी करतील.

(३) मुख्य आयुक्तास किंवा एखाद्या आयुक्तास, कोणत्याही वेळी, राज्यपालास उद्देशून आपल्या सहीनिशी आपल्या पदाचा लेखी राजीनामा देता येईल.

(४) मुख्य आयुक्ताला आणि आयुक्तांना देय असलेले वेतन व भत्ते आणि त्यांच्या सेवेच्या इतर अटी व शर्ती ह्या, राज्य मुख्य माहिती आयुक्ताला आणि राज्य शासनाच्या मुख्य सचिवाला अनुक्रमे असलेले वेतन व भत्ते आणि सेवेच्या अटी व शर्ती या सारख्याच असतील. कोणतेही निवृत्तिवेतनविषयक लाभ किंवा सेवानिवृत्तिनंतरचे इतर लाभ मुख्य आयुक्त किंवा, यथास्थिति, आयुक्त या पदांमधून उपाजित होणार नाहीत :

परंतु, मुख्य आयुक्त किंवा एखादा आयुक्त हा, त्याच्या नियुक्तीच्या वेळी, भारत सरकारच्या किंवा राज्य शासनाच्या अधीन असलेल्या कोणत्याही पूर्वीच्या सेवेच्या संबंधात, विकलांगता किंवा जखम निवृत्तिवेतनाव्यतिरिक्त अन्य निवृत्तिवेतन घेत असेल तर, मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त म्हणून त्याच्या सेवेच्या संबंधातील वेतनातून, सेवानिवृत्ति-उपदानाच्या रकमेएवढे निवृत्तिवेतन वगळून अंशराशीकृत निवृत्तिवेतनाचा कोणताही भाग व इतर स्वरूपातील सेवानिवृत्ति-लाभ यांची मिळून होणारी निवृत्तिवेतनाएवढी रक्कम कमी करण्यात येईल :

परंतु आणखी असे की, मुख्य आयुक्तास किंवा एखाद्या आयुक्तास, त्याच्या नियुक्तीच्या वेळी, शासनामध्ये किंवा कोणत्याही केंद्रीय अधिनियमाद्वारे किंवा राज्य अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये स्थापन केलेल्या महामंडळात किंवा केंद्र सरकारच्या किंवा राज्य शासनाच्या मालकीच्या किंवा त्याच्या नियंत्रणाखालील शासकीय कंपनीत केलेल्या आधीच्या कोणत्याही सेवेच्या संबंधातील सेवानिवृत्तिलाभ मिळत असतील तर, मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त म्हणून त्याच्या सेवेच्या संबंधातील वेतनातून, सेवानिवृत्ति-लाभाइतकी निवृत्तिवेतनाची रक्कम कमी करण्यात येईल:

परंतु तसेच, मुख्य आयुक्ताचे व आयुक्तांचे वेतन, भत्ते व सेवेच्या इतर शर्ती यांमध्ये, त्यांच्या नियुक्तीनंतर, त्यांना अहितकारक ठरतील असे बदल करण्यात येणार नाहीत.

(५) शासन, मुख्य आयुक्तास व आयुक्तांना, या अधिनियमाअन्वये त्यांची कार्ये प्रभावीपणे पार पाडण्यासाठी आवश्यक असतील इतके अधिकारी व कर्मचारी पुरविल आणि या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी नियुक्त केलेले अधिकारी व इतर कर्मचारी यांना देय असलेले वेतन व भत्ते व त्यांच्या सेवेच्या अटी व शर्ती, विहित केल्याप्रमाणे असतील.

१५. (१) या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्यपालांना, मुख्य आयुक्तास किंवा कोणत्याही मुख्य आयुक्तास आयुक्तास, जर मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त,—

(क) अमुक्त नादार असेल ; किंवा

(ख) राज्यपालांच्या मते, ज्यात नैतिक अधःपतनाचा अंतर्भाव आहे अशा एखाद्या अपराधाबद्दल तो दोषी ठरला असेल ; किंवा

(ग) तो, त्याच्या पदावधीत, त्याच्या पदाच्या कर्तव्यांव्यतिरिक्त इतर कोणतीही वेतनी सेवा करीत असेल ; किंवा

(घ) राज्यपालांच्या मते, शारीरिकदृष्ट्या किंवा मानसिक दुर्बलतेच्या कारणामुळे तो पदावर राहण्यास अयोग्य झाला असेल ; किंवा

(ङ) मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त म्हणून त्याच्या कार्यामध्ये बाधा पोहोचेल असे त्याचे आर्थिक किंवा इतर हितसंबंध असतील तर,

त्यास, आदेशाद्वारे पदावरून दूर करता येईल.

भाग चार—५२-२अ

मुख्य आयुक्तास किंवा आयुक्तांना पदावरून दूर करणे.

(२) पोट-कलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, मुख्य आयुक्त किंवा कोणताही आयुक्त यांना पदावरून दूर करण्याची कारणे आणि अशा प्रस्तावाच्या पुष्ट्यर्थचे साहित्य यांसह, त्यांना पदावरून दूर करण्याबाबत चौकशी करण्याची आणि शिफारस करण्याची मागणी असणारा निर्देश राज्य शासनाकडून मुंबई येथील उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायमूर्तीकडे करण्यात आला असल्याखेरीज, मुख्य आयुक्त किंवा कोणताही आयुक्त यांना, त्यांच्या पदावरून दूर करता येणार नाही.

आयोगाचे अधिकार व कार्य.

१६. (१) या अधिनियमाच्या उचित अंमलबजावणीची सुनिश्चिती करणे व अधिक चांगल्या रीतीने लोकसेवा देण्याची सुनिश्चिती करण्याकरिता राज्य शासनाला सूचना करणे हे, आयोगाचे कर्तव्य असेल. या प्रयोजनार्थ, आयोगास, पुढील गोष्टी करता येतील :-

(क) या अधिनियमानुसार लोकसेवा देण्यात कसूर केल्याबाबतची, स्वाधिकारे दखल घेणे आणि त्यास योग्य वाटतील त्याप्रमाणे अशी प्रकरणे निकालात काढण्यासाठी निर्देशित करणे ;

(ख) लोकसेवा देणारी कार्यालये आणि प्रथम अपील प्राधिकारी व द्वितीय अपील प्राधिकारी यांच्या कार्यालयांची तपासणी पार पाडणे ;

(ग) कोणत्याही पदनिर्देशित अधिकाऱ्याने किंवा अपील प्राधिकाऱ्यांनी या अधिनियमान्वये त्यांच्याकडे सोपवलेली कार्ये योग्यपणे पार पाडण्यात कसूर केली असेल तर त्यांच्याविरुद्ध विभागीय चौकशीची शिफारस करणे ;

(घ) लोकसेवा देण्याच्या कार्यपद्धतीमध्ये, ज्यामुळे लोकसेवा देण्यात अधिकाधिक पारदर्शकता व सुलभता येईल, असे बदल करण्यासाठी शिफारस करणे ;

परंतु, अशी एखादी शिफारस करण्यापूर्वी, आयोग लोकसेवा देणाऱ्या अशा विभागाच्या प्रभारी प्रशासकीय सचिवाबरोबर विचारविनिमय करील ;

(ङ) लोकसेवा कार्यक्षमपणे देण्यासाठी सार्वजनिक प्राधिकरणांनी करावयाच्या उपाययोजना करण्यासाठी शिफारस करणे ;

(च) सार्वजनिक प्राधिकरणांनी लोकसेवा देण्याबाबत, संनियंत्रण करणे ;

(छ) कलम १८ अन्वये त्यांच्याकडे दाखल केलेल्या अपिलाची सुनावणी घेणे व त्यावर निर्णय देणे.

(२) आयोगाला, या कलमान्वये कोणत्याही बाबीची चौकशी करताना, पुढील बाबतीत, दिवाणी प्रक्रिया १९०८ चा संहिता, १९०८ अन्वये एखाद्या दाव्याची न्यायचौकशी करताना दिवाणी न्यायालयाकडे जे अधिकार निहित करण्यात आलेले आहेत, तेच अधिकार असतील :-

(क) व्यक्तींना समन्स पाठवणे व हजर राहण्यास भाग पाडणे आणि त्यांना शपथेवर तोंडी किंवा लेखी साक्षीपुरावा देण्यास व दस्तऐवज किंवा वस्तू सादर करण्यास भाग पाडणे ;

(ख) दस्तऐवजांचा शोध घेण्यास आणि तपासणी करण्यास फर्मावणे ;

(ग) शपथपत्रावर साक्षीपुरावा घेणे ;

(घ) कोणत्याही न्यायालयाकडून किंवा कार्यालयाकडून कोणतेही शासकीय अभिलेख किंवा त्याच्या प्रती यांची मागणी करणे ;

(ङ) साक्षीदारांची किंवा दस्तऐवजांची तपासणी करण्याकरिता समन्स काढणे ; आणि

(च) विहित करण्यात येईल अशी अन्य कोणतीही बाब.

आयोगाच्या शिफारशींवर शासनाने केलेली कार्यवाही.

१७. राज्य शासन, कलम १६ मधील पोट-कलम (१) च्या खंड (ग), (घ) आणि (ङ) अन्वये, आयोगाने केलेल्या शिफारशींवर विचार करील आणि केलेल्या कार्यवाहीची माहिती, तीस दिवसांच्या आत किंवा आयोगाशी विचारविनिमय करून ठरविण्यात येईल अशा त्यानंतरच्या कालावधीत, आयोगाकडे पाठवील.

आयोगाकडे अपील करणे.

१८. (१) द्वितीय अपील प्राधिकाऱ्याच्या आदेशामुळे व्यथित झालेल्या पात्र व्यक्तीस किंवा पदनिर्देशित अधिकाऱ्यास, असा आदेश प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून साठ दिवसांच्या कालावधीच्या आत आयोगाकडे अपील करता येईल.

(२) मुख्य आयुक्त किंवा, यथास्थिति, आयुक्त, सर्व पक्षकारांना आपले म्हणणे मांडण्याची संधी दिल्यानंतर, अपील प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून नव्वद दिवसांच्या कालावधीत, असे अपील निकालात काढील. आयोगाला, पदनिर्देशित अधिकाऱ्यावर किंवा प्रथम अपील प्राधिकऱ्यावर शास्ती लादता येईल किंवा लादलेल्या शास्तीमध्ये बदल करता येईल किंवा ती रद्द करता येईल आणि अशी प्रदान केलेली शास्ती, कोणतीही असल्यास, परत करण्याचा आदेश देता येईल.

१९. (१) आयोग, प्रत्येक वित्तीय वर्ष संपल्यानंतर, मागील वर्षामधील आपल्या कार्याचा तसेच सार्वजनिक प्राधिकरणांच्या लोकसेवा देण्याच्या कामगिरीच्या मूल्यमापनाबाबतचा अहवाल तयार करील आणि तो राज्य शासनाला सादर करील.

(२) राज्य शासन, आयोगाने सादर केलेला वार्षिक अहवाल राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहासमोर ठेवील.

२०. (१) लोकसेवा मिळण्यासाठी पात्र व्यक्तींकडून विविध प्रमाणपत्रे, दस्तऐवज, शपथपत्रे, इत्यादी सादर करण्याबाबतची मागणी कमी करण्यासाठी सर्व सार्वजनिक प्राधिकरणे कालमर्यादित प्रभावी उपाययोजना करतील. सार्वजनिक प्राधिकरण, अन्य विभागाकडून किंवा सार्वजनिक प्राधिकरणांकडून थेटपणे आवश्यक माहिती प्राप्त करण्यासाठी समन्वयाने प्रयत्न करतील.

(२) पात्र व्यक्तींच्या अपेक्षांच्याप्रती पदनिर्देशित अधिकाऱ्यांना संवेदनशील करणे आणि नियत कालमर्यादित पात्र व्यक्तींना लोकसेवा देण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर करणे व ई-प्रशासन संस्कृतीचा अवलंब करणे हे यामागील प्रयोजन व उद्दिष्ट असल्याकारणाने, लोकसेवा नियत कालमर्यादित देण्यात पदनिर्देशित अधिकाऱ्यांकडून होणारी कसूर ही, गैरवर्तणूक मानली जाणार नाही.

(३) द्वितीय अपील प्राधिकऱ्याकडून किंवा मुख्य आयुक्ताकडून, किंवा यथास्थिति, आयुक्ताकडून, पदनिर्देशित अधिकाऱ्याकडून होणाऱ्या बारंबार कसुरीबद्दल लेखी माहिती प्राप्त झाल्यावर, संबंधित सार्वजनिक प्राधिकरणाचा प्रमुख, कसूरदार अधिकाऱ्यावर कारणे दाखवा नोटीस बजावून व त्याला आपले म्हणणे मांडण्याची संधी देऊन, तशा आशयाच्या निष्कर्षाची नोंद केल्यानंतर, योग्य ती प्रशासकीय कारवाई करण्यास सक्षम असेल.

सगष्टीकरण.— या पोट-कलमाच्या प्रयोजनासाठी, जर एखादा पदनिर्देशित अधिकारी एका वर्षात त्याच्याकडे प्राप्त झालेल्या एकूण पात्र प्रकरणांपैकी दहा टक्के इतक्या प्रकरणांमध्ये कसूर करील तर, त्यास वारंवारचा कसूरदार मानण्यात येईल.

(४) लोकसेवा ठराविक कालावधीत देण्यामध्ये वाढ करण्यासाठी आणि त्याची सुनिश्चिती करण्यासाठी सर्व पदनिर्देशित अधिकारी आणि अपील प्राधिकारी नियतकालिक प्रशिक्षण घेतील. राज्य शासन, सर्व संबंधित अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्याची सोय करील आणि ते प्रशिक्षण, अधिकारी किंवा कर्मचारी यांच्या मूलभूत पाठ्यक्रमातील अभ्यासक्रमाचाच एक भाग असू शकेल.

(५) (क) पदनिर्देशित अधिकाऱ्याला प्रोत्साहन देण्यासाठी व त्याची कार्यक्षमता वाढविण्यासाठी, सार्वजनिक प्राधिकरणाच्या प्रमुखास, ज्याच्या विरुद्ध एका वर्षात कसुरीची कोणतीही नोंद करण्यात आलेली नसेल व जो नियत कालमर्यादेच्या आत लोकसेवा देत असेल अशा पदनिर्देशित अधिकाऱ्याला शासनाकडून अधिसूचित करण्यात येईल इतकी रोख रक्कम प्रोत्साहन म्हणून, प्रशस्ती प्रमाणपत्रासह, देता येईल, आणि तसेच, संबंधित अधिकाऱ्याच्या सेवा अभिलेखात त्याबाबतची नोंद देखील घेण्यात येईल.

(ख) राज्य शासनास, या अधिनियमाची प्रयोजने साध्य करताना जी सार्वजनिक प्राधिकरणे उत्कृष्ट कामगिरी पार पाडतील अशा प्राधिकरणांचा गौरव करण्यासाठी योग्य पारितोषिके देता येतील.

२१. शासन, या अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी करण्यासाठी आणि पदनिर्देशित अधिकारी, अपील प्राधिकारी आणि त्यांचा कर्मचारी वर्ग यांच्या प्रशिक्षणासाठी पुरेशा निधीचे नियत वाटप करील.

- शिस्तविषयक नियमांना तरतुदी पुरक असणे. २२. या अधिनियमाची कलमे ९, १२ आणि कलम २० चे पोट-कलम (३) यांच्या तरतुदी शासकीय, किंवा, यथास्थिति, संबंधित सार्वजनिक प्राधिकरणातील कर्मचाऱ्यांना लागू असलेले, शिस्तविषयक व वित्तीय नियम आणि असे इतर सेवा नियम व विनियम यांना पुरक असतील.
- खोटी किंवा चुकीची माहिती, इत्यादी देणाऱ्या पात्र व्यक्ती विरुद्धची कारवाई. २३. जर पात्र व्यक्ती, अर्जात जाणून बुजून खोटी किंवा चुकीची माहिती देत असेल किंवा अर्जासोबत खोटे दस्तऐवज सादर करित असेल आणि अशा माहितीच्या किंवा दस्तऐवजांच्या आधारे, या अधिनियमाअन्वये लोकसेवा मिळवित असेल तर, अशा प्रकरणी, अंमलात असलेल्या दंडविधिच्या संबंधित तरतुदीअन्वये त्याच्याविरुद्ध कारवाई करण्यात येईल.
- निदेश देण्याचा शासनाचा अधिकार. २४. राज्य शासनास, या अधिनियमाची प्रभावी अंमलबजावणी करण्याच्या प्रयोजनासाठी, सर्वसाधारण किंवा विशेष असे लेखी निदेश सार्वजनिक प्राधिकरणाला देता येतील आणि सार्वजनिक प्राधिकरणावर, अशा निदेशांचे पालन करणे व त्यानुसार कार्य करणे, बंधनकारक असेल.
- सद्भावनेने केलेल्या कृतीस संरक्षण. २५. या अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार किंवा त्याखाली केलेल्या नियमानुसार सद्भावनेने केलेल्या किंवा करण्याचे अभिप्रेत असलेल्या कोणत्याही कृतीसाठी, कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध कोणताही दावा, खटला अथवा अन्य कायदेशीर कारवाई दाखल करता येणार नाही.
- अधिकारितेस रोध. २६. कोणत्याही दिवाणी न्यायालयास, न्यायाधिकरणास किंवा अन्य प्राधिकरणास, ज्या बाबींवर आयोगाला आणि अपील प्राधिकाऱ्यांना या अधिनियमाद्वारे किंवा त्याअन्वये निर्णय करण्याचे अधिकार प्रदान केलेले असतील, अशा कोणत्याही बाबीच्या संबंधात निर्णय करण्याची अधिकारिता असणार नाही.
- अधिनियम अन्य कायद्यांवर अधिभावी ठरणे. २७. या अधिनियमान्वये अधिसूचित केलेल्या सेवांच्या आणि त्यांच्या अंमलबजावणीच्या संबंधात, या अधिनियमाच्या तरतुदी ह्या, त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही अन्य कायद्यात किंवा या अधिनियमाखेरीज अन्य कोणत्याही कायद्याच्या आधारे अंमलात असलेल्या कोणत्याही नियमांमध्ये, त्याच्याशी विसंगत असे काहीही अंतर्भूत असले तरी, परिणामक असतील.
- नियम करण्याचा अधिकार. २८. (१) शासनास, या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्यासाठी, पूर्वप्रसिद्धीच्या शर्तीच्या अधीन राहून, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, नियम करता येतील.
- (२) या अधिनियमान्वये करण्यात आलेला प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाचे अधिवेशन चालू असताना, एकाच अधिवेशनात किंवा लागोपाठच्या दोन किंवा त्याहून अधिक अधिवेशनात मिळून एकूण तीस दिवसांचा होईल इतक्या कालावधीसाठी, राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात येईल, आणि ज्या अधिवेशनात तो अशा रीतीने ठेवण्यात आला असेल ते अधिवेशन किंवा त्याच्या लगतनंतरचे अधिवेशन समाप्त होण्यापूर्वी कोणत्याही नियमात कोणताही फेरबदल करण्यास दोन्ही सभागृहे सहमत होतील किंवा तो नियम करण्यात येऊ नये म्हणून दोन्ही सभागृहे सहमत होतील आणि तशा आशयाचा आपला निर्णय, **राजपत्रात** अधिसूचित करतील तर, तो नियम, अशा निर्णयाची अधिसूचना **राजपत्रात** प्रसिद्ध केल्याच्या दिनांकापासून, केवळ अशा फेरबदल केलेल्या स्वरूपातच अंमलात येईल, किंवा, यथास्थिति, मुळीच अंमलात येणार नाही; तथापि, असा कोणताही फेरबदल किंवा विलोपन यामुळे त्या नियमान्वये पूर्वी केलेल्या किंवा करण्याचे वर्जिलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या विधिग्राह्यतेस बाध येणार नाही.

२९. (१) या अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी करताना कोणतीही अडचण उद्भवल्यास, राज्य शासनास, प्रसंगानुरूप, ती अडचण दूर करण्याच्या प्रयोजनांसाठी, त्याला आवश्यक किंवा इष्ट वाटेल अशी, या अधिनियमाच्या तरतुदींशी विसंगत नसलेली कोणतीही गोष्ट राजपत्रात प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे करता येईल :

परंतु, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून दोन वर्षांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर असा कोणताही आदेश काढण्यात येणार नाही.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये काढण्यात आलेला प्रत्येक आदेश, तो काढण्यात आल्यानंतर, शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे मांडण्यात येईल.

२०१५ चा
महा.
अध्या. ५.

३०. (१) महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अध्यादेश, २०१५ हा, याद्वारे निरसित करण्यात येत आहे.

(२) असे निरसन झाले असले तरी, उक्त अध्यादेशाद्वारे करण्यात आलेली कोणतीही कृती किंवा कार्यवाही (काढण्यात आलेली कोणतीही अधिसूचना किंवा आदेश यांसह) ही, या अधिनियमाच्या संबंधित तरतुदींअन्वये करण्यात आलेली कोणतीही कृती, कार्यवाही किंवा यथास्थिति, काढण्यात आलेली कोणतीही अधिसूचना किंवा दिलेला आदेश असल्याचे मानण्यात येईल.

सन २०१५ चा
महाराष्ट्र अध्यादेश
क्रमांक ५ याचे
निरसन व
व्यावृत्ती.

परिशिष्ट - ब

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार-ब

वर्ष २, अंक १५०]

शुक्रवार, नोव्हेंबर १८, २०१६/कार्तिक २७, शके १९३८

[पृष्ठे १९, किंमत : रुपये ९.००

असाधारण क्रमांक २९५

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र शासनाने महाराष्ट्र अधिनियमान्वये तयार केलेले
(भाग एक, एक-अ आणि एक-ल यांमध्ये प्रसिद्ध केलेले नियम व आदेश यांव्यतिरिक्त) नियम व आदेश.

सामान्य प्रशासन विभाग

मंत्रालय, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक १६ नोव्हेंबर २०१६.

अधिसूचना

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५.

क्रमांक संकीर्ण २०१५ / प्र. क्र. १३५ / १८ (र. व का.).—महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ (२०१५ चा महा. ३१) याच्या कलम २८ च्या पोट-कलम (१) द्वारे प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून महाराष्ट्र शासन, याद्वारे, पुढील नियम करीत असून उक्त अधिनियमाचे कलम २८ च्या पोट-कलम (एक) अन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे ते पूर्वप्रसिद्ध केले आहेत.

नियम

१. संक्षिप्त नाव.—या नियमांना, महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क नियम, २०१६, असे म्हणावे.

२. व्याख्या.—(१) या नियमांमध्ये संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,—

(क) “अधिनियम” याचा अर्थ, महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५, असा आहे;

(ख) “नमुना” याचा अर्थ, या नियमांना जोडलेले नमुने, असा आहे;

(ग) “कलम” याचा अर्थ, अधिनियमाचे कलम, असा आहे.

(२) या नियमांमध्ये वापरलेले परंतु व्याख्या न केलेले व अधिनियमामध्ये व्याख्या केलेले शब्द व शब्दप्रयोग यांना अधिनियमामध्ये अनुक्रमे जे अर्थ नेमून दिलेले असतील तेच अर्थ असतील.

३. सूचना फलकावर माहिती प्रदर्शित करणे.—(१) प्रत्येक सार्वजनिक प्राधिकरण, त्याच्याकडून पुरविण्यात येणाऱ्या लोकसेवांची सूची, नियत कालमर्यादा, पदनिर्देशित अधिकारी, प्रथम अपिलीय प्राधिकारी व द्वितीय अपिलीय प्राधिकारी यांची नावे, नमुना किंवा कोणतेही शुल्क असल्यास ते शुल्क, यांबाबतची माहिती त्यांच्या कार्यालयाच्या सूचना फलकावर, किंवा शासनाचे किंवा विभागाचे अथवा कार्यालयाचे पोर्टल असल्यास त्यावर प्रदर्शित करील किंवा प्रदर्शित करण्याची व्यवस्था करील.

(१)

भाग चार-ब-२९५-१

(२) सेवा प्राप्त करण्यासाठी अर्जासोबत किंवा अर्जासोबत जोडावयाच्या सर्व आवश्यक कागदपत्रांची यादी आणि या नियमांना जोडलेले नमुनेदेखील त्यांच्या कार्यालयाच्या सूचना फलकावर, तसेच शासनाच्या किंवा विभागाच्या किंवा कार्यालयाच्या संकेतस्थळावर अथवा पोर्टलवर देखील प्रदर्शित करण्यात येतील.

(३) अशी माहिती मराठी भाषेत तसेच जेथे आवश्यक असेल तेथे इंग्रजी भाषेमध्ये प्रदर्शित करण्यात येईल. तसेच पदनिर्देशित अधिकाऱ्याच्या कार्यालयात येणाऱ्या अभ्यागताला ती सहजपणे पाहता येईल अशा ठळक ठिकाणी लावण्यात येईल.

(४) सार्वजनिक ठिकाणी किंवा कार्यालयात किंवा संकेत स्थळावर किंवा पोर्टलवर अशी माहिती प्रदर्शित केली नसेल तर मुख्य आयुक्त किंवा संबंधित आयुक्त स्वतः त्याची दखल घेईल आणि संबंधित कार्यालय किंवा विभाग किंवा पदनिर्देशित अधिकाऱ्याच्या विरोधात यथोचित ती कारवाई करील.

४. निवडणुकीच्या कालावधीदरम्यान तसेच नैसर्गिक आपत्तीच्या वेळी नियत कालमर्यादा वाढविणे.—स्थानिक प्राधिकरणे, राज्य विधानमंडळ, संसद यांच्या निवडणुकांच्या वेळी किंवा भूकंप, पूर, आग किंवा यांसारख्या इतर कोणत्याही नैसर्गिक आपत्तीच्या वेळी, आवश्यक असेल तर, अधिनियमाच्या कलम ३ अन्वये संबंधित प्रशासकीय विभागास, सामान्य प्रशासन विभागाच्या मान्यतेने, आदेश निर्गमित करून अधिसूचित लोकसेवेसाठी नियत कालमर्यादा वाढवून घेता येईल.

५. अर्ज स्वीकारण्याकरिता पदनिर्देशित अधिकाऱ्याने अन्य अधिकाऱ्यास प्राधिकृत करणे.—पदनिर्देशित अधिकाऱ्यास, पात्र व्यक्तींनी, या अधिनियमांतर्गत अधिसूचित केलेली कोणतीही सेवा प्राप्त करण्यासाठी केलेले अर्ज स्वीकारण्याकरिता आणि त्या अर्जांची रीतसर पोच अर्जदारास देण्याकरिता, त्यास दुय्यम असलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास किंवा कर्मचाऱ्यास, आदेशाद्वारे, प्राधिकृत करता येईल. अशा रीतीने अर्ज स्वीकारण्यासाठी यथोचितरीत्या प्राधिकृत करण्यात आलेल्या दुय्यम अधिकाऱ्याचे किंवा कर्मचाऱ्याचे नाव विभागाच्या किंवा कार्यालयाच्या सूचनाफलकावर किंवा संकेतस्थळावर किंवा पोर्टलवरदेखील प्रदर्शित केले जाईल.

६. अर्जदारास पोच देणे.—पात्र व्यक्तिकडून लोकसेवेसाठीचा अर्ज प्राप्त झाल्यानंतर, यथास्थिति, पदनिर्देशित अधिकारी किंवा प्राधिकृत दुय्यम अधिकारी किंवा कर्मचारी अर्जदारास नमुना एक मध्ये पोच देईल. जर सेवा पुरविण्यासाठी आवश्यक असलेले एखादे कागदपत्र अर्जासोबत जोडलेले नसेल तर, पोच पावती देताना त्यात तसे स्पष्ट नमूद करण्यात येईल आणि ती सेवा पुरविण्यासाठीची नियत कालमर्यादा ही आवश्यक कागदपत्र सादर केल्याच्या दिनांकापासून गणणे सुरु होईल.

७. अर्जाचा नमुना, त्या सोबत जोडावयाची आवश्यक कागदपत्रे.—

(१) लोकसेवा देण्यासाठी आवश्यक असलेल्या अर्जाचा विहित नमुना जर संबंधित अधिनियम, नियम, अधिसूचना, आदेश, शासन निर्णय किंवा अन्य कोणताही संलेख यांमध्ये देण्यात आलेला नसेल, तर प्रत्येक सार्वजनिक प्राधिकरण तो नमुना तयार करील.

(२) अर्जाचा नमुना मराठी व इंग्रजी भाषेमध्ये असेल. अर्जाच्या नमुन्यासोबत सादर करावयाच्या कागदपत्रांची यादी, अर्जाच्या नमुन्यामध्येच नमूद करण्यात येईल.

(३) अर्जाचा नमुना पदनिर्देशित अधिकाऱ्याच्या कार्यालयात आणि सेतू सुविधा केंद्र, महा-इ सेवा केंद्र, संग्राम केंद्र यांच्या अधिपत्याखालील कार्यालयात आणि अन्य कोणत्याही संबंधित नागरिक सेवा केंद्रात सहजपणे उपलब्ध होईल. सादर अर्जाच्या नमुन्याची प्रत कार्यालयाचे किंवा विभागाचे संकेतस्थळ किंवा आपले सरकार पोर्टलवर देखील उपलब्ध होईल व ती मोबाईल ॲप वरून अथवा ऑनलाइन उपलब्ध (डाऊनलोड) होऊ शकेल.

(४) केवळ लोकसेवा मिळविण्यासाठीची आवश्यक माहितीच अर्जदाराकडून मागविण्यात येत असल्याबाबत पदनिर्देशित अधिकारी खातरजमा करील.

(५) अर्ज सादर करतेवेळी, शक्य असेल तेथेच आवश्यक कागदपत्रे जोडलेले व पूर्ण भरलेले अर्ज केवळ स्वीकारण्यात येत असल्याबाबत पदनिर्देशित अधिकारी खातरजमा करील. ऑनलाईन सादर केलेले अर्जसुद्धा पदनिर्देशित अधिकाऱ्याकडून स्वीकारण्यात येतील.

(६) अर्जावर, पदनिर्देशित अधिकारी किंवा त्याने प्राधिकृत केलेला दुय्यम अधिकारी किंवा कर्मचारी रीतसर पोच देईल आणि त्यावर अर्ज प्राप्त्याचा दिनांक, वेळ आणि ठिकाण, अनन्य ओळख क्रमांक (युनिक आयडेंटिफिकेशन नंबर), अर्ज स्वीकारणाऱ्या कर्मचाऱ्याचे नाव, ज्या कालमर्यादेच्या आत लोकसेवा पुरविण्यात येईल ती नियत कालमर्यादा या बाबी नमूद करण्यात येतील.

(७) अर्ज जर व्यक्तिशः स्वरूपात मिळाला असेल तर, त्याची पोच व्यक्तिशः देण्यात येईल. अर्ज ऑनलाईन पोर्टल सुविधेमार्फत मिळाला असेल तर, त्याची पोच इ-मेल किंवा एसएमएस किंवा अन्य कोणत्याही इलेक्ट्रॉनिक साधनांमार्फत देण्यात येईल. ऑनलाईन देण्यात आलेली पोच ही अर्जदारास देण्यात आलेली पोचपावती समजली जाईल.

८. शुल्काचे (फी) प्रदान.—अर्जदारास सेवा प्राप्त करण्यासाठी संबंधित प्राधिकरणाने प्रत्येक सेवेसाठी वेळोवेळी अधिसूचित केलेल्या शुल्काचे प्रदान, कोणतेही असल्यास, एकतर थेट प्राधिकरणाकडे किंवा इलेक्ट्रॉनिक सुविधेमार्फत ऑनलाईन करावे लागेल.

९. अर्ज फेटाळण्याची सूचना.—जेथे संबंधित पदनिर्देशित अधिकारी हा, वैध कारणांमुळे, अर्जदाराला अधिसूचित लोकसेवा पुरविता येऊ शकत नाहीत या निष्कर्षाप्रत आला असेल त्याबाबतीत, ज्या विशिष्ट सेवांसाठी अर्ज करण्यात आला असेल त्या विशिष्ट सेवा पुरविण्याकरिता दिलेल्या नियत कालमर्यादेच्या कालावधीत ती बाब अर्जदाराला कारणांसह लेखी कळवील. अर्ज फेटाळण्याच्या सूचनेसोबत, अपिलीय प्राधिकार्याचे नाव व पदनाम, अपील प्राधिकार्याशी संपर्क साधण्यासाठी उपलब्ध सर्व माहितीसह त्याचा पत्ता, ज्या कालमर्यादेत अपील सादर करण्याची गरज आहे ती कालमर्यादा नमूद करण्यात येईल. जर अर्ज ऑनलाईन करण्यात आला असेल तर अर्जदाराचा अर्ज फेटाळण्याबाबतचे आदेश ऑनलाईन अथवा मोबाईल ॲप वर पाठविण्यात येतील.

१०. अर्जाची स्थिती पाहण्यासाठी यंत्रणा.—

(१) सार्वजनिक प्राधिकरण, शक्य असेल तेथवर, अर्जदाराला दिलेल्या अनन्य ओळख क्रमांकाचा (युनिक आयडेंटिफिकेशन नंबर) वापर करून अर्जाची स्थिती पाहण्यासाठी एक यंत्रणा निर्माण करील.

(२) सार्वजनिक प्राधिकरण, शक्य असेल तेथवर, ज्यामार्फत पात्र व्यक्तिला एसएमएस किंवा इ-मेल याद्वारे किंवा इतर कोणत्याही साधनांमार्फत अर्जाच्या सद्यस्थितीबाबतची अद्ययावत माहिती वेळेवर पाठविली जाऊ शकेल, अशी यंत्रणा निर्माण करील, जेणेकरून ज्या पात्र व्यक्तित्ने सेवांकरिता अर्ज केला असेल अशी पात्र व्यक्ती, तिच्या सेवांबाबतच्या अर्जाच्या स्थितीची ऑनलाईन पाहणी करू शकेल.

११. अपिलाची कार्यपद्धती.—

(१) कलम ९ च्या पोट-कलम (१) अन्वये, प्रथम अपिलीय प्राधिकार्याकडे नमुना दोन मध्ये व्यक्तित्ना: किंवा ऑनलाईन अपील दाखल करता येईल.

(२) कलम ९ च्या पोट-कलम (३) अन्वये, द्वितीय अपिलीय प्राधिकार्याकडे नमुना तीन मध्ये व्यक्तित्ना: किंवा ऑनलाईन अपील दाखल करता येईल.

१२. अपिलासोबत जोडावयाची कागदपत्रे.—

(१) पहिल्या किंवा दुसऱ्या अपिलासोबत, अपीलकर्ता पुढील कागदपत्रे जोडील:—

(क) अपिलासोबत जोडलेल्या कागदपत्रांची यादी.

(ख) ज्या आदेशाविरुद्ध प्रथम किंवा द्वितीय अपील करण्यात येत असेल त्या आदेशांची स्व-साक्षात्कृत प्रत.

(ग) अपीलकर्त्याने प्रथम किंवा द्वितीय अपिलामध्ये ज्याचा आधार घेतला असेल अशा आणि त्या संदर्भित करण्यात आलेल्या कागदपत्रांच्या प्रती.

१३. सुनावणीची नोटीस बजावणे.—पहिल्या किंवा यथास्थिती दुसऱ्या अपिलाची नोटीस खाली नमूद करण्यात आलेल्या पद्धतींपैकी कोणत्याही रीतीने बजावण्यात येईल :

(१) विशेष संदेशवाहकामार्फत अथवा आदेशिका बजावणाऱ्यामार्फत (प्रोसेस सर्व्हर) हातबटवड्याने ;

(२) पोचपावतीसह नोंदणीकृत डाकेने ;

(३) इ-मेल किंवा एसएमएस किंवा मोबाईल ॲप्स द्वारे ऑनलाईन ;

(४) शासकीय कर्मचाऱ्याच्या बाबतीत, त्याच्या नियंत्रक अधिकार्यामार्फत किंवा इ-मेल किंवा एसएमएस किंवा मोबाईल ॲप्स द्वारे.

१४. अर्जदार किंवा पदनिर्देशित अधिकारी यांची व्यक्तित्ना: उपस्थिती.—

(१) प्रथम व द्वितीय अपिलाच्या सर्व प्रकरणी अपीलकर्ते आणि पदनिर्देशित अधिकारी त्याचप्रमाणे द्वितीय अपिलाचे प्रकरण असल्यास प्रथम अपिलीय प्राधिकारी यांना सुनावणीचा दिनांक किमान सात पूर्ण दिवस अगोदर कळविण्यात येईल.

(२) सुनावणीची रीतसर नोटीस बजावल्यानंतरही जर एखादा पक्षकार सुनावणीच्या वेळी अनुपस्थित राहिला तर अपील त्याच्या अनुपस्थितीत निकाली काढले जाईल.

१५. अपिलावर निर्णय घेण्याची कार्यपद्धती.—अपील अर्जाबाबत निर्णय घेताना अपिलीय प्राधिकारी-

(एक) पदनिर्देशित अधिकारी आणि अपीलकर्ता यांना अपिलाच्या सुनावणीच्या वेळी बोलवील.

(दोन) अपिलाशी संबंधित कागदपत्रे व त्यांच्या प्रतीची छाननी करील.

(तीन) अपिलाच्या सुनावणीच्या वेळी पदनिर्देशित अधिकारी व अपीलकर्त्यांची बाजू ऐकून घेईल.

१६. प्रथम किंवा द्वितीय अपिलावरील आदेश.—

(१) प्रथम किंवा द्वितीय अपिलावरील आदेश लिखित स्वरूपात असेल.

(२) अपिलामध्ये देण्यात आलेल्या आदेशाची प्रत, ज्याने अपील दाखल केले असेल तो अपीलकर्ता, पदनिर्देशित अधिकारी किंवा यथास्थिती प्रथम अपील प्राधिकारी यांना देण्यात येईल.

१७. अधिनियमांतर्गत प्रकरणांची नोंदवही ठेवणे.—पदनिर्देशित अधिकारी, प्रथम अपिलीय प्राधिकारी आणि द्वितीय अपिलीय प्राधिकारी नमुना चार मध्ये प्रकरणांची नोंदवही एकतर व्यक्तिशः किंवा ईलेक्ट्रॉनिक नमुन्यात ठेवील.

१८. आयोगाकडे दाखल करण्यात येणारे अपील.—

द्वितीय अपील प्राधिकाऱ्याच्या आदेशाविरुद्ध आयोगाकडे नमुना-पाच मध्ये अपील दाखल करण्यात येईल.

१९. मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त यांच्या कार्यालयात प्रतिनियुक्तीवर नेमलेले अधिकारी व अन्य कर्मचारी यांचे वेतन व भत्ते, सेवेच्या अटी व शर्ती.—

(१) राज्य शासनाचा कोणताही विभाग, राज्य शासनाचे मंडळ, महामंडळ अथवा अन्य सांविधिक संस्था यांमधून मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त यांच्या कार्यालयात प्रतिनियुक्तीवर नेमणूक करण्यात आलेले अधिकारी व कर्मचारी यांना, त्यांच्या सेवेबाबत लागू असतील अशा नियमांनुसार त्यांना अनुज्ञेय असतील असे वेतन व भत्ते देण्यात येतील आणि उक्त नियम व राज्य शासनाने वेळोवेळी दिलेल्या संबंधित सूचना यांनुसार त्यांचे नियमन करण्यात येईल.

(२) राज्य शासनाच्या कर्मचाऱ्यांच्या सेवाशर्ती आणि शिस्तविषयक बाबी यांबाबत नियमन करणारे नियम हे, योग्य त्या फेरफारांसह, आयोगाच्या अधिकाऱ्यांना व इतर कर्मचाऱ्यांना लागू असतील.

(३) अधिकारी व अन्य कर्मचारी यांचा पदावधी, राज्य शासनाकडून आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट करण्यात येईल त्याप्रमाणे असेल.

नमुना-एक
(नियम ६ पहा)
पोच

प्रेषक

(पदनिर्देशित अधिकारी / प्राधिकृत अधिकारी)

प्रति,

(पात्र व्यक्तचे नाव आणि पत्ता)

संदर्भ:- दिनांक रोजीचा आपला अर्ज.

मी, याद्वारे, आपल्या संदर्भित अर्जांची पोच देत आहे.

अर्जांतील पुढील त्रुटी तात्काळ दुरुस्त करण्यात याव्यात :

(त्रुटीचा उल्लेख, कोणत्याही असल्यास)

१.

२.

३.

पुढील आवश्यक कागदपत्रे किंवा ना हरकत प्रमाणपत्रे कृपया तात्काळ सादर करावीत.

१.

२.

३.

आपला/आपली विश्वासू,
(पदनिर्देशित अधिकारी/प्राधिकृत अधिकारी)
(कार्यालयाची मोहोर).

ठिकाण :

दिनांक :

नमुना दोन

[नियम ११ (१) पहा]

प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याकडे करावयाच्या पहिल्या अपिलाचा नमुना

..... (प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याचे पदनाम व कार्यालयाचा पत्ता) यांच्या समक्ष

.....

.....

..... (पात्र व्यक्तीचे नाव व पत्ता) :

..... (पदनिर्देशित अधिकाऱ्याचे नाव व पत्ता) :

(१) सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी पदनिर्देशित :

अधिकाऱ्याकडे अर्ज सादर केल्याचा दिनांक

(२) पोच मिळाल्याचा दिनांक :

(३) कागदपत्रे, कोणतीही असल्यास, सादर केल्याचा दिनांक :

(४) मागणी केलेल्या लोकसेवेचा तपशील :

(५) पदनिर्देशित अधिकाऱ्याचा निर्णय :

(६) नियत कालमर्यादा :

(७) पात्र व्यक्तीकडून मिळालेला अर्ज फेटाळण्यात आला :

असल्याचे ज्या पत्रान्वये कळविण्यात आले असेल त्याचा दिनांक

(८) अपिलाची कारणे :

(एक) नियत कालमर्यादेत लोकसेवा देण्यात आली नाही, किंवा

(दोन) अर्ज फेटाळण्यात आला :

(९) मागितलेले सहाय्य :

(१०) अपील दाखल करण्यासाठीची इतर कोणतीही आवश्यक :

माहिती.

सोबत जोडलेल्या कागदपत्रांची यादी

(१)

(२)

प्रतिज्ञापत्र

वर दिलेला तपशील माझ्या संपूर्ण ज्ञानाप्रमाणे, माहितीप्रमाणे व विश्वासाप्रमाणे खरा व बिनचूक आहे.

दिनांक माहे२०.... (वर्ष) रोजी

पात्र व्यक्तीची स्वाक्षरी.

नमुना तीन

[नियम ११ (२) पहा]

द्वितीय अपील प्राधिकार्याकडे करावयाच्या दुसऱ्या अपिलाचा नमुना

- समक्ष (प्रथम अपील प्राधिकार्याचे नाव व कार्यालयाचा पत्ता)
..... (पात्र व्यक्तीचे नाव व पत्ता)
..... (पदनिर्देशित अधिकार्याचे नाव व पत्ता)
..... (प्रथम अपील प्राधिकार्याचे नाव व पत्ता)

(१) पदनिर्देशित अधिकार्याकडे सादर केलेल्या अर्जाचा दिनांक :

(२) पोच मिळाल्याचा दिनांक :

(३) मागणी केलेल्या लोकसेवेचा तपशील :

(४) पदनिर्देशित अधिकार्याचा निर्णय :

(५) प्रथम अपील प्राधिकार्याचा निर्णय :

(६) नियत कालमर्यादा :

(७) प्रथम अपिलाचा दिनांक :

(८) प्रथम अपील प्राधिकार्याकडून कोणताही आदेश मिळाल्याचा दिनांक किंवा अपेक्षित दिनांक :

(९) अपिलाची कारणे

(एक) प्रथम अपिलावर कोणताही निर्णय घेण्यात आला नाही ; किंवा

(दोन) अपील फेटाळण्याची कारणे; किंवा

(तीन) पहिल्या अपिलावरील आदेश

समाधानकारक नसणे (कारण) :

सोबत जोडलेल्या कागदपत्रांची यादी :-

(१)

(२)

प्रतिज्ञापत्र

वर दिलेला तपशील, माझ्या संपूर्ण ज्ञानाप्रमाणे, माहितीप्रमाणे व विश्वासाप्रमाणे खरा व बिनचूक आहे.

दिनांकमाहे.....२०.....(वर्ष) रोजी

पात्र व्यक्तीची / पदनिर्देशित अधिकार्याची स्वाक्षरी.

नमुना चार

(नियम १७ पहा)

प्रकरणांची नोंदवही

(अ) पदनिर्देशित अधिकाऱ्याने ठेवावयाची नोंदवही

अ.क्र.	अर्ज प्राप्त झाल्याचा दिनांक	अर्जाची पोच दिल्याचा दिनांक	पात्र व्यक्तीचे नाव व पत्ता	मागणी केलेली लोकसेवा	अर्ज /अपील निकाली काढण्याचा दिनांक, अर्ज /अपील फेटाळण्यात आले असेल तर त्याची कारणे
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)

(ब) प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याने ठेवावयाची नोंदवही

अ. क्र.	प्रथम अपील प्राप्त झाल्याचा दिनांक	प्रथम अपिलाची पोच दिल्याचा दिनांक	पात्र व्यक्तीचे नाव व पत्ता	मागणी केलेली लोकसेवा	अर्ज निकाली काढल्याचा दिनांक /अर्ज फेटाळण्यात आला असेल तर त्याची कारणे	जर कोणताही दंड बसवला असेल किंवा वसूल केला असेल तर त्याचा तपशील.
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)

(क) द्वितीय अपील प्राधिकाऱ्याने ठेवावयाची नोंदवही

अ.क्र.	द्वितीय अपील प्राप्त झाल्याचा दिनांक	द्वितीय अपिलाची पोच दिल्याचा दिनांक	पात्र व्यक्तीचे/ पदनिर्देशित अधिकाऱ्याचे/ प्रथम अपील प्राधिकाऱ्याचे नाव व पत्ता	मागणी केलेली लोकसेवा	द्वितीय अपील अर्ज निकाली काढल्याचा दिनांक/ अर्ज फेटाळण्यात आला असेल तर त्याची कारणे	जर कोणताही दंड बसवला असेल किंवा वसूल केला असेल तर त्याचा तपशील
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)

नमुना पाच
(नियम १८ पहा)

महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोगाकडे अपील करण्याचा नमुना

प्रति,

(महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोग/विभागीय आयुक्त/आयोगाचे अधिकार सोपविलेला शासकीय अधिकारी याचे पदनाम)
..... (कार्यालयीन पत्ता) यांच्या समक्ष

पत्ता :-

.....

..... (पात्र व्यक्तीचे नाव, पत्ता, दूरध्वनी/मोबाईल क्रमांक, इ-मेल आयडी (असल्यास)

.....

..... (पदनिर्देशित अधिकाऱ्याचे नाव व पत्ता)

.....

..... (प्रथम अपिलीय अधिकाऱ्याचे नाव व पत्ता)

.....

..... (द्वितीय अपिलीय अधिकाऱ्याचे नाव व पत्ता)

(१) पदनिर्देशित अधिकाऱ्याकडे अर्ज केल्याचा
दिनांक :

(२) अर्जाची पोच मिळाल्याचा दिनांक :

(३) मागणी केलेल्या लोकसेवेचा तपशील :

(४) ज्या विभाग/कार्यालयातून सेवेची मागणी केली
आहे त्या विभागाचे नाव :

(५) पदनिर्देशित अधिकाऱ्याने अर्ज निकाली
काढण्याचा दिनांक :

(६) प्रथम अपील दाखल केल्याचा दिनांक :

(७) पहिल्या अपिलाची पोच दिल्याचा दिनांक :

(८) पहिल्या अपिलाच्या निर्णयाचा व पोच
दिल्याचा दिनांक :

(९) द्वितीय अपील दाखल केल्याचा दिनांक :

(१०) द्वितीय अपील निकाली काढल्याचा दिनांक :

आयोगासमोर अपील दाखल करण्याबाबतची कारणे (थोडक्यात) :-

.....

.....

करण्यात आलेल्या मागण्या :-

.....

.....

(पात्र व्यक्तीची/पदनिर्देशित
अधिकाऱ्याची स्वाक्षरी).

दिनांक :

ठिकाण :

टीप :- पात्र व्यक्तीने ज्या आदेशाविरोधात अपील दाखल केलेले आहे त्या आदेशाची प्रमाणित प्रत यासोबत जोडावी.

भाग चार-ब-२१५-२

प्रतिज्ञापत्र

वर दिलेला तपशील माझ्या संपूर्ण ज्ञानाप्रमाणे, माहितीप्रमाणे व विश्वासाप्रमाणे खरा व बिनचूक आहे.

दिनांक दिवस..... महिना २०..... (वर्ष)

(पात्र व्यक्तीची /पदनिर्देशित
अधिकार्याची स्वाक्षरी.)

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने,

डॉ. भगवान सहाय,

अपर मुख्य सचिव (प्र. सु. आणि र. व का.), महाराष्ट्र शासन.

परिशिष्ट - क

सामान्य प्रशासन विभाग /लो.दि.कक्ष

दि. ३१/०३/२०२१ अखेर पर्यंत महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ अनुसार अधिसूचित केलेल्या लोकसेवांची यादी.

अ.क्र.	विभाग	एकूण लोकसेवा
१	गृह विभाग	१०
	गृह - १८	
	गृह (बंदरे) - ०७	
	गृह (राज्य उत्पादन शुल्क) - ५१	
	परिवहन - १४	
२	महसूल व वन विभाग	६६
	महसूल - २०	
	भूमि अभिलेख - २०	
	नोंदणी व मुद्रांक शुल्क - १५	
	वने - ११	
३	कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय	४५
	कृषि - २५	
	पदुम - २०	
४	नगर विकास	५२
५	विधी व न्याय	०४
६	ग्रामविकास	०७
७	मृद व जलसंधारण	०८
८	अन्न, नागरी पुरवठा	१६
९	गृहनिर्माण	२१
१०	महिला व बालविकास	०८
११	कौशल्य विकास व उद्योजकता	०२
१२	अल्पसंख्यांक विकास	०१
१३	उद्योग, ऊर्जा व कामगार	८०
	उद्योग - २५	
	कामगार - ४१	
	उर्जा - १४	
१४	वित्त	०४
१५	जलसंपदा	१०
१६	सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग	०९
१७	पाणी पुरवठा व स्वच्छता	०४
१८	सार्वजनिक आरोग्य विभाग	०६
१९	सामाजिक न्याय	१२
२०	आदिवासी विकास	०१
२१	शालेय शिक्षण व क्रीडा	१२
२२	वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये	०५
२३	पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य	२०
२४	उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग	१०
२५	पर्यावरण	०४
२६	सार्वजनिक बांधकाम	०२
२७	सामान्य प्रशासन विभाग	०५
२८	नियोजन विभाग	०२
	एकूण	५०६

महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५ अनुसार अधिसूचित केलेल्या लोकसेवांची यादी.

अ.क्र.	विभाग व सेवांची नांवे
	गृह विभाग (एकूण ९० सेवा)
	गृह (१८ सेवा) (अधिसूचना क्र.एचडीओ-२०१५/प्र.क्र.३७/आस्था-१, १८ जुलै, २०२०)
१	विदेशी कलाकारांच्या सहभागास परवानगी
२	तक्रारदारास प्रथम खबरी अहवालाची (एफ.आय.आर.) प्रत पुरविणे
३	ध्वनिक्षेपकाचा (लाऊडस्पीकर) परवाना
४	मनोरंजनाचे कार्यक्रमांना ना-हरकत परवाना देणे
५	सभा, संमेलन, मिरवणूक, शोभायात्रा इ. करीता परवानगी देणे
६	निमशासकीय, खाजगी संस्था इ. मध्ये नोकरीकरिता वर्तणूक व चारित्र्य पडताळणी प्रमाणपत्र
७	शस्त्र परवान्यासाठी ना-हरकत प्रमाणपत्र
८	भारतीय नागरिकांना परदेशात जाण्यासाठी पोलीस अनुमती प्रमाणपत्र. शिक्षणासाठी / नोकरीसाठी प्रवेशपत्र (व्हीसा)
९	तिबेटीयन नागरिकांना भारत देशात परत येण्यासाठी ना-हरकत प्रमाणपत्र
१०	नियंत्रित स्फोट (Controlled Blasting) करिता ना-हरकत प्रमाणपत्र अ) मैत्री कक्षाकडे प्राप्त झालेले अर्ज ब) संबंधित विभागाकडे प्राप्त झालेला अर्ज
११	इंधन तेल (Storage of Fuel oil) साठवणूक करिता ना-हरकत प्रमाणपत्र अ) मैत्री कक्षाकडे प्राप्त झालेले अर्ज ब) संबंधित विभागाकडे प्राप्त झालेला अर्ज
	(अधिसूचना क्र.एमआयएस-१२२०/प्र.क्र.१३२/विशा-५, दिनांक ३० डिसेंबर, २०२०.)
१२	महाराष्ट्र चित्रपटगृहे (विनियमन) नियम, १९६६ नियम-६ (सिनेमागृह स्थाननिश्चिती)
१३	महाराष्ट्र चित्रपटगृहे (विनियमन) नियम, १९६६ नियम-१०१ (सिनेमागृह परवाना)
१४	महाराष्ट्र चित्रपटगृहे (विनियमन) नियम, १९६६ नियम-१०५ (चित्रपटगृह परवाना नुतनीकरण)
१५	चित्रीकरण परवाना
	(अधिसूचना क्र.एमआयएस-१२२०/प्र.क्र.१३२/विशा-५, दिनांक २९ जानेवारी, २०२१)
१६	महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम, १९५१ कलम ३३ (१) (ब) (एक) आणि (१) (बक) (एक) मधील तरतूदीनुसार सार्वजनिक मनोरंजनाच्या जागांकरिता (सिनेमा व्यतिरिक्त) आणि तमाशा व मेळ्यासह सार्वजनिक व मनोरंजन कार्यक्रमांना परवाना देणे व त्यावर नियंत्रण ठेवणे.
१७	महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम, १९५१ कलम ३३ (१) (ब) (एक) आणि (१) (बक) (एक) मधील तरतूदीनुसार सार्वजनिक मनोरंजनाच्या जागांकरिता (सिनेमा व्यतिरिक्त) आणि तमाशा व मेळ्यासह सार्वजनिक व मनोरंजन कार्यक्रमांना देण्यात आलेल्या परवान्यांचे नुतनीकरण करणे.
१८	सिनेमेटॉग्राफ अधिनियम, १९५२ कलम १०, ११ आणि १२ मधील तरतूदीनुसार चलचित्रे किंवा चित्रमालिका दाखविण्यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या कोणत्याही उपकरणसंचाच्या सहाय्याने चलचित्रपट प्रदर्शित करावयाच्या जागांना परवाना देणे.
	गृह (बंदरे)- मेरिटार्डि म बोर्ड (एकूण ०७ सेवा) (अधिसूचना क्र संकीर्ण-०८१६/प्र.क्र.१७०/बंदरे-१, ७ नोव्हेंबर, २०१६.)

१	जलयान सर्वेक्षण (इनलॅंड व्हेसल अॅक्ट, १९१७ च्या कलम ९ अंतर्गत)
२	जलयान नॉदणी (इनलॅंड व्हेसल अॅक्ट, १९१७ च्या कलम १९ फ अंतर्गत)
३	नवीन प्रवासी वाहतूक अनुज्ञप्ती वा नूतनीकरण (भारतीय बंदरे अधिनियम, १९०८ कलम ६ (के) अन्वये व पॅसेंजर व्हेसल रुल्स, १९६३ च्या कलम ३ अंतर्गत)
४	बंदर हद्दीतील छायाचित्रण करण्यासाठी परवाना (भारतीय बंदरे अधिनियम, १९०८ कलम ६ (१) जे अन्वये)
५	लांब अंतराच्या खाडी समुद्रात पोहण्याची परवानगी (महाराष्ट्र सागरी मंडळ अधिनियम, १९९६ च्या अधीन राहून)
६	जल आलेखन सर्वेक्षण नकाशा विक्री
७	भरती-ओहोटी पुस्तिका विक्री
	गृह (राज्य उत्पादन शुल्क) विभाग (एकूण ५१ सेवा) (अधिसूचना क्र.एमआयएस-१०१७/प्र.क्र.२२९/राउशु-२, २८ डिसेंबर, २०२०.)
१	एफएल - १ मंजूर करणे मुंबई विदेशी मद्य नियम १९५३ अंतर्गत भारतीय सीमा शुल्क हद्दीतून पेय विदेशी मद्य बाहेर काढणे व भारतीय बनावटीचे पेय मद्य विक्री करण्यासाठी व्यापार आणि आयात अनुज्ञप्ती
२	एफएल/डब्ल्यु-१ मंजूर करणे मुंबई विदेशी मद्य नियम १९५३ अंतर्गत भारतीय सीमा शुल्क हद्दीतून वाईन बाहेर काढणे
३	एफएल/डब्ल्यु-२ मंजूर करणे मुंबई विदेशी मद्य नियम १९५३ अंतर्गत वाईनच्या सीलबंद विक्रीकरिता अनुज्ञप्ती
४	एफएल/बीआर-२ मंजूर करणे मुंबई विदेशी मद्य नियम १९५३ अंतर्गत बीआर किंवा वाईन किंवा दोन्हीची सीलबंद स्वरूपात विक्रीकरिता अनुज्ञप्ती
५	एफएल-३ मंजूर करणे मुंबई विदेशी मद्य नियम १९५३ अंतर्गत भारतीय बनावटीचे विदेशी मद्याची व परदेशातून आयात केलेल्या पेय मद्याची हॉटेल आस्थापनेवर विक्री करण्यासाठी अनुज्ञप्ती
६	एफएल-४ मंजूर करणे मुंबई विदेशी मद्य नियम १९५३ अंतर्गत भारतीय बनावटीचे विदेशी मद्याची व परदेशातून आयात केलेल्या पेय मद्याची क्लबच्या आस्थापनेवर विक्री करण्यासाठी अनुज्ञप्ती
७	फॉर्म-ई मंजूर करणे विशेष परवाना आणि अनुज्ञप्ती नियम १९५२ अंतर्गत सौम्य मद्य किंवा वाईन अथवा दोन्हीही यांची खुली आणि सीलबंद स्वरूपात हॉटेल / कॅन्टीन / क्लब च्या आस्थापनेवर विक्री करण्याकरिता अनुज्ञप्ती
८	ई-२ मंजूर करणे विशेष परवाना आणि अनुज्ञप्ती नियम १९५२ अंतर्गत वाईनच्या विक्रीकरिता अनुज्ञप्ती
९	फार्म एम-१ मंजूरी मुंबई मळी नियम १९५५ अंतर्गत मळी उत्पादकाने मळी बाळगणे व विक्री करिताची अनुज्ञप्ती मंजूर करणे
१०	फार्म एम-२ अनुज्ञप्ती मंजूरी मुंबई मळी नियम १९५५ अंतर्गत मळी उत्पादकाव्यतिरिक्त मळी बाळगणे व वापर करणे करिताची अनुज्ञप्ती
११	फार्म एम-३ अनुज्ञप्ती मंजूरी मुंबई मळी नियम १९५५ अंतर्गत मळी उत्पादकाव्यतिरिक्त मळी बाळगणे व विक्री करणे करिताची

	अनुज्ञप्ती
१२	फार्म एम-३ ए मंजूर करणे मुंबई मळी नियम १९५५ अंतर्गत पशुखाद्याकरिता मळी विकत घेणे, बाळगणे व वापर करण्या करिताची अनुज्ञप्ती
१३	फॉर्म एमएफ-१, मंजूर करणे मुंबई मोहा फुले नियम १९५० अंतर्गत मोहा फुले बाळगण्याकरिताची अनुज्ञप्ती
१४	आरएस-२ मंजूर करणे औद्योगिक, शैक्षणिक, औषधी व वैद्यकीय पृथःकरण करण्याकरिता शुध्द मद्यार्काचा वापर करणे, बाळगण्याकरिताची अनुज्ञप्ती
१५	आरएस-६ अनुज्ञप्ती मंजूरी शुध्द मद्यार्काच्या किरकोळ विक्री करण्याकरिताची अनुज्ञप्ती
१६	आरएस-६ ए अनुज्ञप्ती मंजूरी शुध्द मद्यार्काच्या बाटल्या भरण्याकरिताची अनुज्ञप्ती
१७	आरएस-७ अनुज्ञप्ती मंजूरी शुध्द मद्यार्काची बंधित साठवणूक व घाऊक विक्री करण्याकरिताची अनुज्ञप्ती
१८	बीआरएल (मायक्रोब्रुवरी) इरादापत्र व मंजूरी महाराष्ट्र बिअर व वाईन निर्मिती नियम १९६६ अंतर्गत रेस्टॉरंटमध्ये बिअर निर्मितीकरिता अनुज्ञप्ती
१९	बीआरएल (वायनरी) इरादापत्र व मंजूरी महाराष्ट्र बिअर व वाईन निर्मिती नियम १९६६ अंतर्गत रेस्टॉरंटमध्ये वाईन निर्मितीकरिता अनुज्ञप्ती
२०	सीएल/एफएल/टिओडी-३ मंजूर करणे मुंबई विदेशी मद्य नियम १९५३ अंतर्गत एफएल-२ अनुज्ञप्ती धारण करणाऱ्या व्यक्तीस महाराष्ट्र देशी दारु नियम १९७३ अंतर्गत देशी मद्याची सीलबंद बाटल्यांचे किरकोळ विक्री करण्याकरिताची अनुज्ञप्ती
२१	उपरोक्त अ.क्र. १ ते २० वर नमूद अनुज्ञप्तींचे तसेच एफएल-२ व सीएल-३ अनुज्ञप्तींचे नुतनीकरण
२२	फॉर्म डिएस- १ मंजूर करणे मुंबई विप्रकृत मद्यार्क नियम १९५९अन्वये बंधपत्राअंतर्गत भारतामध्ये निर्मित झालेल्या शुध्द मद्यार्कापासून विप्रकृत मद्यार्क तयार करण्याकरिता आणि वखारीतून विप्रकृत मद्यार्क विक्री करण्याकरिताची अनुज्ञप्ती
२३	“एल” फॉर्म नोंदणी
२४	फॉर्म “ के “ नोंदणी प्रमाणपत्र मंजूरी महाराष्ट्र विदेशी मद्य (आयात व निर्यात) नियम, 1963 अंतर्गत महाराष्ट्र राज्या व्यतिरिक्त इतर राज्यातील भारतीय बनावटीचे विदेशी मद्य/बिअर/वाईन उत्पादकांना त्यांच्या ब्रॅन्डची महाराष्ट्रात विक्री करण्याकरिता
२५	राज्यातील मद्यनिर्माणीचे ब्रॅन्ड -लेबल्स मंजूरी
२६	“एल” फार्म अंतर्गत परदेशातील आयात मद्याचे ब्रॅन्ड लेबल मंजूरी महाराष्ट्र विदेशी मद्य (आयो व निर्यात) नियम, १९६३ अंतर्गत
२७	“के” फार्म अंतर्गत परराज्यातील आयात मद्याचे ब्रॅन्ड लेबल मंजूरी महाराष्ट्र विदेशी मद्य (आयात व निर्यात) नियम, १९६३ अंतर्गत
२८	अनुज्ञप्तीचे नुतनीकरण फार्म-1, डिएस-१
२९	पीएलएल अनुज्ञप्तीचे नुतनीकरण

	महाराष्ट्र मद्यार्क आसवन व पेय मद्य निर्मिती नियम १९६६
३०	बीआरएल (ब्रुवरी) अनुज्ञप्तीचे नुतनीकरण महाराष्ट्र बिअर आणि वाईन निर्मिती नियम, १९६६
३१	सीएल-१ अनुज्ञप्तीचे नुतनीकरण महाराष्ट्र देशी दारु नियम, १९७३
३२	सीएल-२ अनुज्ञप्तीचे नुतनीकरण महाराष्ट्र देशी दारु नियम, १९७३
३३	तात्पुरती एक दिवसीय अनुज्ञप्ती जागेची नोंदणी
३४	फार्म -एफएल-४-ए (विशेष कार्यक्रमाकरिता देण्यात येणारी तात्पुरती अनुज्ञप्ती)
३५	फार्म एम-४ मंजूर करणे मुंबई मळी नियम १९५५ अंतर्गत मळी आयात करण्याकरिताची अनुज्ञप्ती
३६	फार्म एम-५ मंजूर करणे मुंबई मळी नियम १९५५ अंतर्गत मळी निर्यात करण्याकरिताची अनुज्ञप्ती
३७	सीएल-३ अनुज्ञप्तीचे स्थलांतर (मुंबई शहर व मुंबई उपनगर जिल्हे वगळून) महाराष्ट्र देशी मद्य नियम १९७३ अंतर्गत
३८	एफएल-२ अनुज्ञप्तीचे स्थलांतर (मुंबई शहर व मुंबई उपनगर जिल्हे वगळून) मुंबई विदेशी मद्यनियम १९५३ अंतर्गत
३९	सीएल-३/एफएल-२ अनुज्ञप्तीचे एका नावावरून दुसऱ्या नावावर वर्ग/हस्तांतरण करणे
४०	सीएल-३/एफएल-२ अनुज्ञप्तीमध्ये भागीदार घेणे/वगळणे
४१	फार्म-एफएल-एक्स-सी मुंबई विदेशी मद्य नियम, १९५३ अंतर्गत महाराष्ट्र राज्यात विदेशी मद्य आणि देशी मद्य खरेदी, बाळगणे, वाहतूक आणि पिण्याकरीता वार्षिक अथवा आजीवन परवाना मंजूर करणे.
४२	फार्म-एफएल-एफ मुंबई विदेशी मद्य नियम, १९५३ अंतर्गत महाराष्ट्र राज्यात विदेशी मद्य खरेदी, बाळगणे, वाहतूक आणि पिण्याकरीता एक दिवसीय परवाना मंजूर करणे.
४३	फार्म-सीएल-सी मुंबई विदेशी मद्य नियम, १९५३ अंतर्गत महाराष्ट्र राज्यात देशी मद्याची खरेदी, बाळगणे, वाहतूक आणि पिण्याकरीता एक दिवसीय परवाना मंजूर करणे
४४	वाहतूक पास मंजूरी फार्म II (बंधित मद्यार्क वाहतूक) मुंबई शुध्द मद्यार्क (बंधित वाहतूक) नियम, १९५१
४५	वाहतूक पास मंजूरी फार्म PL-XI (विदेशी मद्य वाहतूक) महाराष्ट्र मद्यार्क आसवन व पेय मद्य निर्मिती नियम, १९६६
४६	वाहतूक पास मंजूरी फार्म BR-IX (बिअर वाहतूक) महाराष्ट्र बिअर आणि वाईन निर्मिती नियम, १९६६
४७	वाहतूक पास मंजूरी फार्म CL-VI (देशी मद्य निर्मितीसाठी मद्यार्क वाहतूक) महाराष्ट्र देशी मद्य नियम, १९७३
४८	वाहतूक पास मंजूरी फार्म CL-XIV (देशी मद्य वाहतूक) महाराष्ट्र देशी मद्य नियम, १९७३
४९	आयात परवाना मंजूरी Form B (दत्त शुल्क आयात विदेशी मद्याचा आयात परवाना) महाराष्ट्र विदेशी मद्य (आयात व निर्यात) नियम १९६३

५०	निर्यात परवाना मंजूरी Form B (परदेशातील निर्यातीकरिता) (भारतीय बनावटीच्या विदेशी मद्याच्या बंधपत्राखाली वाहतूक/ बंधपत्राखाली निर्यातीसाठी परवाना) महाराष्ट्र भारतीय बनावटीचे विदेशी मद्य (बंधपत्राखाली वाहतूक आणि निर्यात नियम १९६८)
५१	निर्यात परवाना मंजूरी फॉर्म - I (परराज्यातील निर्यातीकरिता) महाराष्ट्र विदेशी मद्य (आयात व निर्यात) नियम १९६३
	परिवहन (एकूण १४ सेवा) (अधिसूचना क्र.एमआयएस-०२१५/प्र.क्र.३१/ परि-४, दिनांक २७ जुलै, २०१५)
१	शिकाउ अनुज्ञप्ती जारी करणे
२	पक्की अनुज्ञप्ती जारी करणे
३	अनुज्ञप्ती नुतनीकरण करणे
४	दुय्यम अनुज्ञप्ती जारी करणे
५	दुय्यम वाहन नोंदणी प्रमाणपत्र जारी करणे
६	तात्पुरते नोंदणी प्रमाणपत्र जारी करणे
७	नवीन वाहन नोंदणी करणे आणि नोंदणी प्रमाणपत्र जारी करणे
८	वाहनांच्या हस्तांतरणाची नोंद करणे
९	वाहन मालकाच्या मृत्युनंतर वाहनांच्या हस्तांतरणाची नोंद करणे
१०	वाहन हस्तांतरणासाठी ना-हरकत प्रमाणपत्र जारी करणे
११	वाहन पत्ता बदलण्यासाठी ना-हरकत प्रमाणपत्र जारी करणे
१२	भाडे खरेदी/गहाण करार नोंद रद्द करणे
१३	इतर राज्यातून आलेल्या वाहनांना नोंदणी क्रमांक जारी करणे
१४	भाडे खरेदी /गहाण करार नोंद करणे
	महसूल व वन विभाग (एकूण ६६ सेवा)
	(महसूल) (एकूण २० सेवा) (पत्र क्र.संकिर्ण-२०२१/प्र.क्र.२५/म-६, दिनांक १७ नोव्हेंबर, २०२१ नुसार.)
१	वय,राष्ट्रीयत्व आणि अधिवास प्रमाणपत्र
२	जातीचे प्रमाणपत्र
३	उत्पन्न प्रमाणपत्र
४	नॉन क्रिमीलेअर प्रमाणपत्र
५	तात्पुरता रहिवास प्रमाणपत्र
६	ज्येष्ठ नागरिक प्रमाणपत्र
७	ऐपतीचा दाखला
८	सांस्कृतिक कार्यक्रम परवाना
९	अधिकार अभिलेखाची प्रमाणित प्रत
१०	अल्पभू-धारक दाखला
११	भूमीहीन शेतमजूर असल्याचा दाखला
१२	शेतकरी असल्याचा दाखला
१३	डोंगर/दुर्गम क्षेत्रात राहत असल्याचे प्रमाणपत्र

१४	प्रतिज्ञापत्र साक्षात्कृत करणे
१५	उद्योजकांना महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता १९६६ च्या कलम ४४ (अ) च्या तरतूदीनुसार परस्पर औद्योगिक वापर सुरु करणे शक्य व्हावे, त्याकरीता आवश्यक अधिकृत माहिती तातडीने उपलब्ध करून देणे.
१६	औद्योगिक प्रयोजनार्थ जमीन खोदण्याची परवानगी (गौण खनिक उत्खनन)
१७	औद्योगिक प्रयोजनार्थ जमीन वापरण्याकामे बिगर अधिसूचित वृक्ष तोड परवानगी.
१८	महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ च्या कलम ४२-अ (१) (अ) अन्वये भोगवटादार वर्ग-१ या धारणाधिकाराच्या जमिनीसंदर्भात नियोजन प्राधिकारणाकडून प्रस्ताव प्राप्त झाल्यानंतर अर्जातर्गत जमिनीचा वर्ग, जमिनीचा भोगवटादार व त्यावरील भार इ. चे विनिश्चिती प्रमाणपत्र देणे.
१९	महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ च्या कलम ४२-अ (१) (ब) अन्वये राज्यात अंमलात असलेले शेतजमीन व कुळवहिवाट अधिनियम, विविध वतन अधिनियम आणि महाराष्ट्र शेतजमीन (जमीन धारणेची कमाल मर्यादा) अधिनियम, १९६१ या अधिनियमानुसार वाटप केलेल्या भोगवटादार वर्ग २ या धारणाधिकाराच्या जमिनीकरीता भोगवटादाराचा परिपूर्ण अर्ज प्राप्त झाल्यापासून विकास परवानगी मिळविण्यासाठी ना हरकत प्रमाणपत्र देणे.
२०	महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ च्या कलम ४२-अ अन्वये संबंधित व्यक्तीने प्राप्त केलेल्या विकास परवानगीच्या अनुषंगाने अशा व्यक्तीकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या आधारे आणि कलम ४७ अ मध्ये नमूद केलेल्या दराने रुपांतरण कराचा आणि त्याबद्दलचा अकृषिक आकारणीचा भरणा केल्यावर संबंधित व्यक्तीला विहित नमुन्यामध्ये सनद देणे.
भूमि अभिलेख विभागाच्या सेवा (एकूण २० सेवा) पत्र दि. ४ ऑगस्ट, २०१६	
१	नक्कल पुरविणे अ) मिळकत पत्रिका
२	मिळकत पत्रिका मुंबई उपनगर जिल्हा, क्षेत्र पडताळणी करून
३	टिपण, क्षेत्रबुक, प्रतिबुक शेतपुस्तक जबाब, फाळणी, काटे फाळणी, हि. फॉ नं. ४, आकारफोड, स्कीम उतारा, आकारबंद, गट नकाशा, मोजणी नकाशा, क.जा.प., चौकशी नोंदवही इ. अभिलेख
४	अपील निर्णयाच्या नकला
५	मोजणी प्रकरणे. (i) अतितातडी प्रकरणे
६	(ii) तातडी प्रकरणे
७	(iii) साधी प्रकरणे
८	(iv) अति अति तातडी प्रकरणे
९	(a) मोजणी पूर्ण झाल्यानंतर मोजणी नकाशाची "क" प्रत देणे.
१०	आकारफोड / कजाप तयार करणे. पोटहिस्सा मोजणीनंतर परिपूर्ण प्रकरणांमध्ये आकारफोड मंजूर करणे.
११	बीन शेती मोजणी प्रकरण निकाली झाल्यानंतर परिपूर्ण प्रकरणांमध्ये क. जा. प. तयार करून मंजूर करणे.
१२	फेरफार नोंदी विवादग्रस्त नसल्यास
१३	दुवा तुटलेली असल्यास फेरफाराबाबत निर्णय घेणे.
१४	रस्ता, रस्ता सेट बँक, रिजर्वेशन याबाबत संबंधित प्राधिकारणाला जागा हस्तांतरित केलेल्या प्रकरणी संबंधितांच्या नावे मिळकत प्रतिकेत नोंद घेणे. (प्रकरणी महानगरपालिका / सक्षम प्राधिकारी यांनी ताबा पावती व संपूर्ण कागदपत्रांसह नामांतरासाठी प्रकरण पाठविल्यास)

१५	विवादग्रस्त असल्यास
१६	मिळकत पत्रिकेची पोटविभागणी करून मिळकत पत्रिका स्वतंत्र करणे याबाबत पोटहिस्सा मोजणी पूर्ण झालेल्या दिवसापासून (अ) जिल्हाधिकारी यांनी आदेशित केलेल्या क्षेत्रात तफावत येत नसल्यास पोटहिस्सा मोजणी झाल्यापासून स्वतंत्र मिळकत पत्रिका तयार करणे.
१७	(ब) जिल्हाधिकारी यांनी आदेशित केलेल्या पोटहिस्सा क्षेत्रात तफावत येत आहे, मात्र मूळ नगर भूमापनाच्या क्षेत्रात फरक नाही, अशा प्रकरणी जिल्हाधिकारी यांनी फेरमान्यता दिल्यानंतर स्वतंत्र मि. पत्रिका उघडणे.
१८	भूसंपादनामध्ये रस्ता, रस्ता सेट बँक, रिजर्वेशन याबाबत शासन / संबंधित प्राधिकारी यांचे नावे स्वतंत्र मिळकत पत्रिका तयार करणे. (अ) ज्या ठिकाणी मूळ नगर भूमापनाच्या क्षेत्रात फरक पडत नाही, अशा बाबतीत सक्षम प्राधिकारांचा अंतिम आदेश झाल्यानंतर मिळकत पत्रिका स्वतंत्र तयार करणे.
१९	(ब) हस्तांतरण क्षेत्रात फरक पडत असल्यास सक्षम प्राधिकाऱ्यांच्या फेर अंतिम आदेशानंतर
२०	दुरुस्तीसह अद्ययावत नकाशा तयार करणेबाबत (पोटहिस्सा, सामिलीकरण, भूसंपादन, रस्ता सेट बँक इत्यादिमुळे नकाशात होणारे बदल) सक्षम प्राधिकाऱ्यांने मंजूरीचे अंतिम आदेश दिल्यानंतर.
महसूल व वन विभाग (नोंदणी व मुद्रांक शुल्क) (एकूण १५ सेवा) (शासन निर्णय.क्र.मलोह -२०१५/४४७/प्र.क्र.१७३/म-१, १४ जुलै, २०१५)	
१	दस्त नोंदणी करणे प्रकार १ - थेट प्राप्त प्रकार २ - मैत्री कक्षाकडून प्राप्त संदर्भ
२	संगणीकृत प्रणालीमध्ये नादस्ताच्या सूचीची प्रमाणित नक्कल देणे
३	दस्ताची प्रमाणित नक्कल देणे.
४	शोध उपलब्ध करणे
५	नोटीस ऑफ इंटिमेशन फाईल करून देणे.
६	मुद्रांक शुल्क भरण्याचे प्रयोजनार्थ मूल्यांकन अहवाल देणे
७	दस्त नोंदणी संदर्भात गृहभेट देणे
८	विशेष कुलमुखत्यारपत्राचे अधिप्रमाणन करून देणे
९	सह जिल्हानिबंधक कार्यालयात नोंदणी झालेल्या दस्ताची/त्या दस्ताच्या सूचीची प्रमाणित नक्कल देणे
१०	दस्त नोंदणी न केलेल्या प्रकरणांमध्ये, ई-पेमेंट पद्धतीने भरलेल्या नोंदणी फी चा परतावा
११	मृत्युपत्राचा सीलबंद लखोटा जमा करणे, परत घेणे व उघडणे
१२	विशेष विवाह कायदा, १९५४ अन्वये विवाह संपन्न करणे
१३	विवाह प्रमाणपत्राच्या प्रमाणित नकला देणे
१४	इतर पद्धतीने अगोदरच झालेल्या विवाहाची विशेष कायदा, १९५४ अंतर्गत नोंदणी करणे
१५	दस्ताचे अभिनिर्णय करणे प्रकार-१ - मुद्रांक जिल्हाधिकारी यांचेकडे थेट दाखल अर्ज (कागदपत्रांची पूर्तता झालेपासून) (मुंबई शहर व उपनगर जिल्ह्यांकरिता) प्रकार-२ - सह जिल्हा निबंधक तथा मुद्रांक जिल्हाधिकारी यांचेकडे थेट दाखल अर्ज (मुंबई शहर व उपनगर जिल्ह्यांव्यतिरिक्त) प्रकार-३ - मैत्री कक्षाकडून प्राप्त (कागदपत्रांची पूर्तता झाल्यापासून) (मुंबई शहर व मुंबई उपनगर

	जिल्ह्यांकरिता) प्रकार-४- मैत्री कक्षाकडून प्राप्त (कागदपत्रांची पूर्तता झाल्यापासून) (मुंबई शहर व मुंबई उपनगर जिल्ह्यांव्यतिरिक्त)
	महसूल व वन विभाग (वने) (एकूण ११ सेवा) (अधिसूचना क्र.एफएसटी - ०२/१५/प्र.क्र.८५ /फ-४, दिनांक २० जुलै, २०१५)
१	तेंदुपाने कंत्राटदार/उत्पादक यांची नोंदणी करणे
२	बांबू पूरविणेसाठी नवीन बुरड कामगारांची नोंदणी करणे
३	वन्यप्राण्यांच्या हल्ल्यामुळे झालेल्या पशु नुकसानीची नुकसानभरपाई मंजूर करणे
४	वन्यप्राण्यांच्या हल्ल्यामुळे व्यक्ती जखमी किंवा मृत झाल्यास आर्थिक सहाय्य मंजूर करणे
५	वन्यजीव क्षेत्रात पर्यटन हंगामात फोटोग्राफिसाठी परवानगी (वृत्त स्तर)
६	वन्यजीव क्षेत्रात पर्यटन हंगामात फोटोग्राफिसाठी परवानगी (एकापेक्षा अधिक वृत्तांसाठी)
७	वन्याप्राण्यांच्या हानीमुळे झालेल्या पोक नुकसानीकरीता नुकसानभरपाई मंजूर करणे
८	अनुज्ञप्ती प्राधिकारी यांनी आरागिरणी परवाना नुतनीकरणाबाबत घेतलेला निर्णय कळविणे
९	महाराष्ट्र वृक्षतोड (विनियमन) अधिनियम १९६४ नुसार संपूर्ण दस्तऐवजांसह अर्ज प्राप्तानंतर वृक्ष अधिकारी यांनी अनुसूचित जमातीच्या भोगवटादारांच्या मालकीच्या वृक्षतोडीसाठी परवानगी देण्याबाबत घेतलेला निर्णय कळविणे.
१०	महाराष्ट्र वृक्षतोड (विनियमन) अधिनियम १९६४ नुसार संपूर्ण दस्तऐवजांसह अर्ज प्राप्तानंतर वृक्ष अधिकारी यांनी बिगर आदिवासी अर्जदारास वृक्षतोडीसाठी परवानगी देण्याबाबत घेतलेला निर्णय कळविणे.
	(अधिसूचना क्र.एफएसटी - ०२/१५/प्र.क्र.८५/फ-४, दिनांक ०३ मार्च, २०१७)
११	महाराष्ट्र वन नियम २०१४ मधील तरतूदीस अनुसरून पात्र व्यक्तींना वाहतूक परवाना जारी करणे.
	कृषि,पशुसंवर्धन,दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग (एकूण ४५ सेवा)
	कृषि, कृषि आयुक्त (एकूण २५ सेवा) (आयुक्त, कृषि यांची अधिसूचना क्र. कृआ/२०१५/प्र.क्र.१४६/लोसेहअ /१, दिनांक १० जुलै, २०१५)
१	मृद व जल नमुना तपासणी
२	लागवड साहित्य आयात करण्यासाठी उत्पादक प्रमाणपत्र देणे.
३	कृषि वस्तूंच्या निर्यातीसाठी फायटोसॅनिट्री
४	APEDA च्या GRAPENET प्रणालीद्वारे युरोपियन युनियनला निर्यातीकरण्यासाठी द्राक्षशेत प्रमाणपत्राची नोंदणी आणि / नुतनीकरण (ऑनलाईन)
५	APEDA च्या MANGONET प्रणालीद्वारे युरोपियन युनियनला निर्यातीकरण्यासाठी आंबाशेत प्रमाणपत्राची नोंदणी आणि / नुतनीकरण (ऑनलाईन)
६	APEDA च्या ANARNET प्रणालीद्वारे युरोपियन युनियनला निर्यातीकरण्यासाठी अंनारशेती प्रमाणपत्राची नोंदणी आणि / नुतनीकरण (ऑनलाईन)
७	फळझाडांची ग्राफ्ट /रोपे विक्रीसाठी परवाना
८	बियाणे नमुना चाचणी
९	खते नमुना चाचणी
१०	किटकनाशके नमुना चाचणी
११	किटकनाशके उर्वरित अंश तपासणी

१२	बियाणे व्यापार सुरु ठेवण्यासाठी परवाना देणे (राज्यस्तरीय)
१३	खतेनिर्माता / विक्रेता व्यापार सुरु ठेवण्यासाठी परवाना देणे (राज्यस्तरीय)
१४	किटकनाशके निर्माता / विक्रेता व्यापार सुरु
१५	सूक्ष्मसिंचन संच (ठिबक/तुषर) उत्पादक नोंदणी
१६	कृषि यांत्रिकीकरण (ऑनलाईन)
	कृषि (विद्यापीठ)
१७	दुबार पदवी / पदव्युत्तर प्रमाणपत्र
१८	दुबार पदवी / पदव्युत्तर गुणपत्रक
१९	दुबार तात्पुरते उत्तीर्ण प्रमाणपत्र
२०	दुबार कृषि तंत्र पदविका (दोन वर्षे मराठी माध्यम अभ्यासक्रम प्रमाणपत्र)
२१	दुबार कृषि तंत्रज्ञान पदविका (तीन वर्षे अर्ध इंग्रजी माध्यम अभ्यासक्रम) प्रमाणपत्र
२२	दुबार कृषि तंत्रज्ञान पदविका (दोन वर्षे मराठी माध्यम अभ्यासक्रम प्रमाणपत्र) गुणपत्रक
२३	दुबार कृषि तंत्रज्ञान पदविका (तीन वर्षे अर्ध इंग्रजी माध्यम अभ्यासक्रम) गुणपत्रक
२४	दुबार माळी प्रशिक्षण प्रमाणपत्र
२५	दुबार स्थलांतर प्रमाणपत्र
	कृषि,पशुसंवर्धन,दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग (पदुम) (एकूण २० सेवा) (पशुसंवर्धन १४ सेवा) (शासन निर्णय.क्र. संकीर्ण-२६११/प्र.क्र.१३०/२०१४/पदुम-१७, दिनांक १३ जुलै, २०१५)
१	आरोग्य तपासणी व दाखला देणे
२	पशुसंवर्धन विभागात कार्यरत असलेल्या अंडी उबवणी केंद्र, कुक्कट विकास गट व कुक्कटपालनाचे लाभार्थींना प्रशिक्षण देणे
३	इच्छुक बेरोजगार तरुण/व्यक्तींना स्वयंरोजगारविषयक प्रशिक्षण देणे (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२६११/प्र.क्र.१३०/पदुम-१७, दिनांक १४ ऑगस्ट, २०१९)
४	वंध्यत्व निवारण शिबीराचे आयोजन
५	खच्चीकरण शिबीराचे आयोजन
६	गर्भधारणा तपासणी शिबीराचे आयोजन
७	गोचिड गोमाशा निर्मुलन शिबीराचे आयोजन
८	जंतनाशक औषधोपचार शिबीराचे आयोजन
९	सांसर्गिक गर्भपात (ब्रुसेलोसीस) रोगप्रतिबंधक लसीकरण
१०	कॉबड्यांमधील सालमोनेलोसिस रोग तपासणी
११	पेट शॉप लायसन्स
१२	डॉग ब्रिडर लायसन्स
१३	वाहतुक प्रमाणपत्र (Transport certificate)
१४	जनावरांची ट्युबर क्युलोसीस (टी.बी.), जोन्स डिसीज (जे.डी.) व सांसर्गिक गर्भपात (ब्रुसेलोसीस) रोगांसाठी तपासणी

	मत्स्यव्यवसाय विभाग (एकूण ०६ सेवा)
१५	मासेमार नौकांचे ऑनलाइन पद्धतीने नोंदणी
१६	मच्छिमार नौकांसाठी ऑनलाइन पद्धतीने मासेमारी परवाना
१७	तारोपोरवाला मत्स्यालयाचे ऑनलाइन तिकीट वितरण
१८	मच्छिमारांसाठी मासेमारी परवाना
१९	मच्छिमार संस्थांची ऑनलाइन पद्धतीने नोंदणी
२०	ऑनलाइन रजिस्ट्रेशन ऑफ अक्वाकल्चर पॉड व फिश सीड सेंटर
	नगरविकास विभाग (एकूण ५२ सेवा)
	नगरविकास - २ (एकूण सेवा - १५) (शासन निर्णय.क्र.एमसीओ-२०१५/प्र.क्र.१८९/ नवि-१४, दिनांक २३ जून, २०१५)
१	जन्म प्रमाणपत्र देणे
२	मृत्यु प्रमाणपत्र देणे
३	विवाह नोंदणी प्रमाणपत्र देणे
४	मालमत्ता कर उतारा देणे
५	थकबाकी नसल्याचा दाखल देणे
६	अ) दस्तऐवजाच्या आधारे मालमत्ता हस्तांतरण नोंद प्रमाणपत्र देणे ब) वारसा हक्काने मालमत्ता हस्तांतरण नोंद प्रमाणपत्र देणे
७	झोन दाखला देणे
८	भाग नकाशा देणे
९	बांधकाम परवाना देणे
१०	जोते प्रमाणपत्र
११	भोगवटा प्रमाणपत्र देणे
१२	नळजोडणी देणे
१३	जलनिःसारण जोडणी देणे
१४	अग्निशमन ना-हरकत दाखला देणे (महानगरपालिकेकरीता)
१५	अग्निशमन अंतिम ना-हरकत दाखला देणे (महानगरपालिकेकरीता)
	नगर विकास विभाग, (एकूण ३७ सेवा) (शासन निर्णय क्र. संकिर्ण-२०१५ /प्र.क्र.३९८/नवि-२०, दिनांक ०४/०९/२०१७ व दिनांक २६/०८/२०१९)
१	नव्याने कर आकारणी
२	पुनःकर आकारणी
३	कराचे मागणी पत्र तयार करणे
४	करमाफी मिळणे
५	रहिवासी नसलेल्या मालमत्तांना करात सूट मिळणे
६	स्वयंमुल्यांकन
७	आक्षेप नोंदविणे
८	उप विभागामध्ये मालमत्ता विभाजन

९	मालमत्ता पाडणे व पुनःबांधणी आकारणी
१०	मालकी हक्कात बदल करणे
११	नळजोडणी आकारामध्ये बदल करणे
१२	तात्पुरते / कायमस्वरूपी नळजोडणी खंडित करणे
१३	पुनःजोडणी करणे
१४	वापरामध्ये बदल करणे
१५	पाणी देयक तयार करणे
१६	प्लंबर परवाना
१७	प्लंबर परवाना नुतनीकरण करणे
१८	थकबाकी नसल्याचा दाखला
१९	नादुरुस्त मीटर तक्रार करणे
२०	अनधिकृत नळ जोडणी तक्रार करणे
२१	पाण्याची दबाव क्षमता तक्रार
२२	पाण्याची गुणवत्ता तक्रार
२३	व्यापार / व्यवसाय / साठा करणेसाठी ना-हरकत प्रमाणपत्र
२४	मंडपासाठी ना-हरकत प्रमाणपत्र देणे
२५	नवीन परवाना मिळणे
२६	परवान्याचे नुतनीकरण
२७	परवाना हस्तांतरण
२८	परवाना दुय्यम प्रत
२९	व्यवसायाचे नाव बदलणे
३०	व्यवसाय बदलणे
३१	परवाना/भागीदाराचे नाव बदलणे
३२	भागीदारांच्या संख्येत बदल (वाढ/कमी)
३३	परवाना रद्द करणे
३४	कालबाह्य परवानासाठी नुतनीकरण सूचना
	शासन निर्णय क्र. संकिर्ण-२०१९ /प्र.क्र.१८०/नवि-२०, दि.२९/०१/२०२१
३५	नवीन जाहिरात आकाशचिन्ह परवाना व नुतनीकरण
३६	नीवन सिनेमा चित्रीकरण व परवाना नुतनीकरण
३७	व्यवसाय परवाना स्वयंनुतनीकरण
	विधी व न्याय विभाग (एकूण ४ सेवा) (अधिसूचना क्र.ईएसटी-२०१५/१५६०/ का.दोन, दिनांक १० जुलै, २०१५)
१	राज्य विधिसेवा प्राधिकरणाने द्यावयाचे कायदेविषयक मोफत सहाय्य
२	महाराष्ट्र सार्वजनिक विश्वस्त व्यवस्था अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार सार्वजनिक विश्वस्त व्यवस्थांची नोंदणी (एक) मुंबईमध्ये (दोन) इतर जिल्ह्यांमध्ये

३	भागीदारी संस्था अधिनियम, १९५२ अन्वये भागीदारी संस्थेची नोंदणी (एक) मुंबईमध्ये (दोन) औरंगाबाद, नागपूर व पुणे येथे. (अधिसूचना क्र. ईएसटी-२०१५/१५६०/का.दोन, दिनांक ०२ ऑगस्ट, २०१७)
४	संस्था नोंदणी अधिनियम १८६० च्या कलम-३ अनुसार संस्था नोंदणी करण्याकरीता शासनास अर्ज सादर करणे. ग्राम विकास विभाग (एकूण ०७ सेवा) (अधिसूचना क्र.आरटीएस-२०१८/प्र.क्र.१४५/आस्था.५, दिनांक १२ फेब्रुवारी, २०१९)
१	जन्म नोंद दाखला
२	मृत्यू नोंद दाखला
३	विवाह नोंद दाखला
४	दारिद्र्य रेषेखालील असल्याचा दाखला
५	ग्रामपंचायत येणेबाकी नसल्याचा दाखला
६	नमुना ८ चा उतारा
७	निराधार असल्याचा दाखला
	मृद व जलसंधारण विभाग (एकूण ०८ सेवा) (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०१८/प्र.क्र.४९/जल-१७, दिनांक ३० ऑक्टोबर, २०१८)
१	पाणी वापर संस्थेस देय पाणी हक्क मंजूरी देणे.
२	पाणी वापर संस्थेस पाणीपट्टी थकबाकी दाखला देणे.
३	बिगर सिंचन पाणी पट्टी थकबाकी दाखला देणे.
४	पाणी पट्टी देयक तक्रार निवारण करणे.
५	लाभक्षेत्राचा दाखला देणे.
६	ग्रामपंचायत, जिल्हा परिषद, नगरपरिषद, नगर पंचायत, कटक मंडळे (Cantonment Board) यांना घरगुती पाणी वापर परवाना
७	महानगरपालिका, खाजगी विकासक, विशेष नगर विकास प्रकल्प यांना घरगुती/औद्योगिक पाणी वापर परवाना देणे
८	औद्योगिक प्रयोजनासाठी पाणी वापर परवाना देणे.
	अन्न नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग (एकूण १६ सेवा) (अधिसूचना क्र.संकीर्ण-१०१४/१३०६/प्र.क्र.१७६/नापु-१२, दिनांक १४ ऑक्टोबर, २०१५ व दि.२२ जून, २०१६)
१	नवीन शिधापत्रिका मागणी
२	i) शिधापत्रिकेतील नावात दुरुस्ती. ii) शिधापत्रिकेत नावे समाविष्ट करणे/नावे वाढविणे. iii) शिधापत्रिकेत नाव कमी करणे. iv) शिधापत्रिकेवरील पत्ता बदल करणे.
३	i) दुय्यम शिधापत्रिका (खराब/फाटलेली इ.). ii) दुय्यम शिधापत्रिका (गहाळ शिधापत्रिका)
४	नवीन रास्तभाव दुकानाची मंजूरी
५	रास्तभाव दुकानाच्या परवान्याचे नुतनीकरण
६	किरकोळ रॉकेल विक्री परवाने

७	किरकोळ रॉकेल विक्री परवान्याचे नुतनीकरण (अधिसूचना क्र.संकीर्ण-१०१४/१३०६/प्र.क्र.१७६/नापु-१२, दिनांक ३१ ऑगस्ट, २०१६, दि. २० सप्टेंबर, २०१६)
८	वजन-मापे उत्पादकांना परवाना
९	वजन-मापे उत्पादकांना परवाना नुतनीकरण
१०	वजन-मापे विक्रत्यांना परवाना
११	वजन-मापे विक्रत्यांना परवाना नुतनीकरण
१२	वजन-मापे दुरुस्तकांना परवाना
१३	वजन-मापे दुरुस्तक परवाना नुतनीकरण
१४	आवेष्टित वस्तुंचे उत्पादक / आवेष्टक यांची नोंदणी
१५	नामनिर्देशन नोंदणी प्रमाणपत्र (अधिसूचना क्र.संकीर्ण-१०१४/१३०६/प्र.क्र.१७६/नापु-१२, दिनांक २५ ऑक्टोबर, २०१६)
१६	वैधमापन शास्त्र अधिनियम, २००९ अंतर्गत वजन व मापे यांचे मुद्रांकन, पडताळणी व प्रमाणपत्र देणे. गृहनिर्माण विभाग (एकूण २१ सेवा) (पत्र क्र. संकीर्ण-२०१८/प्र.क्र.२/प्रशा-१, दिनांक २५ नोव्हेंबर, २०२१)
	झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण
१	वारस हस्तांतरण विषयक सेवा
२	भोगवटा प्रमाणपत्र प्राप्त झालेनंतर १० वर्षांनी सदनिका हस्तांतरण विषयक सेवा
३	झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेतील सहकारी गृहनिर्माण संस्थांची नोंदणी विषयक सेवा
	महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरण
४	निवासी सदनिका/भूखंड भोगवटाबद्दल (हस्तांतरण)
५	अनिवासी सदनिका/भूखंड भोगवटाबद्दल (हस्तांतरण)
६	निवासी सदनिका/भूखंड नियमितीकरण
७	अनिवासी सदनिका/भूखंड नियमितीकरण
८	थकबाकीबाबतचे ना-देय प्रमाणपत्र
९	सदनिका/भूखंड/व्यापारी गाळा वित्तीय संस्थेकडे तारण ठेवण्यास ना-हरकत प्रमाणपत्र
१०	सदनिका /व्यापारी गाळा विक्री परवानगी
११	भूखंड विक्री परवानगी
१२	भूखंडाची उर्वरित खरेदी किंमत (बी.पी.पी.) कर्जाची थकबाकी भरणा पत्र
१३	सदनिकेची उर्वरित भाडे खरेदी हप्ता (एच.पी.एस.भरणा पत्र)
१४	सदनिका/भूखंड/व्यापारी गाळयांच्या नस्तीतील कागदपत्रांच्या प्रमाणित प्रती
१५	निवासी सदनिका भाडे तत्त्वावर देण्यास ना-हरकत प्रमाणपत्र देणे
	मुंबई इमारत दुरुस्ती व पुनर्वसन मंडळ
१६	निवासी सदनिका/भूखंड भोगवटाबद्दल (हस्तांतरण)
१७	अनिवासी सदनिका/भूखंड भोगवटाबद्दल (हस्तांतरण)
१८	निवासी सदनिका/भूखंड नियमितीकरण

१९	अनिवासी सदनिका/भूखंड नियमितीकरण
	अप्पर जिल्हाधिकारी (अतिक्रमण/निष्कासन) पूर्व/पश्चिम उपनगरे
२०	परिशिष्ट-२ मध्ये अपात्र ठरलेल्या झोपडीधारकांनी सादर केलेल्या जोडपत्र-३ किंवा जोडपत्र- ४ वर निर्णय घेणे
२१	शासन निर्णय दि.१६/०५/२०१८ नुसार सुशुल्क पुनवसनासाठी झोपडीधारकांनी सादर केलेल्या जोडपत्र ३ -अ किंवा जोडपत्र ४-अ वर निर्णय घेणे.
	महिला व बाल विकास विभाग (एकूण ०८ सेवा) (अधिसूचना क्र.आस्था-२०१८/प्र.क्र.१४५/का-१६, दि. २० ऑगस्ट, २०१९)
१	अंगणवाड्यांमध्ये गरोदर महिलांची नाव नोंदणी करणे
२	०६ महिने ते ३ वर्षापर्यंतच्या मुलांची अंगणवाडीत नोंदणी करणे
३	०३ ते ६ वर्षापर्यंतच्या मुलांची अंगणवाडीत नोंदणी करणे.
४	सबला योजनेअंतर्गत किशोरी मुलींचे नोंदणीकरण
५	किशोरी शक्ती योजनेतर्गत मुलींचे नोंदणीकरण
६	नोकरी करणाऱ्या महिलांचे वसतिगृह स्थापन करण्यासाठी स्वयंसेवी संघटनांची केंद्र सरकारला शिफारस करणे.
७	बालसंगोपन संस्था/निरीक्षण गृहे यांमध्ये बालकांना दाखल करून घेणे
८	पिडित महिलांना आधार गृहात दाखल करून घेणे
	कौशल्य विकास व उद्योजकता विभाग (एकूण ०२ सेवा) (पत्र क्र.कौविउ-२०१५/प्र.क्र.२३८/ रोस्वरो-१, दिनांक ३ जुलै, २०१५ नुसार)
१	रोजगार इच्छुकांची नोंदणी (उमेदवार)
२	नियोक्त्यांची नोंदणी
	अल्पसंख्याक विकास विभाग (एकूण ०१ सेवा) (अधिसूचना क्र.अशैस २०१५/प्र.क्र.१९९/का-५, दिनांक २३ जुलै, २०१५)
१	भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद ३० (१) अनुसार अल्पसंख्याक शैक्षणिक संस्था स्थापन करून चालवित असलेल्या ट्रस्ट/कंपनी/फर्म/सोसायटी यांना धार्मिक/भाषिक अल्पसंख्याक दर्जा प्रदान करणे
	उद्योग,उर्जा व कामगार विभाग (एकूण ८० सेवा)
	उद्योग (एकूण २५ सेवा) (शासन निर्णय.क्र.मलोह-२०१५/प्र.क्र.७७/उद्योग-६, दिनांक २३ जुलै, २०१५)
१	सामुहीक प्रोत्साहन योजना, २०१३ अंतर्गत मुद्रांक शुल्क माफिचे प्रमाणपत्र
२	सामुहीक प्रोत्साहन योजना, २०१३ अंतर्गत पात्रता प्रमाणपत्र अदा करणे
३	सामुहीक प्रोत्साहन योजना, २०१३ अंतर्गत औद्योगिक प्रोत्साहन अनुदानाच्या दाव्यास मंजूरी
४	खाजगी माहिती तंत्रज्ञान उद्यानांना इरादापत्र देणे
५	खाजगी माहिती तंत्रज्ञान घटकांना नोंदणी प्रमाणपत्र देणे
६	खाजगी जैव तंत्रज्ञान उद्यानांना इरादापत्र देणे.
७	खाजगी जैव तंत्रज्ञान घटकांना नोंदणी प्रमाणपत्र देणे
८	इमारत नकाशे मंजूरी, अग्निशमन ना हरकत प्रमाणपत्र, तात्पुरती नळ जोडणी, सांडपाणी निःस्सारण नकाशे
९	अंतिम अग्निशमन यंत्रणा मंजूरी

१०	इमारत पुर्णत्व प्रमाणपत्र/भोगवटा प्रामाणपत्र
११	कायम पाणी पुरवठा नळ जोडणी
१२	मुंबई प्रदेश महानगरमधील महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या कार्यक्षेत्रातील माहिती तंत्रज्ञान उद्योगांना ना हरकत प्रमाणपत्र
१३	मुंबई प्रदेश महानगरमधील महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या क्षेत्रातील माहिती तंत्रज्ञान कंपन्यांना माहिती तंत्रज्ञान धोरणांतर्गत इरादापत्रे
१४	मुंबई प्रदेश महानगरमधील महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या क्षेत्रात माहिती तंत्रज्ञान धोरणांतर्गत कंपन्यांची नोंदणी करणे
१५	वाणिज्यिक संस्था व खाजगी पक्ष यांनी काढलेल्या अधिसूचना, सूचना व जाहिराती स्विकारून महाराष्ट्र शासन राजपत्र भाग-२ संकीर्ण सूचना व जाहिराती या राजपत्राच्या भागात प्रसिद्ध करणे व ते त्यांना ऑनलाईन व ईमेलवर उपलब्ध करून देणे
१६	महाराष्ट्र शासन राजपत्र भाग-२- नाव, जन्मतारीख (वय) आणि धर्म बदलण्याच्या जाहीराती संचालनालयाच्या संकेतस्थळावर ऑनलाईन स्विकारून महाराष्ट्र शासन राजपत्र भाग-२-नाव, जन्मतारीख (वय) आणि धर्म बदलण्याच्या जाहीरातीचा विभाग या राजपत्राच्या भागात प्रसिद्ध करणे व ते नागरिकांना ऑनलाईन व ईमेलवर उपलब्ध करून देणे (शा.नि.क्र.मलोह-२०१५/प्र.क्र.७७/उद्योग-६, दिनांक ०१ जानेवारी, २०२१)
१७	ऑनलाईन निविदा प्रकाशन आणि सादरिकरण
१८	करार/वर्क ऑर्डर/लेटर ऑफ इस्टेट यातील लागू आहे ते देय करणे
१९	बयाणा रक्कमेचा भरणा/परतावा/जप्ती यातील जे लागू असेल ते
२०	सामूहिक प्रोत्साहन योजना २०१९ अंतर्गत मुद्रांक शुल्क सवलत
२१	सामूहिक प्रोत्साहन योजना २०१९ अंतर्गत पात्रता प्रमाणपत्र देणे
२२	सामूहिक प्रोत्साहन योजना २०१९ अंतर्गत औद्योगिक प्रोत्साहन अनुदान
२३	अनुदान वाटपाची पध्दती
२४	गुंतवणुकदारांची महाराष्ट्रातील उद्योगांच्या परिस्थितीबाबत उपस्थित केलेल्या प्रश्नांना/सरकारकडून प्रदान केलेल्या व्यवसाय सेवा/विशिष्ट प्रश्न अर्जाबाबतच्या प्रश्नांना प्रतिसाद देणे.
२५	सरकारकडून व्यवसाय सेवा मिळविण्यासाठी ऑनलाईन प्राप्त झालेल्या अर्जांवरील त्रुटी गुंतवणुकदारास कळविणे.
कामगार विभाग (एकूण ४१ सेवा)	
औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयामार्फत (एकूण ६ सेवा) (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०१५ प्र.क्र.१२/कामगार-९, दिनांक १८ सप्टेंबर, २०१६)	
१	कारखाने अधिनियम, १९४८ व महाराष्ट्र कारखाने नियम, १९६३ अंतर्गत नोंदणी व परवाना देणे व परवाना नुतनीकरण करणे. (अति धोकादायक /धोकादायक कारखाने वगळून इतर कारखाने.)
२	कारखाने अधिनियम, १९४८ च्या महाराष्ट्र कारखाने नियम, १९६३ अंतर्गत नोंदणी व परवाना देणे. (अति धोकादायक /धोकादायक कारखाने)
३	कारखाने अधिनियम, १९४८ व महाराष्ट्र कारखाने नियम, १९६३ अंतर्गत परवाना नुतनीकरण करणे. (अति धोकादायक /धोकादायक कारखाने)
४	कारखाने अधिनियम, १९४८ च्या महाराष्ट्र कारखाने नियम, १९६३ अंतर्गत कारखान्याचे नकाशे मंजूर करणे.
५	कारखाने अधिनियम, १९४८ व महाराष्ट्र कारखाने नियम, १९६३ परवाना दुरूस्ती करणे. (अति धोकादायक /धोकादायक कारखाने वगळून इतर कारखाने.)
६	कारखाने अधिनियम, १९४८ व महाराष्ट्र कारखाने नियम, १९६३ परवाना दुरूस्ती करणे. (अति

	धोकादायक /धोकादायक कारखाने)
	कामगार आयुक्त कार्यालय (एकूण १३ सेवा) (शासन निर्णय क्र. संकिर्ण २०१५ /प्र.क्र.१२/कामगार ९, दिनांक २४ जुलै, २०१५)
१	महाराष्ट्र दुकाने व आस्थापना (नोकरीचे व सेवाशर्तीचे विनियमन) अधिनियम, २०१७ अंतर्गत नोंदणी
२	कंत्राटी कामगार (नियमन व निर्मुलन) अधिनियम, १९७० अंतर्गत मुख्य मालकाची नोंदणी.
३	कंत्राटी कामगार (नियमन व निर्मुलन) अधिनियम १९७० अंतर्गत कंत्राटदारास अनुज्ञप्ती देणे.
४	कंत्राटी कामगार (नियमन व निर्मुलन) अधिनियम, १९७० अंतर्गत कंत्राटदारास अनुज्ञप्तीचे नुतनीकरण करणे.
५	इमारत व इतर बांधकाम मजूर(कामगारांचे नियमन व शर्ती) अधिनियम, १९९६ अंतर्गत आस्थापनांची नोंदणी.
६	मोटर परिवहन कामगार अधिनियम, १९६१ अंतर्गत नोंदणी
७	बिडी आणि सिगार (नोकरीच्या शर्ती) वर्कस अधिनियम, १९६६ अंतर्गत नोंदणी. (शासन निर्णय क्र. संकिर्ण-२०१५/प्र.क्र.३९/कामगार-९, दिनांक २८ एप्रिल, २०१७)
८	आंतरराज्य स्थलांतरित कामगार (रोजगार व सेवाशर्तीचे नियमन) अधिनियम, १९७९ अंतर्गत आस्थापनांना नोंदणी प्रमाणपत्र.
९	आंतरराज्य स्थलांतरित कामगार (रोजगार व सेवाशर्तीचे नियमन) अधिनियम, १९७९ अंतर्गत नोंदणी प्रमाणपत्रातील सुधारणा.
१०	आंतरराज्य स्थलांतरित कामगार (रोजगार व सेवाशर्तीचे नियमन) अधिनियम, १९७९ अंतर्गत स्थलांतरित कामगारांच्या भर्तीसाठी कंत्राटदारास अनुज्ञप्ती देणे.
११	आंतरराज्य स्थलांतरित कामगार (रोजगार व सेवाशर्तीचे नियमन) अधिनियम, १९७९ अंतर्गत स्थलांतरित कामगारांच्या भर्तीसाठी मध्यस्थी कंत्राटदारास अनुज्ञप्ती देणे.
१२	आंतरराज्य स्थलांतरित कामगार (रोजगार व सेवाशर्तीचे नियमन) अधिनियम, १९७९ अंतर्गत स्थलांतरित कामगारांच्या रोजगारासाठी कंत्राटदारास अनुज्ञप्ती देणे.
१३	आंतरराज्य स्थलांतरित कामगार (रोजगार व सेवाशर्तीचे नियमन) अधिनियम, १९७९ अंतर्गत स्थलांतरित कंत्राटदारास अनुज्ञप्तीचे नुतनीकरण करणे.
	बाष्पके संचालनालय (कामगार) (एकूण २२ सेवा)
१	मालकी हक्काचे हस्तांतरण
२	प्रमाणपत्राची नक्कल करणे
३	बाष्पके व मितोपायोजकांची नोंदणी १. महाराष्ट्र राज्यात निर्मित २. महाराष्ट्र राज्याबाहेर निर्मित
४	बाष्पके व मितोपायोजकांच्या प्रमाणपत्रांचे नूतनीकरण
	(शासन निर्णय क्र.संकिर्ण-२०१७/प्र.क्र.६६/कामगार-९, दिनांक २० जून, २०१७)
५	बाष्पके निर्मात्यांना मान्यता
६	बाष्पके निर्मात्यांच्या मान्यतेचे नूतनीकरण
७	बाष्पके / मितोपयोजके उभारणीची मान्यता
८	बाष्पके / मितोपयोजके उभारणीच्या मान्यतेचे नुतनीकरण
९	मितोपयोजके निर्मात्यांना मान्यता
१०	मितोपयोजके निर्मात्यांच्या मान्यतेचे नुतनीकरण

११	प्रेसर व्हेसल निर्मात्यांना मान्यता
१२	प्रेसर व्हेसल निर्मात्यांच्या मान्यतेचे नूतनीकरण
१३	प्रेसर पाटर्स निर्मात्यांना मान्यता
१४	प्रेसर पाटर्स निर्मात्यांच्या मान्यतेचे नूतनीकरण
१५	हिट एक्सचेंजर निर्मात्यांना मान्यता
१६	हिट एक्सचेंजर निर्मात्यांच्या मान्यतेचे नूतनीकरण
१७	स्मॉल इंडस्ट्रीअल बाष्पके निर्मात्यांना मान्यता
१८	स्मॉल इंडस्ट्रीअल बाष्पके निर्मात्यांच्या मान्यतेचे नूतनीकरण
१९	बाष्पके व मितीपयोजके दुरुस्तीकारांना मान्यता
२०	बाष्पके व मितीपयोजके दुरुस्तीकारांच्या मान्यतेचे नूतनीकरण
२१	पाईप फॅब्रिकेटर म्हणून मान्यता
२२	पाईप फॅब्रिकेटर म्हणून मान्यतेचे नूतनीकरण
	उर्जा विभाग (एकूण १४ सेवा) (अधिसूचना क्र.मुविनि-२०१७/प्र.क्र.२५४/ऊर्जा-५, दि.१२ डिसेंबर, २०१८)
१	विद्युत अधिनियम, २००३ (२००३ चा ३६) अन्वये तयार करण्यात आलेले केंद्रिय विद्युत प्राधिकार (विद्युत पुरवठा व सुरक्षा संबंधित उपाययोजना) विनियम, २०१० मधील विनियम क्र.३२ नुसार जनित्र मांडणीचे नकाशे मंजूर करणे (त्रुटी नसल्यास अथवा त्रुटीच्या पूर्ततेनंतर)
२	विद्युत अधिनियम, २००३ (२००३ चा ३६) अन्वये तयार करण्यात आलेले केंद्रिय विद्युत प्राधिकार (विद्युत पुरवठा व सुरक्षा संबंधित उपाययोजना) विनियम, २०१० मधील विनियम क्र.३२ नुसार जनित्र मांडणीचे नकाशे मंजूर करणे व ऊर्जापित करण्यास परवानगी देणे (त्रुटी नसल्यास अथवा त्रुटीच्या पूर्ततेनंतर)
३	बॉम्बे विद्युत शुल्क अधिनियम, १९६२ अन्वये ज्या व्यक्ती वीज निर्मिती करू इच्छितात किंवा वीज निर्मिती करणे चालू ठेवू इच्छितात त्यांची नोंदणी करणे. (त्रुटी नसल्यास अथवा त्रुटीच्या पूर्ततेनंतर) (जनित्र संच मांडणीचे नोंदण करणे)
४	विद्युत अधिनियम, २००३ (२००३ चा ३६) अन्वये तयार करण्यात आलेले केंद्रिय विद्युत प्राधिकार (विद्युत पुरवठा व सुरक्षा संबंधित उपाययोजना) विनियम, २०१० मधील विनियम क्र.४३ नुसार उपरी तारमार्गाच्या वीज संचमांडणीचे नकाशे मंजूर करणे (त्रुटी नसल्यास अथवा त्रुटीच्या पूर्ततेनंतर)
५	विद्युत अधिनियम, २००३ (२००३ चा ३६) अन्वये तयार करण्यात आलेले केंद्रिय विद्युत प्राधिकार (विद्युत पुरवठा व सुरक्षा संबंधित उपाययोजना) विनियम, २०१० मधील विनियम क्र.४३ नुसार उपरी तारमार्गाच्या वीज संचमांडणीचे निरीक्षण करणे व ऊर्जापित करण्यास परवानगी देणे (त्रुटी नसल्यास अथवा त्रुटीच्या पूर्ततेनंतर)
६	महाराष्ट्र उद्वाहन अधिनियम, १९३९ (१९३९ चा १०) अन्वये उद्वाहन उभारणीस परवानगी देणे
७	महाराष्ट्र उद्वाहन अधिनियम, १९३९ (१९३९ चा १०) अन्वये उद्वाहन चालू आणि निरीक्षण करण्याची अनुज्ञप्ती देणे
	(अधिसूचना क्र.मुविनि-२०१६/प्र.क्र.७०/ऊर्जा-५, दि.११ जुलै, २०१६)
८	बांधकामासाठी विद्युत भार मंजूरी (विहित नमुन्यातील परिपूर्ण अर्ज व आवश्यक आकारांचा भरणे केल्यानंतर)
९	उद्योगासाठी विद्युत भार मंजूरी (विहित नमुन्यातील परिपूर्ण अर्ज व आवश्यक आकारांचा भरणे केल्यानंतर)
१०	Line Charging permission at MSETCL

११	विद्युत शुल्क माफी प्रकरणांना मंजूरी
१२	डीजी सेट आराखडा मंजूरी
१३	डीजी सेट चार्ज परवानगी विद्युत शुल्क माफी प्रकरणांना मंजूरी
१४	डीजी सेट नोंदणीकरण
वित्त विभाग (एकूण ०४ सेवा) (अधिसूचना क्र.एमआरपीएस/एएमडी/१२८/प्रशा-११, दि.१५ मार्च, २०१९)	
१	महाराष्ट्र मूल्यवर्धित कर कायदा, २००२, केंद्रिय विक्रीकर कायदा, १९५६ आणि महाराष्ट्र राज्य व्यवसाय, व्यापार, आजीविका व नोकऱ्या यांवरील कर कायदा, १९७५ अंतर्गत ई-नोंदणी
२	केंद्रिय विक्री कर कायदांतर्गत ई-केंद्रिय विक्रीकर वैधानिक नमुने
३	महाराष्ट्र मूल्यवर्धित कर कायदा, २००२, केंद्रिय विक्रीकर कायदा, १९५६ आणि महाराष्ट्र राज्य व्यवसाय, व्यापार, आजीविका व नोकऱ्या यांवरील कर कायदा, १९७५ अंतर्गत ई-विवरणे
४	मूल्यवर्धित कर कायदा, २००२, केंद्रिय विक्रीकर कायदा, १९५६ आणि महाराष्ट्र राज्य व्यवसाय, व्यापार, आजीविका व नोकऱ्या यांवरील कर कायदा, १९७५ अंतर्गत ई-करभरणा
जलसंपदा विभाग (एकूण १० सेवा) (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०१५/प्र.क्र. ४८०/सिंव्य (कामे), दिनांक १५ जुलै, २०१५)	
१	पाणी वापर संस्थेस देय पाणी हक्क मंजूरी देणे.
२	पाणी वापर संस्थेस पाणीपट्टी थकबाकी दाखला देणे.
३	बिगर सिंचनाची पाणीपट्टी थकबाकी दाखला देणे.
४	पाणीपट्टी देयक तक्रार निवारण करणे
५	लाभक्षेत्राचा दाखला देणे.
६	ग्रामपंचायत, जिल्हा परिषद, नगरपंचायत, कटक मंडळे (Cantonment Board) यांना घरगुती पाणी वापर परवाना देणे.
७	महानगरपालिका, खाजगी विकासक, विशेष नगर विकासक, प्रकल्प यांना घरगुती/ औद्योगिक पाणी वापर परवाना देणे.
८	औद्योगिक प्रयोजनासाठी पाणी वापर परवाना देणे.
९	नदी व जलाशय पासून अंतराचा दाखला देणे.
१०	उपसा सिंचन परवानगी देणे.
सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग (एकूण ०९ सेवा)	
सहकार उप विभाग (एकूण ०५ सेवा) (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०१४/प्र.क्र.११८/६-स, दिनांक १८ सप्टेंबर, २०१५)	
१	सहकारी संस्थांची नोंदणी करणे
२	सहकारी संस्थांची उपविधी दुरुस्ती करणे
३	सावकारी व्यवसायासाठी परवाना देणे
४	सावकारी व्यवसायासाठी परवाना नुतनीकरण देणे
५	सहकारी गृहनिर्माण संस्थांचे मानीव अभिहस्तांतरण
रेशीम उप विभाग (०४ सेवा) (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०१९/प्र.क्र.८०/रेशीम कक्ष, दिनांक ०५ डिसेंबर, २०१९)	
६	रेशीम शेतकऱ्यांची नोंदणी करणे
७	चॉकी सेंटर धारकांची नोंदणी करणे

८	रिलर्सची नोंदणी करणे
९	रेशीम शेतकरी/लाभार्थी यांना तांत्रिक सेवा उपलब्ध करून देणे.
	पाणी, पुरवठा व स्वच्छता विभाग (एकूण ०४ सेवा) (अधिसूचना क्र.मजीप्रा/सस/तांशा-१/२०१५/आ.१, दिनांक २९ सप्टेंबर, २०१५)
	महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण
१	महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामार्फत चालविण्यात येत असलेल्या पाणीपुरवठा केंद्रांतर्गत ग्राहकांना नळ जोडणी देणे
२	पाणी बीलासंबंधी तक्रारीचे निवारण करणे
	भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा
३	विंथन विहिर/विहीर स्थळ सर्वेक्षण (भूजलीय आणि भूमौतिक)
४	पाणी नमुन्यांचे रासायनिक व जैविक पृथःकरण
	सार्वजनिक आरोग्य विभाग (एकूण ०६ सेवा) (अधिसूचना. क्र.संकीर्ण-२०१७/प्र.क्र.६६/सम २, दिनांक ४ जानेवारी, २०१८.)
१	जननी सुरक्षा योजना
२	जननी शिशु सुरक्षा योजना
३	शुश्रूषागृह नोंदणी (महाराष्ट्र नर्सिंग होम ॲक्ट-१९४९ कलम ३)
४	१) जनुकीय समुपदेशन केंद्र २) जनुकीय प्रयोगशाळा ३) जनुकीय दवाखाना ४) अल्ट्रासाउंड दवाखाना व इमेजिंग सेंटर या सेवांची पि.सी.पो.एन.डी.टी. ॲक्ट १९९४, कलम १८ अंतर्गत नोंदणी
५	मानवी अवयव प्रत्यारोपन कायदा १९९४, खंड १५ अंतर्गत रुग्णालयाची नोंदणी/पुनर्नोंदणी
६	महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना, अंतर्गत उपचारांसाठी १) नोंदणी २) ई-प्रिऑथो राजेशन ३) आपत्कालीन परिस्थितीतील उपचारासाठी दूरध्वनीद्वारे नोंदणी
	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग (एकूण १२ सेवा) (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०१५/प्र.क्र.५३/समन्वय, दिनांक २४ नोव्हेंबर, २०१५)
१	शासकीय वसतिगृह प्रवेश
	अ) मॅट्रिक पूर्व वसतिगृह प्रवेश
	ब) उच्च माध्यमिक वसतिगृह प्रवेश
	क) व्यवसायिक वसतिगृह प्रवेश
	ड) अव्यवसायिक वसतिगृह प्रवेश
२	निवासी शाळा प्रवेश
३	परदेशी शिष्यवृत्ती
४	देशांतर्गत शिष्यवृत्ती
५	ज्येष्ठ नागरिकांना ओळखपत्र देणे
६	संजय गांधी निराधार योजना/श्रावणबाळ पेन्शन योजनेतर्गत प्राप्त अर्जावर निर्णय घेणे
७	जात प्रमाणपत्र पडताळणी समिती
८	अपंगांना ओळखपत्र देणे
९	अपंग विद्यार्थ्यांना शासकीय/शासन मान्य अनुदानित अपंग शाळेत/कर्मशाळेत प्रवेश देणे. (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०१६/प्र.क्र.६८/समन्वय, दिनांक २८ सप्टेंबर, २०१६)
१०	अपंगांच्या अनुदानित विशेष शाळा/ कर्मशाळा / मतिमंद बालगृहे / तसेच अपंग क्षेत्रात कार्य

	करण्यासाठी देण्यात आलेल्या नोंदणी प्रमाणपत्राचे नुतनीकरण करणे.
	(शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०१७/प्र.क्र.१४४/समन्वय, दिनांक २३ ऑगस्ट, २०१८)
११	अपंगांच्या अनुदानित शाळा / कर्मशाळेतील रिक्त पदे भरण्याकरीता स्वयंसेवी संस्थांना ना-हरकत प्रमाणपत्र देणे.
१२	अपंग व्यक्ती हक्क अधिनियम, २०१६ च्या कलम ४९ मधील तरतूदीप्रमाणे अपंग क्षेत्रात पुनर्वसन विषयक कार्य करण्यासाठी संस्थांना नोंदणी प्रमाणपत्र देणे.
	आदिवासी विकास विभाग (एकूण ०१ सेवा) (अधिसूचना क्र.आवि-२०१५/प्र.क्र.३/का-१६, दिनांक ३१ डिसेंबर, २०१५)
१	आदिवासी मुलांमुलींकरीता शासकीय वसतिगृहात मोफत प्रवेश देणे.
	शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग (एकूण १२ सेवा) (अधिसूचना क्र.संकीर्ण-२०१५/(५५/१५)/समन्वय कक्ष, दिनांक ४ एप्रिल, २०१६)
१	माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळा प्रमाणपत्र परीक्षा द्वितीय गुणपत्रक व प्रमाणपत्रे
२	माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळा प्रमाणपत्र परीक्षा प्रोव्हिजनल प्रमाणपत्र
३	माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळा प्रमाणपत्र परीक्षा गुणपडताळणी
४	माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळा प्रमाणपत्र परीक्षा निकालानंतर उत्तरपत्रिकेची छायांकित प्रत प्राप्त करणे.
५	खाजगी उमेदवार परीक्षेसाठी प्रविष्ट होणे.
६	शासकीय वाणिज्य प्रमाणपत्र परीक्षेसाठी संस्थांना परीक्षा परिषदशी संलग्नता देणे.
७	वाणिज्य प्रमाणपत्र परीक्षा प्रमाणपत्र दुरुस्ती
८	वाणिज्य प्रमाणपत्र परीक्षा प्रमाणपत्राची द्वितीय प्रत
९	डी.एड गुणपत्रक प्रमाणपत्राची द्वितीय प्रत
१०	इयत्ता १०वी व १२वी परीक्षेस प्रविष्ट होणाऱ्या राज्य, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पातळीवर सहभागी झालेल्या खेळाडूला, विद्यार्थ्यांना क्रीडा सवलतीचे गुण देण्याबाबत
११	अत्युच्च गुणवत्ताधारक खेळाडूंना शासकीय / निमशासकीय व इतर क्षेत्रात ५ टक्के आरक्षणासाठी खेळाडू प्रमाणपत्र पडताळणी.
१२	विभागाने आयोजित केलेल्या जिल्हा, भाग व राज्य क्रीडा स्पर्धेमध्ये प्राविण्य / सहभाग प्रमाणपत्र देण्याबाबत.
	वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग (एकूण ०५ सेवा) (अधिसूचना क्र.संकीर्ण-०६१५/प्र.क्र.५९/अधिनियम, दिनांक २७ जुलै, २०१५)
	वैद्यकीय शिक्षण व संशोधन संचालनालय व त्याखालील शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालये व रुग्णालये यांच्यामार्फत पात्र व्यक्तींना पुरविण्यात येणाऱ्या लोकसेवा)
१	विकलांगता प्रमाणपत्र देणे
	अन्न व औषध प्रशासन आयुक्तालय, मुंबई यांच्यामार्फत पात्र व्यक्तींना पुरविण्यात येणाऱ्या सेवा
२	अन्न व्यवसायांची अन्न सुरक्षा व मानके अधिनियम, २००६ व त्याखालील नियम यांच्या अनुसार नोंदणी करणे.
३	अन्न व्यवसायांना अन्न सुरक्षा व मानके अधिनियम, २००६ व त्याखालील नियम यांच्या अनुसार वस्तुनिर्माण व विक्री यासाठी अनुज्ञप्ती देणे.
४	औषध व सौंदर्य प्रसाधने अधिनियम, १९४० व त्याखालील नियम यांच्या अनुसार फुटकळ विक्री औषधि भांडार यासाठी अनुज्ञप्ती देणे.
५	औषध व सौंदर्य प्रसाधने अधिनियम, १९४० व त्याखालील नियम यांच्या अनुसार घाऊक विक्री

	औषधि भांडार यासाठी अनुज्ञप्ती देणे.
	पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग (एकूण २० सेवा) (अधिसूचना क्र.संकीर्ण-२०१४/प्र.क्र.२१६/आस्थापना, दिनांक ४ सप्टेंबर, २०१५)
	संचालक, पुराभिलेख संचालनालय, मुंबई
१	संशोधकांना व नागरिकांना संचालनालयामध्ये जतन केलेल्या ऐतिहासिक महत्त्वाच्या अभिलेखाची माहिती देणे तसेच देशी व विदेशी संशोधकांना संशोधनासाठी परवानगी देणे
२	संशोधनासाठी जतन केलेले अभिलेख पुरविणे
३	स्कॅन केलेल्या अभिलेखांची सीडी पुरविणे
४	जतन केलेल्या अभिलेखाची झेरॉक्स प्रत पुरविणे.
५	जतन केलेल्या ऐतिहासिक महत्त्वाच्या अभिलेखाच्या प्रमाणित प्रती पुरविणे
६	संशोधकांना व नागरिकांना संचालनालयाच्या विविध कार्यक्रमांची माहिती पुरविणे
७	संशोधकांना व नागरिकांना संचालनालयाच्या कामकाज पद्धतीबद्दल माहिती देणे.
	पु.ल.देशपांडे महाराष्ट्र कला अकादमी, प्रभादेवी, मुंबई.
८	सामाजिक व सांस्कृतिक कार्यक्रम/उपक्रमांसाठी कार्यक्रमांची रविंद्र नाटय मंदिर (ऑडिटोरियम)/मिनी (ऑडिटोरियम)/तालीम दालनाचे आरक्षण
९	ऑडिटोरियम व तालीम दालने आरक्षणाकरिता घेतलेल्या अनामत रकमेचा परतावा
	रंगभूमी प्रयोग निरीक्षण मंडळ, मुंबई
१०	ऑर्केस्ट्रा, तमाशा, मेळा, नाटक आयोजित करण्यासाठी प्रमाणपत्र देणे तसेच सार्वजनिक ठिकाणी होणाऱ्या एक दिवसाच्या कार्यक्रमांना ना-हरकत प्रमाणपत्र देणे
११.	सर्व भाषेतील प्रायोगिक/व्यवसायिक नाटय संहितांना प्रमाणपत्र देणे
	सांस्कृतिक कार्य संचालनालय, मुंबई
१२	कलाकार प्रमाणपत्र:-महाराष्ट्र गृहनिर्माण महामंडळाकडून कलाकारांसाठी राखीव असलेल्या कोट्यातून सदनिका मंजूर झालेल्या पात्र कलाकारांना "कलाकार प्रमाणपत्र" देणे.
१३	वृद्ध कलावंत मानधन:- ५० वर्षे वय असलेल्या व अटीशर्तीनुसार पात्र मान्यवर वृद्ध साहित्यिक व कलाकार यांना मानधन देणे
१४	रेल्वे सवलत:- परराज्यात कला सादर करण्यासाठी पाचारण केलेल्या व अटीशर्तीनुसार पात्र कलापथकांना रेल्वे भाडे रकमेत सवलत मिळण्यासाठी प्रमाणपत्र देणे
	दर्शनिका विभाग, फोर्ट, मुंबई
१५	गॅझेटियर विभागातर्फे प्रकाशित करण्यात आलेल्या गॅझेटियर ग्रंथाचे ई-बुक (सीडी) उपलब्ध करणे
	पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग (शासन निर्णय क्र.टीडीएस-२०१५/०३/प्र.क्र.१४२/पर्यटन, दिनांक २१ मार्च, २०१६)
	महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ, मुंबई.
१६	निवास व न्याहारी योजनेतर्गत नोंदणी करणे व नुतनीकरण करणे.
१७	भ्रमण योजनेतर्गत नोंदणी करणे व नुतनीकरण करणे.
१८	पर्यटक घटकांना तात्पुरते नोंदणी प्रमाणपत्र देणे.
१९	पर्यटक घटकांना अंतिम प्रमाणपत्र देणे.
२०	पर्यटक घटकांना मुद्रांक शुल्कात सवलत मिळण्याकरीता ना-हरकत प्रमाणपत्र देणे.

	उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग (एकूण १० सेवा) (अधिसूचना क्र.संकीर्ण-२०१४/प्र.क्र.६७-१४/आस्था-२, दिनांक १८ जानेवारी, २०१६.)
१	परीक्षेत मिळालेल्या गुणांची पुनर्मोजणी करणे (विद्यापीठे)
२	दुय्यम गुणपत्रिका / तात्पुरती गुणपत्रिका (विद्यापीठे)
३	दुय्यम पदवी प्रमाणपत्र वाटप (विद्यापीठे)
४	कागदपत्रे तपासणी (विद्यापीठे)
५	मायग्रेसन इलिजिबिलीटी प्रमाणपत्र (विद्यापीठे)
६	सीईटी परीक्षेचे गुणपत्रक (तंत्र शिक्षण संचालनालय)
७	दुय्यम गुणपत्रक (तंत्र शिक्षण संचालनालय)
८	दुय्यम गुणपत्रिका / प्रमाणपत्र (म.तं.शि.मं)
९	ट्रान्सस्क्रिप्ट (म.तं.शि.मं)
१०	मायग्रेसन प्रमाणपत्र (म.तं.शि.मं)
	पर्यावरण विभाग (एकूण ०४ सेवा) (शासन निर्णय, क्र.मलोहअ-२०१५/प्र.क्र.२४३/आस्थापना, दिनांक १८ जानेवारी, २०१६.)
१	उद्योग उभारणीसाठी संमतीपत्र
२	उद्योग सुरु करण्यासाठी संमतीपत्र
३	उद्योग उभारणीसाठी संमतीपत्र (रुपये १० कोटीपर्यंत)
४	उद्योग सुरु करण्यासाठी संमतीपत्र (रुपये १० कोटी पर्यंत)
	सार्वजनिक बांधकाम (एकूण ०२ सेवा) (अधिसूचना क्र. सी.ओ.एम. २०१५ / प्र. क्र. २४ / संगणक कक्ष), दिनांक ०८ मार्च, २०१९.)
१	रस्ता ओलांडून जाणाऱ्या वाहिन्यांसाठी ना हरकत प्रमाणपत्र
२	उद्योग घटकांसाठी मुलभूत सुविधा जसे वीज, पाणी जोडणी, पुरविण्यासाठी रस्ता खोदणे, मुख्य रस्त्यांना जोड रस्ते इत्यादिकरिता ना-हरकत प्रमाणपत्र
	सामान्य प्रशासन विभाग (एकूण ०५ सेवा) (महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग अधिसूचना दि. १६ डिसेंबर, २०१६)
१	उमेदवारांना प्रोफाईलमध्ये प्रवेशप्रमाणपत्रे उपलब्ध करून देणे.
२	स्पर्धा परीक्षांचे वार्षिक अंदाजित वेळापत्रक जाहीर करणे.
३	स्पर्धा परीक्षेच्या वेळापत्रकांची सद्यःस्थिती जाहीर करणे.
४	पदे विज्ञापित करणे.
५	शासनास शिफारस पत्रे पाठविणे.
	नियोजन विभाग (एकूण ०२ सेवा) (अधिसूचना क्र.रोहयो-२०१७/प्र.क्र.१०६/रोहयो-१२, दि.०७ जून, २०१८)
१	मजुराची नोंदणी करून जाँब कार्ड देणे
२	मजुरांना काम देणे

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई
